OLYMPIODORI
DOCTISSIMA IN ECCLESIAST.

ſcholia, noua & latinis auribus inſueta tralatione inſerta, Aquilæ uidelicet, Theodotionis, & LXX.
Zenobio Acciaiolo Florentino interprete.

DIVI GREGORII
NEOCAESARIENSIS IN EVNDEM

metaphraſis, uel ut Suidæ placet, πάνυ θαυμαςὸς λόγος; [redacted]

ARISTEAE DE
LXXII. LEGIS HEBRAICAE

interpretatione libellus, qui ſupra quod ſummorũ Pontificũ ueſtes, uaſa, phialas, menſamq; aureã, tum ipſius ſacerdotis ac templi ornatũ omnẽ ſic repræſentat, ac ſi ea omnia corám oculis luſtranda exponeret, addit etiã ſapientiſsimorũ uirorũ dicta reſpõſaq; grauiſsima, tum mirã quandã ac prorſus diuinã ſacrorũ obſeruationẽ:
Matthia Palmerio Vicentino interprete.

Cornelio BASILEAE Francescucci

[redacted]

1536.

Item Mariani victorij Reatin de sacro pænitentiæ ex antiquis patribus.
Item Alfonsi Zorillæ de ratione ... theologiæ discendi.

RERVM HOC OPVSCVLO contentarum, Index.

Canis

Irascendum

FINIS.

OLYMPIODORI IN ECCLESIASTEN SALOMONIS ENARRATIO, ZENOBIO ACCIAIOLO FLORENTINO INTERPRETE.

PRAEFATIO.

ERVM *certam cognitionem cum à Deo Salomon accepisset, qui fuit filius* Dauid *non solũ carnis progenie, sed imitatione uirtutis, triplici ipsas diuisione partitus est, in morales scilicet, ac naturales, & eas quæ intellectu solo percipiuntur: ac morales quidem tradidit in* Prouerbijs: *naturales autem in* Ecclesiastæ *sentẽtijs: intelligibiles uero in* Cantico canticorum. *Est tamen inuenire & in* Ecclesiaste *moraliũ interspersam doctrinam: & rerum naturalium in* Prouerbijs: *cum tamen suæ ac propriæ singulis discretæ sint.* Canticum *uero canticorũ totum prorsus ubiq; de intellectualibus disserit, spectatq; ad allegoricum sensum. Sed & in ipso* Ecclesiaste *ac in* Prouerbijs, *est itẽ inuenire quæ intellectualia sunt. Se uero ipsum* Ecclesiasten, *hoc est, concionatorẽ* Salomon *nominauit, tanquam cunctos mortales in ecclesiæ cœtum uocans & in concordiam nectens, ac in cõmuni physicam rerum*

speculationẽ tradens. Illud quoq; sciendum est, sapientem hunc nostrum Ecclesiasten modo è sua ipsius loqui persona, modo eius personã gerere, qui ea quæ in mundo sunt attonitus admiretur. Atq; hæc quidẽ ut in præuio quodam prospectu dicta à nobis sint. Primum uero caput hæc fermè complectitur. Ecclesiastæ genus narrat & dignitatem, tum uero & ciuitatem ipsam, in qua regia illi constituta erat. Decernit autẽ atq; ostendit quæcunq; in hoc mundo sunt, uanitatem esse: non quod omnia damnet atq; accuset, uerum potius cõsilia hominũ reprehendat, qui in hoc mundo spem suam collocasse uidentur. Docet autem & de solis ipsius motu, primo quidem lectionis occursu, physice loquens, cum tamen ad theologicam allegoriam sua mens intentioq; pertineat. Idem inquit & de fluminibus quæ in mare prorumpunt neq; illud complent. Hinc uero etiam docet in rebus quas crearit deus, nihil esse recens ac nouũ, sed eas eum tueri locũ, quem ab opifice Deo semel sortitæ sunt. Neq; uero oculũ expleri posse aspectu: neq; penitus scire homines prima præteritorum, neq; futurorum postrema, laboriosamq; occupationem filijs hominum deum dedisse. Agere autem homines quæcunq; agant nulla quidem necessitate, electione autẽ spiritus, hoc est propriæ libertatis. Quodq; peruersum est, donec in sua prauitate persistat, concinnari corrigiq; non posse. Vt autem sermoni suo fidem autoritatemq; conciliet, utpote qui omnia quæ in mũdo sunt uana esse affirmat,

firmat, docet se sapientem, & regem, diuitemq; fuisse, ut ita facilius in animos legentiū irrepat, uanitatē cuncta appellans. Docet etiam in multitudine sapientiæ, multitudinē esse cognitionis, meminitq; de mūdi huius lætitia. Contenditq; si fieri posit, ui rationalis substantiæ quæ nobis inest, saluam fieri carnem.

CAPVT I

VERBA Ecclesiastæ filij Dauid regis Israël in Hierusalē: Vanitas uanitatū, omia uanitas.

Verba.] Cuncta scilicet hæc uerba sapientis Ecclesiastæ, erudientis nos aspernari uitæ huius uanitatem, auditorem cōuertunt atq; hortantur ad uerbum fidei, quæ est in Christum deum nostrum.

Ecclesiastæ.] Tanquā in ecclesia dei, uerba sapientiæ custodiantur, Ecclesiasten se Salomon nominauit.

Filij Dauid.] Suum genus ac dignitatē refert Ecclesiastes, ut ad personæ autoritatē animum conuertentes, promptiores reddamur ad doctrinā suscipiendam.

Quod autem spectat ad latentem sensum, ita intellige. Dauid, interpretatur manu fortis. Manu autē fortis, est omnia continens Deus. Huius uero filius, dominus noster Iesus Christus, uerus est Ecclesiastes, qui ex omnibus gentibus populisq; duobus, unam sibi fecit ecclesiam, quiq; regnat in uero Israël. Israël nanq; interpretatur mens uidens deum, in uisione pacis regiam sedem habēs, iuxta quod scriptū est: Et factus est in pace Psal. 75

locus eius. Hierusalem siquidem pro uisione pacis accipitur. Ipse igitur manifeste nos docet uoluntatẽ hominum, quæ circa mundana uersatur, uanitatẽ esse: quam & diffusius uanitatum uanitatem appellat.

Quid habet homo amplius in omni labore suo quo laborat sub sole?

Omnes quidem homines sub eodem sole uersamur: eorũ uero qui laborant, alij quidẽ uires intendunt suas, ob ea quæ solem supereminent, ut cœleste regnũ in hæreditatem accipiant: alij uero ob ea laborant, quæ sunt sub sole, ut inanem scilicet gloriã, uel pecunias, dignitatemúe acquirant. Quid igitur, inquit, homine homo amplius habet in eo labore quo laborat sub sole, quãdo omnes relicta præsenti uita cõmunem mortẽ subimus?

Generatio præterit & generatio aduenit, terra autem in æternum stat.

Eorum quæ creata sunt, alia quidem durant absq; successione, cum præsenti seculo simul extenta, ueluti cœlum, terra, astra, & sol: alia uero corrumpuntur ac pereunt, sed generis successione seruantur, ut homines sunt, ut aues, ut pisces ac plantæ. Quid igitur homines laboratis circa terrena, quando ipsa terra sensu carens elementũ in longinquum tempus perdurat, uos autem secundum generationem peritis? Aut ita intellige. Terra quidem in æternũ stat, accusatrix uestri effecta, in qua nefaria opera perpetrastis. Mystico autem sensu: Generatio autẽ præterit, Iudæorũ scilicet eiecta & repulsa.

& repulsa. Generatio uero aduenit, eorum scilicet qui in Christũ crediderũt. Sacra uero scriptura, terra nũcupatur: instar enim terrae immobilis est, fructus gignit, omnibus patet, ac omnes accipit, ueteriq; ac nouo testamento subnixa manet in seculum, immobiles habens et iustorum promißiones, & quae peccatoribus reposita declarantur supplicia.

Oritur sol & in locum suum aspirat.

Certum solis cursum, dispositumq; ostendit, ut nos ad illius contemplationẽ attollat, qui fabricatus est solem. Mouetur autẽ circulari motu, ut nonnulli arguunt ex uerbis Esdrae ita dicentis: Magna est terra, & excelsum est coelum, & uelox cursu est sol, & uertitur in circulo coeli, & in una die ad locũ suum reuertitur. Quasi dicat: hic etiam sol quamlibet magnus, ad solem iustitiae cõparatus, uanitas est. Mystico autem sensu ita intellige. Oritur sol in cordibus fidelium, dirigens adhuc proficientes, ad ea quae agenda sunt: sed & in ipsis occidit, quando altitudines sententiarũ inquirunt, atque ita maius desiderium cognitionis illis accendit. Aliter. Oritur sol, unigenitum dei uerbum è paterno sinu: occidit in nouißimis diebus, ad occasum uitae huius, carne assumpta, suam quodammodo diuinitatem occultans. Ipsis quidem fidelibus, deus immutabiliter factus homo cognoscebatur, ab infidelibus autem simplex ac merus esse homo putabatur. Oritur insuper ex deipara Maria secundũ carnem: occidit autẽ ad inferni ima descendẽs.

3. Esd. 4

Sed et rursus exoritur, à mortuis surgẽs. Quibuscunq; autẽ modis hunc solem consideres, omnes fideles trahit
Ioan. 12 *ad regnũ cœlorũ, uerissime testatus: Cum autem exaltatus fuero, omnia traham ad meipsum.*

Ibi ipse oriens transit ad Notũ, & flectitur ad aquilonem.

Climata explicat quæ sol percurrit. Symbolice autem contemplando, poteris Notum intelligere qui à calida mundi regione spirat, pro insita hominibus rationali prudentia, quæ nequaq̃ torpet, sed quasi ignea feruensq; est. Aquilonẽ uero pro fortitudine: est enim uentus hic acer & expeditus. Liben, pro temperãtia, quæ infrigerat uoluptates corporis & exiccat. Apelioten uero seu subsolanũ, pro ipsa iustitia, quæ per omnes cõmeat extẽditurq; uirtutes. Omnes igitur animæ regiões illustrãs, interno splendore radiat sol iustitiæ. Aliter. Deus uerbũ carne assumpta, uillas & ciuitates ad Notum cõstitutas ipse suis pedibus circuiuit. Per apostolos autẽ, boreales plagas. E gentibus itaq; ecclesiã congregans, omnia demũ collustrãs, omnes ad salutẽ cõuertit.

Lustrans in circuitu pergit spiritus, & in circulos suos reuertitur.

Literali quidem sensu, spiritũ uocat solem, propter motus uelocitatem. Nõnulli tamen è gentiliũ opinione ita exponũt: Quoniam ij putant solem anima præditũ esse animal. Mystico autem sensu, spiritus sanctus apostolis infusus, circuire illos terras omnes faciebat, et

Euange-

Euangeliũ prædicare. Sed & eoſdem apoſtolos induxit, ut conuerſo itinere redeuntes, eos inuiſerent quos prius in doctrina fidei erudierant, ut in Actibus apoſtolorum planè inuenies.

Omnes torrentes intrant mare, & mare non redundat.

Mos eſt diuinæ ſcripturæ, ut omnes, pro pleriſq; accipiat, iuxta illud: Omnes declinauerũt, ſimul inutiles facti ſunt. Neq; enim iuſti, neq; ꝓphetæ declinauerũt. Eſt igitur admirari ſapientiã creatoris, quonam pacto hoc fiat, ut pleriſq; fluuijs mare intrãtibus, ipſum tamẽ in terminis ſuis cõſiſtat. Myſtice autẽ, flumina ſunt apoſtoli; iuxta qđ ſcriptũ eſt: Et torrẽte uoluptatis tuæ potabis eos. Mare autẽ intelligitur præſens uita, iuxta illud: Hoc mare magnũ & ſpacioſum. Euãgelici itaq; apoſtoliciq; ſermones, in dulcorẽ mutãt huius uitæ ſalſedinẽ, uerũ mare hoc nequaq̃ impletur: neq; enĩ omniũ fides eſt. Moraliter autẽ, quaſi propoſito exemplo, ſubinnuit eos homines, qui inexplebilis auaritiæ morbo laborãt. Inſatiabile nanq; illorũ deſideriũ nõ expletur, quanq̃ more torrentũ undiq; ad illos diuitiæ confluãt.

Pſal. 13

Pſal. 35

Ad locum unde exeunt flumina reuertuntur, ut iterum fluant.

Amos propheta inquit: Qui uocat aquas maris, et effundit eas ſup faciẽ terræ. Videtur itaq; hoc loco phyſicas adducere rationes, qđ uidelicet aqua maris à nubibus inde attracta, et in terrã effuſa, faciat ipſos torrẽtes

Amos. 5

Inquit igitur: E mari torrentes fluuijq́; exorti, rurfus in illud reuertuntur. Myftico autem intellectu: Ad locum unde apoftoli exierunt, illuc fecerũt ut fideles conuerterentur, ad deum uidelicet, ut in lumine domini poftea ambularent. Aliter. Qui è uirtute in uitium ac malitiam decidunt, torrentũ ac fluuiorũ more ex alto quodam loco in præceps, concauumq́; ac terreftre delabuntur. Poffunt tamen & cum ad ipfum iam uitium peruenerint refipifcere, ad pœnitentiam redeuntes, & per cõuerfionem reuerti iterum in uiam, quæ perducit ad paradifum, unde homo primus eiectus fuit.

Cunctæ rationes difficiles, non poterit homo eas explicare fermone.

Rationes quæ de certa rerũ cognitione afferendæ funt, magnã difficultatem habẽt, eo quod non poffunt homines quantumuis magna pollentes ingenij ui, rerũ omnium abfolutam confequi cognitionem. Aliter. Omnes rationes, tam quæ ad fecularem, quàm quæ ad diuinam fapientiã pertinent, non fine labore tradi poffunt: feculares tamen ac mundanæ fcientiæ, plerunq; difcentibus detrimentũ adducunt. Scientia uero dei ac diuinus fermo, femper eft utilis: quem tamen non poterit homo pro dignitate explicare, licet alioquin prudẽs fit, nifi qui accepit donum doctrinæ, fapientiæq́; fermonem. Aliter. Semper ferè diuini uerbi doctores laborant, atq; in anguftia funt, ac plerunq; ab ipfa doctrina retrahuntur, cum fruftra fe uideant operam infumere,

ac laborem

ac laborem ſolum lucrari ob auditorum inobedientiam ac deſidiam. Prædicationis itaq; officium deterret eos, qui cũ negligentia audiuntur. *Aliter. Oportet prius facere, ac deinde alios docere. Labor eſt itaq; non uulgaris atq; exiguus, ſed ualde periculoſus, quenquã alios ea docere, quæ prius ipſe non fecerit. Quapropter homo perfectus ac prudens, cum rei magnitudinẽ contem platur, ab ipſa prædicatione reſilit ac retrahitur.*

Non ſaturabitur oculus uiſu, neque auris auditu implebitur.

Verba hæc ſecundum phyſicam rationem ita exponi poſſunt, uidelicet: Neq; *oculus uniuerſam ſenſibilem creaturam, mundiq; machinam poteſt complecti, neq; cuiuſquã mens omnes capere rationes atq; ſermones, qui de illa explicari poſſent: quia uidelicet deeſt homo, qui de ijs loquatur ac doceat.* *Aliter. Oculi hominũ cum ualde agiles ſint, ac quodammodo lubrici, ad concupiſcentiam proni ſunt, neque expleri poſſunt. Sed & qui pruritũ aurium patiuntur, ſemper quidem res nouas diſcere geſtiunt & affectant, nunquã tamen curãt ad ueritatis notitiam peruenire. Quapropter & diuini uerbi præcones non parum laborãt, ut aures oculosq; diſcentium modeſtos temperatosq; efficiant. Aliter. Audiendi ſenſus ac uidendi, principales regijq; ſunt, ac cæterorũ ſenſuũ maxime rationales: proprias nanq; operationes, humanæ uitæ perutiles ac neceſſarias, ſine ulla ſatietate efficiũt. Guſtus autem, odoratus*

ac tactus, citius fatigantur, ac tædio afficiuntur.

Quid est quod fuit? Ipsum quod futurũ est. Quid est quod factũ est? ipsum quod faciendum est.

Creatarũ rerum aliæ quidem unigenæ sunt, id est semel creatæ, successionẽ non habituræ: ut sol, ut luna, ut quæ perpetuò durant. Aliæ uero per successionẽ conseruantur, quæ uidelicet sunt sub sole: ut animalia ipsa ac plantæ, quæ generationi subiacent & corruptioni. De huiusmodi ergo creaturis, quas successio seruat, habetur hic sermo: homo siquidem natus est olim, fuitq; ab initio, quo defuncto alius generatur. Item & planta fuit, planta enascitur.

Et nõ est aliquid recẽs sub sole, neq; qui dicat ac loquatur, ecce hoc nouũ est.

Iam præcesserunt in seculis quæ fuerunt ante nos. Seculum quandoq; spacium uitæ humanæ significat, iu
1.Cor.8 *xta illud: Non comedam carnem in seculum, id est, in*
1.Reg.27 *tota uita mea. Et alibi: Erit tibi seruus in seculũ. Quandoq; autem perpetuã temporariam durationem mundi huius ab initio creationis usq; ad finem. Dicit ergo nihil esse nouum in successionibus hominũ, animaliũ, ac plantarũ. Aliter etiam. Qui probi officiosiq; fuerint in hac uita, in futuro seculo coronãtur, puniuntur autẽ scelesti. Quid est igitur quod fuit? ipsum quod futurũ est. Quasi dicat, officiose quispiam uixit, præmia uirtutis accipiet: scelestè alius uixit, sui flagitij pœnas dabit.*

Quæ

Quæ igitur in futura uita et seculo nobis adueniēt, præmia illorū erunt quæ in hac uita seculoq; præcesserint.

Nō est primis memoria, sed nec eorū quidē q postremo futuri sunt erit recordatio, cū ijs qui futuri sunt in nouissimo.

Particularia singulorū hominum facta, quæ in totā uita gesserūt, sunt quodāmodo infinita, ut eorū meminisse nequaq̄ possimus. Sed neq; scimus ea quæ posteri ac uenturi faciēt, hoc est, ignoramus quæ sigillatim cuncti homines ab initio mūdi fecerint. Neq; enim cum illis in uita fuimus, sed neq; eorū qui post nos futuri sunt cognitionē habemus. Vniuersalia enim fortasse quodammodo possumus, particularia uero cuncta scire nō possumus. Non est igitur primorū memoria, neq; in nouissimis futurorū. Aliter. Qui officiose uixerūt in hoc mundo, mox cœlestis regni præmiū consequuti, non habent in sensu memoriā laborum, quos in præsenti uita pertulerūt: sed neq; sensu animoq; percipiunt damnatorum pœnam: non erit itaq; ipsis memoria cum illis, qui futuri sunt in nouißimis, hoc est eorū qui tūc punietur. Non quod ulla obliuio animas occupatura sit: sed quia ex præsenti uoluptate, dolorū memoria cessabit, iuxta quod scriptū est: In die bonorū, obliuio est malorū.

Ego Ecclesiastes fui rex Israēl in Hierusalem.

Quia nos adhortatur sensibilia cuncta despicere, facilius autē consilio illius creditur, qui ea cōtemnenda

proponat, quæ ipse possederit ac expertus fuerit, ideo suam nobis exposuit dignitatē, ut cum attentione uerba sua accipiamus.

Et dedi cor meum ad quærendū & speculandum in sapientia de omnibus quæ sunt sub sole.

Et cum dei munere sapientiam accepissem, totam meam mentem dedi in considerationē rerum quæ sunt sub sole. Aduerte autē quod Ecclesiastes non contēplatur inaccessibilia quæ sunt super cœlū, sed quæ sub sole sunt. Inquit igitur, non humana intelligētia speculatus sum, sed sapientia utens, quæ mihi dono dei tradita fuit.

Quoniam laboriosam distentionem dedit deus filijs hominum, ut occuparentur in ea.

Filios hominum uocat, qui ad hæc terrena & uana
Psal.4 *hiant attoniti, iuxta illud quod in psalmo legitur: Filij hominū usquequo graui corde? Vidi igitur in sapientia quod laboriosam occupationē dedit deus filijs hominū: ad magnam enim illorū utilitatem factum est, quod in comparandis diuitijs, & in acquirenda inani gloria, ac etiā in ijs quæ uentri ac gulæ gratificātur, summopere laborandū sit. Si enim labores & angustias tantas subimus ac patimur, ut poßideamus quæ uana sunt, quonā flagitij ac sceleris nō progrederemur, si hæc ipsa ociosis nobis ultro aduenirent? Vtiliter igitur data est hominibus hæc difficilis distentio uel occupatio. Si autem & ipsa*

ipsa uirtus cum labore perficitur, & hoc item homini perutile est. Si enim quoquo te uertas & circa bonum & circa malum laborare oportet, cõsequitur uero malum punitio, bonum autẽ fruitio uoluptasq; ineffabilis, sine ulla comparatione præoptandus est labor & occupatio circa bonũ. Præsertim uero officiosus uir qui uere uacat uirtuti, circa multa occupari non debet, iuxta illud euangelij dictum: Martha Martha solicita es, & turbaris erga plurima: paucis uero est opus, ac unũ est necessariũ. Quo loco intelligit de præceptis, aut de charitate præcepta omnia cõtinente. Vtiliter itaq; data est hominibus laboriosa atq; difficilis occupatio. Luc.10

Vidi quæ fiunt cuncta sub sole, & ecce omnia uanitas, & electio spiritus.

Quæcunq;, inquit, faciunt homines, non quæ operantur eorum bonorũ gratia quæ sunt super solem, atque cœlestium, sed eorum gratia quæ sunt sub sole, corruptibiliũ ac terrestriũ, omnia uidi quod uanitas sunt: præter enim hoc, quod elabuntur ac euanescunt, etiam disponunt homines ad supplicia post præsentem uitam futura, quandoquidem nulla coacti necessitate hæc faciunt, sed præuia electione certoq; consilio. Spiritũ uero hoc loco animã intelligit rationalem, quæ liberi arbitrij potestate decorata est.

Quod deprauatũ est, adornari non poterit: neq; quod deficit, poterit annumerari.

Si ex persona Ecclesiastæ uerba hæc accipis, ita intellige. Qui praue obliquatus est, & in uitium cecidit, dum in peruersitate sua perdurat, uirtutē resumere nō poterit. Sin autem à uitio recedat, tunc uirtutem resu-
Psal.36 mit, iuxta illud: Declina à malo, & fac bonū. Sed neq; is, cui deficit gratia dei, donec est in hoc defectu, pœnitentiamq; non subit, potest inter pios annumerari.

Aliter. Fuerunt nōnulli qui dicerent, casu fortuito mundum factum esse, ac imperfectū existere: ad quos Salomon se cōuertit dicens: Quidnam deprehēditur in hoc mundo quod imperfectū sit atq; peruersum, uel ita ut emendari illud oporteat? Quid uero etiā deficit in uniuerso mundo, ut addendū annumerandumq; sit? Quod si uerba hæc accipis ex illorū persona, qui perpendunt naturā hominū, & qui dicunt quosdam esse ita natura peruersos ut emendari non poßint, in multis redarguimus eorum stultam opinionem. Nullus enim natura est malus. Igitur & Matthæus de teloneo ad Euangelistæ dignitatē uocatus est. Sed & plurima in hoc mundo, quæ ignaris uidentur noxia & mala, ut serpentes, ut leones, & his similia, hominibus conducūt ad salutaria pharmaca, & ut cōuertantur prudentioresq; fiant animalium illorū exemplo & comparatione, cum dici
Prouerb.6 sibi audiunt, Vade ad formicam ô piger: necnon ut uerecundia afficiantur, cum comparari illis se sentiūt, ut:
Psal.48 Comparatus est iumentis insipientibus. Nihil est itaq; in hoc mundo malum, sed omnia commoda & utilia.

Vidit

Vidit enim deus, inquit scriptura, omnia quæcunq; fe-cerat, & erant ualde bona. Ne igitur dicatis ô stulti, Quod prauum est concinnari non poterit, neque quod deest annumerari. Gen. 1

Locutus sum in corde meo dicens: ecce magnus effectus sum, & apposui sapientiã super omnes qui fuerunt ante me in Hierusalẽ, & cor meũ uidit multam sapientiã & cognitionẽ, parabolas & scientiã. Cognoui ego quod & hoc electio spiritus, quoniã in multitudine sapientiæ multitudo cognitionis: & qui addit cognitionem, addit dolorem.

Loqui aliquis dicitur in corde suo, cum mentem ad cogitãdum applicans secum disputat & ratiocinatur. Collegi itaq; inquit, & subducta ratione apposuisse me uidi sapientiam, super omnes qui me præcesserũt natu. Apposui autẽ significat profectu magno auctam in co fuisse sapientiã. Sapiẽtia uero, cognitio diuinarũ humanarumq; rerũ & causarũ quæ ad easdem res pertinẽt. Cognitio uero est speculatio de natura rerũ: & qui hac quidem præditi sunt cognitione, seseipsos erudiũt, atq; ab ignoratione uindicãt. Qui uero sermones sapientiæ discunt, alios quoq; homines ueritatẽ subinde edocent. Sapientiã uero & cognitionẽ, non iam uanitatẽ esse dixit, sed spiritus electionẽ, monẽs nos nequaq̃ fati beneficio nasci, aut fieri homines sapientes, sed sapientiæ desi

derio ac labore, petitamq; à domino deo sapientiã con sequẽtes. Quod si quis adhuc scientiæ plus habere desi derat, addat, inquit, & studiosos labores. Aut etiam sic intellige. Qui adeptus scientiam cognitionemq; delinquit, longe amplius puniendus est: ideo qui addit cognitionẽ addit & dolorẽ. Cum autem sapientia sit amplior quàm ipsa cognitio siue scientia, meritò inquit in multitudine sapientiæ contineri multam cognitionem.

CAPVT II

DIXI in corde meo: Age iam periculũ faciam in lætitia & in bonis, & ecce hoc quoq; uanitas. Risui dixi circuitũ, & dixi lætitiæ, quid ita hoc facis?

Mundana, inquit, gaudia mecum reputãs, inspexi num quid haberẽt boni: & uidi demum quod lætari uel ob affluentiam diuitiarũ, uel propter gloriam, aut aliquid eorum quæ in mundo sunt, mera est uanitas. Dixi *autem huiusmodi lætitiæ, (risum enim hic lætitiã intel ligit) dixiq; huiusmodi gaudio:* Circũuagare *à me longius & absiste.* Quid ita hoc facis? *hoc est, quid me alli cis ut huiusmodi rebus gaudeã? Etenĩ uanitas mera est, ac nihil penitus aliud, istis de rebus lætitia & uoluptas.*

Et consideraui si cor meum traheret ut uinum carnem meam.

Poculum quod bibentes haurimus, à conspectu nostro

ſtro tollitur & euaneſcit. Cōſideraui itaq; num in proſperitatibus mundanis uoluptatibusq; humana mens eſſe poßit ita uirilis ac fortis, ut abſumere ac delere ualeat quaſi epotum uinum concupiſcentias carnis.

Et cor meum præceſſit in ſapientia, & pollens in lætitia, donec uiderē quale bonū filijs hominū, quod facient ſub ſole in numero dierum uitæ ipſorū.

Eccleſiaſtes noſter cum à deo ſapientiā accepiſſet, uimq; prudentiæ ſicut arenam maris, acutißima mentis acie præditus, poterat quidem diuinos tractare ſermones, ac magna loqui myſteria, quod ipſum ſanè cernitur pulchre efficere. Poterat autē *& ingenij acumine, ad quæcunq; libuiſſet cōmode uti. Sicut enim aliquis acuto præditus uiſu, eadem oculorū ui, modo ad honeſta et neceſſaria utitur; modo & laſciuè abutitur, nulla quidē oculorū culpa & cauſa, ſed affectu & intentione peccante: ita & is, cui deus mentem ſapientia exornauit, ſi quidem ut decet dono dei utatur, res diuinas cōmode contēplatur: ſin uero ad terrena deprimatur, clangueſcit ac degenerat in dei dono, optime tamen ac perſpicacißime terrena quoq; percipit, ac intellectu cōſequitur: neq; uero mentis acies, ſed animi intentio, prout uel bene uel male dei dono utatur, digna laude uel uituperatione cenſetur.* Dedi igitur, inquit, cor meum *hoc eſt mentem meam, & reputaui quale nam bonum eſſet in hominibus, & quid nam operari poſſunt, dum in hoc*

mundo sunt, ex quo perpetuam in hac uita lætitiam uoluptatemq; consequātur. Qualia itaq; sunt humana facinora contēplatus, & rationali quadam sapiētia usus, dedit seipsum ad ea peragenda quæ subinde enumerat.

Magnificaui opus meum, ædificaui mihi domos, plantaui mihi uineas, feci mihi hortos & paradisos, & plantaui in eis lignum omne fructus. Feci mihi piscinas aquarū ut rigarem ab eis syluam producentem ligna.

Magnificaui, inquit, factum meum, non opus dei, sed meumipsius: operibus enim dei nullus quicquā potest adijcere. Aedificaui mihi domos. *In hebraico suo sermone cōmodā dictionē nactus, proprie ac perargutè locutus est,* Domificaui mihi domum. Plantaui mihi uineas. *Regia potestate usus, diuitiarumq; copia, circa omne possessionū genus effusus est.* Feci mihi hortos & pomaria. *Hortus est oleribus consitus, pomariū uero uarijs plantis atq; arboribus: ideoq; additur:* Et plantaui in ipsis lignum fructiferum. Feci mihi piscinas aquarū, ut ex ipsis irrigarem syluam germinantem ligna. *Splendide ac sumptuose pomaria concinnauit, procerasq; arbores, quæ sponte quodāmodo sua in montibus enascuntur, ut palma, salices, quercus, ac piceas in pomarijs suis conseuit: ideoq; meminit syluæ studio comparatæ, in qua irriganda magna aquarū copia opus erat.*

Possedi seruos & ancillas, & uernæ nati sunt mihi.

Cũ enĩ uernæ minus sufficerẽt in familiari ac domestico ministerio, uenalitios quoq; sibi seruos cõparauit.

Possedi quoq; armenta & greges super omnes qui fuerunt ante me in Hierusalem.

Superaui, inquit, omnes ante me reges, in armentis & gregibus, uel in reliquis omnibus quæ superius enumerauit: potest enim ad illa quoq; accõmodari.

Congregaui mihi aurũ & argentũ.

Quia multi stabilem quidem possessionem habere solent, repositis tamen carẽt pecunijs, addit & harum quoq; sibi fuisse copiam.

Et regum substantiam, & regionũ.

Sed & reges, inquit, habui stipendiarios, ac tributa mihi soluentes: & fructiferas regiones, hoc est agros: regiones enim in sacra scriptura, fertiles agri intelliguntur, iuxta quod in Euangelio legitur: Leuate oculos uestros & uidete regiones, quoniã albæ sunt ad messem. Ioan. 4
Et hinc quoq;, inquit, magnã habui rerum copiam.

Feci mihi cantores & cantatrices in delitijs filij hominis.

Sed neque posthabui, inquit, ac neglexi demulcere cantibus aures meas: delectantur enim huiusmodi cantibus, non filij quidem dei, sed filij hominum.

Propinatores & propinatrices.

Vel ut ex uario propinantiũ aspectu, ac alternata mutatione, appetitum sibi ad pocula prouocaret, uel tanquã ualde mollis existens, ac mulierosi hominis ingenium exprimens.

Et magnificatus sum, & apposui super omnes qui fuerũt ante me in Hierusalem. Sapiẽtia quoq; stabilis mihi fuit.

Adeo, inquit, exaltatus sum, ut in nullo unquã consilio rationeq; aberrauerim.

Et omne quod appetiuerunt oculi mei, non abstuli illis, neq; prohibui cor meum ab omni lætitia.

Inquit igitur, Omnem oculorũ concupiscentiã & animæ appetitũ circa uoluptatem (quam & lætitiam uocat) ad executionem perduxi.

Quoniam cor meum lætatum est in omni labore meo.

Cunctis, inquit, studio ac electione susceptis laboribus, hanc cepi portionem ac sortem, quod illorũ fruitionem consequutus sum, composq; uotorũ sum factus.

Et inspexi ego om̃ia opera mea quæ fecerãt manus meæ, & laborem quem laboraui ut facerem, & ecce omnia uanitas, & electio spiritus.

Hæc, inquit, omnia operatus, per actiuas factiuasq; facultates, inueni quod cuncta humana studia uanitas

sunt,

ſunt,nihilq́; amplius lucro apponitur illis,qui laborant circa omnia quæ uidẽtur ſub ſole, eo quod omnes æque cõmunem ſubeant mortem, diuites ſimul ac pauperes. At qui laborãt ob ea quæ ſunt ſuper ſolem, ſupplantan tes omnia quæ uidentur,habent aliquid amplius,iuxta Saluatoris ſententiã dicentis:Ego ueni ut uitã habeãt, Ioan.10 *& abundãtius habeãt.quaſi dicat,ut careãt pœnis,& fruãtur promiſſa beatitudine.Notandũ quoq; quod qui ſtudent circa ea quæ uana ſunt,& ſeſe uoluptatibus tra dunt, excuſare nõ poſſunt carentis ratione fortunæ mo tum,neq; fati neceſsitatẽ:humanæ ſiquidẽ actiões profi ciſcũtur ab electione,et ab inſita nobis libera poteſtate.*

Et inſpexi ego ut uiderem ſapientiã & circuitũ & ſtultitiam. Quoniam quis eſt homo qui ſequi poſſit conſultationẽ quæcunq; hæc operata eſt?

Cum nobis ſpectandum propoſuerit auari hominis perſonam, circaq́; terrenas ſubſtantias occupati, nunc nos conuertit ad ſapientiam:& comparatione propoſita,periculum facit quid inter ſe differant ſapientia & uoluptas,quam & errorem uocat, atq; circuitum: uel quod ad omnem uentum circũferantur bona iſta terrena,quæ materiã ſuggerunt lætitiæ ac uoluptati,uel mu tata ε litera in α,non περιφορὰν legemus,ſed παραφορὰν, hoc eſt, inſanam extaſin mentiſq; exceſſum. Inſanire enim uidentur ac eſſe ſui obliti,qui in loco miſeriæ & lachrymarũ,lætandũ ſibi eſſe falsò exiſtimãt.

Inquit igitur: Quæramus an poßit homo, qui elegerit sibi secundum hanc stultitiã uiuere, complere sua desideria: hoc enim significat, sequi poßit consultationem. Mox autem inuenit homines perquam raro fieri desiderij sui compotes: eapropter addidit, Quis est homo? quasi dicat, rarus est ualde. Neq; enim quicũq; ditescere appetit, penitus hoc consequitur: nec qui gloriæ cupidus est, uoti prorsus efficitur compos: & eadem ratione in cæteris sese habet. Qui uero sapientiã adamarit, deo duce fœliciter ductus, sequitur penitus consultationẽ, hoc est, inueniet quod affectabat. Vel aliter. *Attonitus erumpit in interrogationẽ: Quisnam est, inquiens, homo, qui poßit respicere ac conuerti à desiderijs suis, & inspicere motus electionis suæ finemq; propositum, ut dijudicet iterum, sapienter uiuat an stulte?*

Aliter. Eleuatus, inquit, extra corpus & per sapientiam uidens, quod post exitum huius uitæ nemo poteſt redire in uitam, & iterum frui eisdem rebus, quas dum uiueret certo cõsilio exercebat (quis enim, persæpe pro nullus accipitur) præposui sapientiam stultitiæ.

Et uidi quod amplius esset sapientiæ supra stultitiã, sicut amplius est luci quàm tenebris.

Tenebræ ipsæ per priuationẽ lucis fiunt, ita ut lux quidem reuera existat, tenebræ uero nihil penitus sint. Ita, inquit, igitur est sapientia ad stultitiã: opera enim stultitiæ transeunt, perpetuã punitionem conciliantia

suis

ſuis cultoribus: opera uero ſapientiæ in perpetuũ durant, æternaq; cultores ſuos lætitia afficiunt. Quod autem, inquit, amplius ſapientiæ ſuper ſtultitiam, non eſt per comparationẽ dictum: quæ enim ſeſe mutuò tollũt ac deſtruũt, ſicut ſunt lux ipſa et tenebræ, inuicem non comparantur. Huius generis eſt ſapientia & ſtultitia. Non eſt itaq; in genere malorum reponẽda lætitia, ſed ob affectionẽ eligentis. Addidit illud Amplius, hoc eſt, ſine ulla comparatione multo melius facit qui ſapientiam præponit ſtultitiæ.

Oculi ſapientis in capite ipſius, ſtultus autem in tenebris ambulat.

Caput eminentia quædã eſt & ſuprema totius corporis pars, pedes uero infimi ſunt, terramq; contingentes. Quando itaq; præſidens intellectus purgatus fuerit, ſuperna ſpeculatur, non quæ ſunt ſuper terram, ac tunc in capite oculos uere habet. Quando uero mens ad terrena conuertitur, tunc in pedibus habere oculos uidetur, circa limum terræ occupata. Aliter. Caput eccleſiæ Chriſtus eſt, ad quem ſi ſapiens, dum ambulat, oculos intendit, ſicut & Chriſtus perambulauit, oculos habet in capite. Stultus autẽ ambulat in tenebris, ſemper oculos declinans in terram, tenebricoſoq; caligat intellectu.

Et cognoui etiam ego, quod occurſus unus occurret omĩbus ipſis. Et dixi ego in corde meo, ſicut occurrit ſtulto,

occurret etiam mihi. Et ut quid ſapiens factus ſum?

Omnia ſecum meditans ſapiens noſter Eccleſiaſtes, quæ afferre aduerſarij contra ipſum poſſent, è propria loquitur perſona. Cum igitur inueniat multa & uaria, quæ communia omnibus ſunt, quæ occurſus appellat: qualia ſunt ægrotare, beneualere, diteſcere, paupertatē pati, & præcipue cōmunem omnibus mortem: aduerſarij ſubiēs perſonā, inquit. Si hæc cōmunia ſunt ſtultis & ſapiētibus, quæ utilitas demū erit ſuſcepiſſe labores officioſos, & ſapientē fieri? Mox autē hoc refutato ſermone, oſtēdit quale ſit nobis à ſapiētia lucrū. Ait ergo:

Tūc abundāter locutus ſum in corde meo, Quoniā ſtultus ex abundantia loquitur: quia & hoc uanitas.

Adducta ſtulti illatione, tanquam ex illius perſona eandē nunc illationē per ſeipſum diſſoluit. Inquit enim: Et ego abundantius locutus ſum in corde meo, quod uana & ſuperflua eſt talis cogitatio, & inſanæ mentis eſt talia uerba effundere. Stultus enim furore effruēs quæ temere cogitauit, per os effundit: quoniam ſtultus ex abundātia loquitur, hoc eſt, ſuperfluente in ipſo ſtultitia. Mox & cauſam docet, redarguens illationem ſtulti cum dicit:

Quoniam non eſt memoria ſapientis cum ſtulto in ſeculum.

Etſi enim, inquit, quæ uaria et differētia ſunt in hac uita,

uita, stultis æque ac sapientibus cõmunia sint, at in futuro tamen seculo sapiens erit in memoria æterna, & immortalem habet fruitionem: stulti uero memoria deletur, iuxta quod est in psalmo: Perijt memoria illorum *cum sonitu, hoc est, nõ sunt existimãdi memoria digni.* Psal. 9

Secundum quod aduenie͂tibus diebus omnia obliuioni tradita sunt.

In uenturo, inquit, seculo, quæcunq; nobis in hac uita occurrerint, siue infirmitas, siue prospera ualetudo, siue diuitiæ, siue etiam paupertas, in obliuionem ibunt. Tum uero concludens solutionem inquit:

Et quomodo moritur sapiens sicut & stultus?

Quomodo, inquit, dicetis ô stulti quod propter cõmunem omnibus mortem, nihil sapiens stulto plus habeat? quandoquidem sapientis memoria perpetua sit apud deum, stulti uero nequa͂q. Si enim quæ in hac uita occurrunt omnia sunt cõmunia, tamen in futura uita, unumquenq; opera sua sequentur.

Et odio habui uitam, quonia͂ malum aduersum me facinus, quod factum est sub sole: quoniam omnia uanitas & electio spiritus.

Propterea, inquit sapiens, odio habui laboriosam uitam, & quem laboraui labore͂ meum, ob ea quæ sunt sub sole: malum enim facinus, laboriosam uitam peccatorum hominũ intelligit. Hic autem sapiens odit impu

ram & pollutam uitam, & mensurã in perpetuũ quærit. Et stulti subiens personã inquit: Quoniam malum aduersum me facinus quod factum est sub sole. Sapiens enim non testatur se laborare ob ea quæ sunt sub sole. Quanq̃ enim ꝑpter necessarios uitæ usus laboret etiam sapiens, non tamen principalẽ operam consumit circa hæc mundana atq; præsentia, sed laborat quod satis est ad necessaria uitæ: summum uero suum studium uirtuti impendit, transeuntia hæc & temporaria contemptui ducens, studens autem ea sibi cõparare quæ sunt futura æterna, quæq; sunt ab oculis nostris procul remota.

Et odio habui omnẽ laborem meum quem laboro sub sole, quoniam relinquam ipsum homini post me uenturo. Et quis scit sapiens ne sit futurus an stultus? & si dominabit̃ in oĩ labore meo quem laboraui, & in quo solicitus fui sub sole? & hoc etiam uanitas.

Prorsus sapiens noster laboriosam collectionẽ pecuniarum & possessionũ, & huic impensum laborẽ, cum testatione odij, prudens inquit dictum. Primũ quidem quod huiusmodi rerum possessio perpetuò nõ durat apud habentem, sed ipse quidem uitam egreditur, nihil secum portans: alter uero poßidenda accipit, quæ ipse labore multo comparauit. Alterum etiam memorabile uerbum inquit, quod uidelicet ignorat diues quali successor suus futurus sit uita, intemperatè ne ac luxuriose

uicturus,

uicturus, an prudenter ac sobriè diuitias expensurus. Tertium notatu dignũ est, quod licet demus temperatũ ac prudentẽ successorem futurũ, ignoramus tamen perpetuó ne sit futurus relictæ hæreditatis possessor, cum pecuniæ ad alios atq; alios continuè deuoluãtur, multisq; uarijsq; casibus cõmutatæ. Inquit igitur: Licet concedamus prudentẽ fore hæredem, qui parcè relictis utatur, hoc ipsum quoq; est uanitas. Quare autẽ hoc dicat, contemplandũ nobis relinquit, quoniã uidelicet melius est nosipsos dum sumus in uita, dispensare diuitias nostras in pauperũ ac egenorũ necessitates, ut ita thesaurũ habeamus indeficientẽ in cœlis, quàm alijs in hæreditatẽ transmittere, qualescunq; demum illos fore contingat.

Et conuersus sum ut renunciarem cordi meo in omni labore meo quem laboraui sub sole.

Detestans Ecclesiastes quæ superius dicta sunt, conuertitur ad euangelicã uitam, quasi & ipse cum Petro apostolo Saluatori dicat: Ecce omnia reliquimus, et secuti sumus te. Subinde autẽ prædictã indignationis causam resumit, quã contra tẽporaria concepit. Ait ergo: Matth. 19

Quoniam est homo, quoniam labor ipsius in sapientia & scientia & in fortitudine, & homo ei qui non laborauit in ipso dabit partem ipsius, & hoc etiã est uanitas, & magnum malum.

Quæ enim, inquit, utilitas homini in humana sa-

pientia & prudentia & fortitudine laboranti, & maligne se gerenti, hoc est, suarũ rerum partem alijs non ponẽti, sed semper amplius suis bonis addenti? quandoquidem alius qui nihil in ea substantia laborarit, omnes suas diuitias accipit. Est autẽ & ita intelligere. Conuersus ego sum, ut renunciarem cordi meo in omni labore meo quẽ laboraui sub sole, cogitãs quod alius quidem diuitias meas accipiet, ego uero curas laboremq́; subiero. Interposita uero illa uerba uidelicet, Quoniã est homo, quoniam labor ipsius in sapientia & scientia & fortitudine: hoc significant. Contempsi, inquit, laborare circa res uanas, rationibus colligens, quod est alter labor dignus laude, qui stabiles congregat uirtutum diuitias. Est autẽ huiusmodi labor quem laborat homo, ut acquirat sapientiã, scientiam, & fortitudinẽ. Hunc igitur laborem ego potiorem ducens, conuersus sum ut renunciarem cordi meo in omni labore quem laboraui sub sole, hoc est circa res uanas.

Quoniam fit homini in omni labore suo electio cordis sui, pro eo quod ipse laborat sub sole. Quoniam omnes dies eius in doloribus & in distentione animi sui, neq; in nocte dormit cor suum: & hoc etiam uanitas est.

Aduenit, inquit, homini labor, quem laborat, siue bonus sit siue malus, ab electione consilij. Quod si operam uirtutibus impendat, laudandus hic labor: sin uero circa

circa uitium occupetur, omnes illius dies transeũt in plenitudine dolorum, iracundiæ, occupationis solicitæ, ac uigiliarũ. Hæc enim omnia consequuntur eos, qui circa inane studiũ uitæ huius uersantur, quare & hoc etiam uanitas est.

Et non est homini bonum nisi quod comedit & bibit, & ostẽdit animæ suæ bonum in labore suo. Et hoc etiam uidi ego quod est de manu dei. Quis enim ex seipso bibit & comedit?

Quæ media, inquit, sunt & indifferentia, nec mala per se, nec bona, ab ipso deo hominibus tribuũtur, qualia sunt diuitiæ, bona ualetudo, autoritas. Sumpta igitur aduersarij persona inquit Ecclesiastes: Quod si hæc dantur ab ipso deo hominibus, nihil ergo in hominibus inuenietur boni præter edendi bibendiq; uoluptatem. Tum uero soluens obiectionem, inquit:

Quod homini bono in cõspectu suo dedit, scientiam, sapientiã, & lætitiam: peccatori autem dedit occupationẽ addendi & congregandi, ut tradat ei qui est bonus in conspectu dei. Quoniam & hoc uanitas est & electio spiritus.

Nolite, inquit, dicere ô insani, quod transitoria & corruptibilis hæc cibariorũ uoluptas bona sit: homini enim bono deus scientiam & sapientiam dedit, ut in ijs

lætetur in conspectu dei, hoc est, custoditus & aspectus à diuina prouidētia. Homini *autem peccatori negociū dedit circa hæc sensibilia, ut laborās & congregans affligatur. Quod si in hoc laborādi studio & cōgregandi persistat, & hoc sanè ipsum est uanitas & electio spiritus. Sciendum uero est, deum hanc dedisse homini peccanti & congreganti occupationē, non ut peccet quidē ac congreget, sed magis ut cōtemplatione ac tædio uanitatis mundanæ, in cognitionē ueniat laboriosæ huius uitæ, desideretq; immortalem ac iucundā uitam, quæ in futuro seculo sanctis in præmium danda est.*

CAPVT III

MNIBVS est tēpus, & occasio est omni rei quæ sub sole est.

Rerum aliæ quidem tēporariæ sunt, aliæ uero æternæ: ac æternæ quidem inuisibiles sunt, supraq; solem constitutæ. Hic *autem est sermo de ijs quæ sunt sub sole ac tempori subijciuntur, (quandoquidem & temporaliter esse cœperunt) suoq; tempore, hoc est oportuno fiunt.* Et *tempus quidē spacium illud significat, in quo fit aliquid: occasionē uero dicimus cōmodum tēpus ac oportunū aliquid faciendi.* Potest *itaq; tempus & occasio esse, sed occasio tamen tempus non est, sed illa quam nanciscimur rebus peragendis temporis oportunitas.* Et *cuncta quidem quæ fecit deus oportuno proueniūt tempore, ut æstas, autumnus,*

mus, hyems, ac uer. Quæ uero homines facimus, laudabilia quidem sunt si fiant tẽpore oportuno: sin uero ante tempus fiant, aut præter tempus, iure damnantur. Oportuno quis tempore suæ cõmiscetur uxori, cum appetit filios procreare: præter tempus uero, cum uoluptatis & concupiscentiæ causa hoc facit. Qui æstate seminat, ante tempus seminat: qui etiã hyeme ad messem sese accingit, præter tempus hoc ipsum aggreditur. E disciplina autem horum uerborũ docemur, omni in re defectus uitare atque excessus, eo quod res firmè omnes, hinc atq; hinc assistentes ac propinquas enormitates habeant. Nam qui deficit à medio fortitudinis statu, labitur in timiditatẽ: qui uero illum excesserit, audax efficitur. Potest itaq; & alia significatione accipi tempus, pro ipsa mediocritatis norma: occasio autem pro tempore oportuno. Nam qui & ad normam & suo tempore, actiones omnes suas moderetur, hac ueluti regula & amussi utens, facile in omni uirtute consummatus euadet.

Tempus gignendi & tempus moriendi.

Sæpe contrariarũ rerum distincta sunt tẽpora, contingit tamen quandoq; & eodem tempore utraq; fieri. Corporalis itaq; natiuitas & generatio aliud habet tempus, & aliud corporalis interitus: spiritualis uero natiuitas, per lauacrũ regenerationis, unũ & idem tempus habet cum morte. Nam qui renascũtur in diuino laua-

cro, consepulti sunt Christo in baptismate. Et cor*poraliter quidem nasci ac mori in nostra potestate non est, sed arbitrio dei & generamur & morimur. Spiritualis uero natiuitas & interitus pendet à nobis: opus enim est cum diuina operatione et gratia, nostra quoq; electione, ut moriamur quidem peccato, nascamur autem iustitiæ. Sapienter autem ac notanter* Ecclesiastes *à natiuitate cœpit, & morte & tēporariæ huius uitæ nos admonens.* Propterea *enim &* Moses, *ut aiunt, primum quidem suum uolumen* Genesin *inscripsit*, Exo*dum uero secundum nominauit, ut in historia figurate nobis hanc temporariam uitam describeret.*

Tempus plantandi, & tempus euellendi quod plantatum est.

Præter literæ sensibilem ac manifestum intellectū, mystice sic intellige. Sæpe quidem uno eodemq; tempore plantat aliquis & euellit, uidelicet cum euellit zizania, quæ seminauit malus homo: plantat autem siue serit legitima uerbi semina, amputans uitium, inserens uirtutem. Sæpe uero hæc facit alio atque alio tempore, ut cum Paulus *abscindit fornicarium à cōmunione ecclesiæ, plantat uero eundem, pœnitentia emendatū.*

Tempus occidendi, & tēpus sanādi.

O*ccidendi quidem peccatū, sanandi uero animam cuiq; suā, pœnitētiæ medicina.* Huius*modi uero actio, suo semper & oportuno fit tempore, præsertim uero nūc dum sumus in præsenti uita, & in testamēto gratiæ*

Paulo teſtante qui ait: Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies ſalutis. 2.Cor.6
Corporalibus autem ita myſticũ ſenſum accõmodabis. Principi ac domino tempus eſt perdendi homicidam, curandi uero ac fouendi eum qui bene de ſe meritus fuerit, minusq; etiam ac clementius corrigendi eum qui leuius in ſe deliquerit.

Tempus deſtruendi & tempus ædificandi.

Diuina ædificatio diuiditur in practicam, theoricamq; uirtutẽ. Qui igitur officioſe operatur & ex uirtute, moralem domum practicamq; ædificat. Qui uero ſpiritualia & inuiſibilia contemplatur, ſpeculatiuã ſibi conſtruit domum: atq; is quidem utcunq; ædificat, domum nõ manu factam ſemper ſibi parat in cœlis. Qui pœnitentiam facit, demolitur ac deſtruit anteactæ uitæ peccatũ. Et bonum quidem nobis pulchrumq; eſt tolli procul à peccato, ſuperædificari autẽ ſuper fundamentum apoſtolorum & prophetarum.

Tempus eſt flendi & tẽpus ridendi.

Eſt tempus quoddam non ſecundum ſpacium temporis motusq; ſumptũ, ſed à rebus ipſis. Nam qui non in profundo cordis, ſed in ſuperficie uultus fleuerit, audire poterit illud de ſe dici, quod dictũ eſt olim de Hieruſalem: Voce ſua ſerò lamẽtata eſt, & lachrymæ eius Thren.1
in maxillis eius. Qui uero decenter lachrymas fuderit, & tactus dolore cordis intrinſeco pœnitentiã fecerit, exaudietur utiq; iuxta illud: Planctum planxit Hieru-

salem, clamorem lachrymarum tuarum quando uidit, misertus est tui. Et est etiam in tempore spacium significante, lugere in hac uita ut in futura rideamus. Nam & ob peccata, ac ruinam discipulorũ uel fratrum opportunè lugemus: de profectu uero illorum meritò ridemus & exultamus.

Tempus plangẽdi & tẽpus saltandi.

Plangunt se ac percutiunt, qui pœnitentiæ student: at uero saltant, qui præcincti sunt temperantia, excultiq; prudentia, immoti fortitudine, perfecti iustitia. Saltauit itaq; Dauid in cõspectu domini, sed non temere. Ideo & prophetæ facti uelut pueri in plateis ac foro uitæ huius, propter immunitatem maliciæ, infantilemq;
Matth.11 simplicitatem dicebant Iudæis: Luximus uobis & non planxistis: hoc est, tristia uobis prædiximus, & pœnitentiam non egistis. Apostoli quoq; ad eosdem dixerũt:
Luc.7 Tibia uobis cecinimus & non saltastis: hoc est, regnũ cœlorum annunciauimus, instar tibiæ sonoram uocem fundentes, neq; tamen tripudium duxistis, neq; præ lætitia doni huius saltastis. Hæc enim nos docet euangelica Saluatoris parabola.

Tempus iaciendi lapides, & tempus colligendi.

Qui mortaliter peccauit sine proposito emendationis & pœnitentiæ, eijcitur è spirituali domo: qualis est lapis scabiosorum, de quo symbolice & figurate apud
Leuit.14 Mosen scribitur. Qui uero ita peccat ut curari uelit,

collìgitur

colligitur per pœnitentiam in ædificationē apostolorū & prophetarū. Omnis itaq; qui saxeo est corde, ducitur foras, preciosi uero lapides colliguntur. Lege etiam cautum erat lapidari adulterā. Et magister quidem lapidibus cædit discipulos peccantes, hoc est, correctiuis sermonibus. Cum uero satis illos erudierit ac reprehenderit; cessat à correctiuis sermonibus, colligitq; quos iactasse uisus fuerat lapides. Leuit. 20

Tempus amplectendi, & tēpus longe fieri ab amplexibus.

Iuxta literam, tempus amplexandi propriam uxorem, quando tempus orationis non impediat, aliáue honesta necessitas. Tempus est inquam, licetq; id nobis facere, uel propter filios procreandos, uel ut consulamus fragilitati atq; incontinētiæ nostræ, ne uidelicet libidine succensos, callidus hostis nos ad adulteriū ꝓuocet. Tempus uero absistendi à cōplexibus, uel propter orationes deo fundēdas, uel ut grauidæ uxori parcamus. Aliter, *tēpus amplectendi erat in principio creati orbis, ut multiplicantes impleremus terram: nunc uero tempus absistendi à cōplexibus, quādoquidē extrema hora diei nos occupauit, & ad finē seculorū mundus festinat.* Spiritualiter *uero ac mystice ita intellige.* Honora sapientiā *ut te amplectatur, atq; hic quidē cōplexus semꝑ est opportunus. Cū uero in sacris scripturis, lex ipsa per leuā manū significetur, per dextrā uero euāgelica doctrina, ipsaq; mens nomine capitis innuatur, totius uero corpo*

ris appellatione intelligatur ecclesia: meritò canit spon
Cant.2 *sa in Cantico canticorũ: Leua eius sub capite meo, & dextera ipsius amplexabitur me. hoc est, ipsa quidem lex ad sapientiorũ quorundam tantũmodo peruenit intellectũ, ipsumq; perficit: euangelica uero doctrina diuino quodam complexu totam ecclesiam cõprehendit. Ab hoc quidem complexu, nullum unquam tempus est absistendi. Cum tamen arca iam fabricata esset, ac terris diluuia imminerẽt, tempus erat abesse procul à complexibus matrimonij: ideoq; hinc masculi, inde uero foeminæ seorsum disiunctæ intrarunt in arcam. Postquam uero aquæ diluuij iam resederant,* Noë *cum uxore sua exiuisse arcã narratur: tẽpus enim tunc erat coniugalis amplexus. Semper autẽ tempus est elongari à uitio & peccato, agglutinari autẽ deo, illiq; ꝑpetuò adhærere.*

Tempus quærendi & tempus perdendi.

Si literalem sonum ordinemq; inspicias, uidetur hæc sentẽtia ordine præpostero esse accipiẽda. Nemo enim *quærit, nisi quod prius perdidit. Mystico tamen sensu nihil immutando lectionem, ita intelliges. Qui est in ignorãtia constitutus, tempus tunc habet quærendi ueritatem: qua inuenta tempus aliud sibi aduenit, ut ignorantiæ perdat tenebras & relinquat. Aliter. Quærit aliquis animam suam, quæ perijt: ea uero inuenta ab errore resipiscens, debet quantũ ad priorem spectat iniquitatẽ, perire prorsus ac mori. Ingruente uero martyrio*

rio tempus est perdendi animā, ut ipsam inueniamus.

Tempus custodiēdi & tempus abijciendi.

Qui pecuniarū dispensator est, nouit quo tempore pecunias uel apud se custodiat, uel expendat. Mystice autem, tempus est custodiendi sacram doctrinam, ne illam temere quibuscunq; nullo delectu habito profundamus. Tempus uero effundendi, cum dociles fuerint, ac bene dispositi auditores. Oportet enim, inquit, abijcere argentū meum trapezitis, non autem sancta dare canibus, neque suibus margaritas. Aliter. Tempus est seruandi euangelica præcepta: idem quoq; tempus est abijciendi legales umbras.

Tempus scindendi & tempus consuendi.

Qui ecclesiæ hostes aduersariosq; conciliat, & ad unitatem catholicæ fidei perducit, ille proculdubio consuere dicitur: qui uero fornicantē cum uxore patris sui ab ecclesia eijcit, opportune hic scindit. Aliter. Qui coram domino per contritionem ac pœnitentiam cor suum discindit, seseipsum assuit in ecclesia primogenitorum fidelium.

Tempus tacendi & tēpus loquendi.

Qui in silentio et sub monasterij disciplina doctrinam sacram fuerit perdoctus, cum autoritatem consequutus fuerit loquendi ac prædicandi, tunc dominus illi præbet opportuno tempore linguā eruditionis, ut co-

gnoscat quando uerbum proponi oporteat: atq; ita fit, ut tempore suo tunc loquatur. Audituro enim populo
Exod.14 *dicitur in ueteri lege:* Audi Israël & tace. *Senior autē*
Eccles.32 *prudens ita ad loquendum excitatur:* Loquere senex, *tibi enim hoc conuenit.*

Tempus amandi, & tēpus odio prosequendi.

Mulier quæ erat in ciuitate peccatrix, magna cū dilectione saluatoris pedes osculata, hoc est, semitas pietatis ac ueræ fidei ingressa, magno se prorsus odio ab iniquitate auertit, ut iam utriusq; rei atq; effectus unū tempus idemq; fuerit. Aliter. *Semper quidem anima in amore uersari debet, atq; in odio, ut amet quidem secun*
Cant.1 *dum opera sponsum suū, ac dicat:* Osculetur me ab osculis oris sui. *oderit autem inimicū hominem, hoc est diabolum, qui zizania seminat.*

Tempus belli, & tempus pacis.

Qui bellum gerit cōtra spiritales nequitias, pacem cum deo habet. Et in hac quidē uita tempus est assidue pugnandi contra principatus & potestates. Qui uero palmam consequetur, deinde in futuro seculo lætabitur in delitijs, & in multitudine pacis.

Quid habet amplius homo in ijs quæ laborat?

Postquā ea persecutus est quæ ad actionū tempora occasionesq; pertinēt, iterum redit ad personā hominis contemplandā, docetq; laborantem circa res humanas

nihil

nihil deniq; plus cæteris habiturũ: quandoquidẽ & aduersa & prospera omnibus fermè cõmunia sint, præcipue uero mortalis uitæ interitus. Solus itaq; sapiens qui hæc cognoscit, amplius nõnihil cæteris hominibus assequutus fuerit.

Vidi igitur occupationẽ quam dedit deus filijs hominũ, ut occupẽtur in ea. oĩa quæ fecit bona sunt in tẽpore suo.

Iam superius dictũ est quod filijs quidẽ hominũ, hoc est, secundũ paßionẽ carnis uiuentibus, sapiẽtibus uero nequaq̃, deus occupatiões ac difficultates dedit: ut dum occupantur circa ea quæ media quadã ratione indifferenter se habẽt, tam ad malum quàm ad bonũ, penitus ad alterã partem, hoc est, ad iniquitatis uiam non delabantur. Omnia igitur media & indifferẽtia bona sunt, modo suo tempore exerceãtur, & ad necessarios usus: sicuti est agrũ colere, opibus cõparandis studere, bibere & comedere: atq; ut semel dicatur, operandi bonũ tempus est semper, sicut cõtrà, semper tẽpus à flagitijs abstinendi. Aliter. Tempus hic appellat usum ipsarũ rerum, hoc est cum quis rebus utitur quantũ naturæ leges iuraq; permittunt. Ait itaq; Ecclesiastes: Contẽplatus ego hominũ mores, quo pacto uidelicet occupentur & cõuertantur ab ijs quæ natura permittit, ad ea quæ sunt præter naturã. Hæc, inquit, prudenter considerans, uidi quod natura quidem nihil est malum, sed omnia quæ secundum naturã mouentur ac fiunt, per se bona sunt.

Oculi enim boni sunt, qui sine praua intentione aliquid intuentur. Sed cum occupantur & conuertuntur à simplici operatione naturæ ad curiosa spectacula, non iam amplius boni sunt. Omnia igitur bona in tempore suo, hoc est, si secundũ simplicem naturæ operationem, & iuxta quod decet usurpentur & fiant.

Et seculum tradidit deus in cordibus eorũ, ut nõ inueniat homo opus quod fecit deus ab initio usque in finem.

Permisit, inquit, deus solicitos esse & occupari sapientes mundi huius, ne si aßidue tranquillo animo attendissent ad fabricam & structurã mundi huius, perspecta & cognita illius pulchritudine, uisibilia hæc deũ esse, uel deos arbitrarẽtur. In multiplici tamen occupatione non reliquit illos sua prouidẽtia destitutos, sed humanæ naturæ cõmunem mortis cogitationẽ adiunxit, ut scientes quod hic perpetuò futuri non sumus, æternæ uitæ curam habeamus. Aliter. *Seculum significat temporale spacium, complectiturq; omnia quæ in ipso fuerit. Inquit ergo: Deus filijs hominũ seculi præsentis dedit cognitionẽ, uidelicet quod temporale initium habuit cœlũ & terrã, & quæcunq; conspicimus, & quod hæc ipsa tempore immutantur. Eorum uero quæ ante initium temporis fuerunt, quæq; post hoc seculũ futura sunt, certam et manifestã scientiã non habemus, ideoq;*
Eccles. 3 *nobis dicitur ab alia scriptura: Altiora te ne quæsieris, & profundiora te ne scrutator.*

Et cognoui

Et cognoui quod non est bonũ in ipsis, nisi lætari & facere bonũ in uita sua.

Sapiens cognoscit quod natura bonum est. Natura autẽ bonus solus est deus, qui omnia protulit ex sua ingenua bonitate. Qui tamen quantũ in se est, quantũq; sua facultas patitur, bonũ operatur erga deum & proximum charitate seruata, hic ineffabili & uera lætatur lætitia. Cognoui igitur, inquit, quod nihil est boni in uita nisi hoc ipsum bonum operari, & in bona operatione lætari.

Et omnis homo qui comedit & bibit, & uidet bonũ in omni labore suo, hoc donum dei est.

Sapiens quidem nouit quod uere bonum est: omnis autẽ homo, hoc est, uulgaris, & in multitudine media sumptus, qui aberrat à cognitione ueri boni, cum uoluptate sola bonum diffiniat & metiatur, comedere ac bibere bonũ esse existimat. Et sanè manifestum, quod sensibilium rerum copia, dei munere hominibus data est: non tamen ut conceßis rebus abutamur, sed ut eas communicemus in proximos liberales, deo gratias de acceptis muneribus exhibentes. Cõmiscuit autem hoc loco personas Ecclesiastes, *eius scilicet qui uere sapiẽs, quod proprie bonũ est cognoscit, & eius qui errore malo ductus, fallitur circa ipsius boni cognitionem.*

Cognoui quod omnia quæcunq; fecit deus, ipsa erunt in seculũ: ad ea non

est addere, & ab ipsis auferre non est, ut timeant faciem eius.

Rerum aliæ quidẽ uisui sunt obnoxiæ, aliæ uerò uideri non possunt. Hic autẽ sermo habetur de uisibilibus rebus: & harũ quidem aliæ semper eodẽ modo perdurant, ut terra, cœlũ, sol, luna: aliæ uero per successionẽ seruãtur in specie, ut homines, plantæ, & similia. Noui igitur, inquit, quod nõ est apponere ad ea, quæ in mundi constitutione deus creauit, cum eiusmodi compositio perfecta sit et indeficiẽs. Sed neq; ab ea quicq̃ ut superuacaneũ est auferre. Qui uero ad speculationẽ mundi animum adijciunt, rationesq; singularũ rerum quantũ in se est, consequũtur, timore dei occupantur, attonitiq; redduntur, autoris omniũ sapientiã demirãtes. In omni itaq; hominũ mente insitus est à natura dei timor, uel legitima quædam ratio, quæ ab ordine ac pulchritudine uniuersi, hominũ corda cõuertit ad creatoris sapientiã cõtemplandam. Sciendum uero est, hæc quæ uidemus, esse ueluti symbola quædam ac signa spiritualiũ rerum. Quare si finem spectes ob quem facta sunt, omni prorsus carent defectu. Nam siue quid eorum principaliter deus produxit, siue quid in secundas causas referendum est, non est eis apponere quicquam nec demere. Omnia igitur bona & pulchra, perfecta omnia sunt, ac necessaria dei opera.

Quod est factum, iam est: & quæ futura sunt, iam fuerunt: & deus quæret

cum

eum qui persecutionem patitur.

Si quid olim fuit, nunc etiam est. Homo fuit, homo & est: arbor fuit, arbor etiam est. Sed pari ratione fuerunt, & quæ futura sunt. Homines futuri sunt post nos, & iam priores illis fuerunt alij. Deus autē quæret persecutione affectum, hoc est, innocuū, qui alij persecutionem non inferat, & seruabit eum.

Et etiam uidi sub sole locum iudicij, ibi impius: & locū iusti, & ibi pius. Dixi ergo in corde meo: Simul iustum & impium iudicabit deus, quoniā suum tempus est omni operi.

Ab his sensibilibus ad spiritualia nos attollens, ait se prognostice ac puro mentis intuitu contemplatum esse locum iudicij, qui repositus est impijs sub sole, quasi dicat, infernum. Sed & locum iusti se uidisse cōmemorat. Addidit autē & ad locum iusti, particulam illam uidelicet, sub sole. Quod si secūdum literam simpliciter accipiatur, nulli dubium quin in paradiso, & in cœlis futuri sint iusti. Sin autē ad utrunq; inferas illud, sub sole, ad iustum uidelicet atq; ad impium, contemplatū fuisse intellige eos qui nūc ex hac uita decedunt, qui nondum ad regna peruenerunt cœlorum. Digna sanè inquisitu res est, ubinam sub sole iusti uita functi collocentur. Constat autem quod in paradiso, cum dixerit Christus latroni, Hodie mecum eris in paradiso. Sciendumq; est

quod literalis traditio paradisum docet esse in terra. Nõnulli uero dixerũt quod paradisus etiam est in infer no, id est subterraneo loco: ad quam suam opinionẽ illud accõmodant euangelicũ, Diues Lazarũ uidit, ipse tamen in inferiore loco demersus, cum Lazarus eminentiore esset in loco, ubi esset Abraham. Verum quomodocunq; hæc se habeant, illud proculdubio constat, tum ex præsenti Ecclesiastæ nostri loco, tũ ex omni sacra scriptura, futuros pios in prosperitate ac pace, iniustos uero in supplicijs ac tormentis. Alijs autem placuit paradisum esse in cœlis. Bonus autem ac ingenuus Ecclesiastes, historiæ sensum potius cõsectabitur. Tum uero secundum examinans ita infert:

Dixi intra meipsum: Nunquid cum impio damnatur & iustus?

Hæc sanè uerba disquisitionem ambiguam habent, non absolutam affirmationẽ. Semel enim docuit alium esse locum iusti, alium impij, sed postea nos admonet & in metum adducit, cum deus sit omnes homines iudicaturus, nostrasq; res omnes diligẽti examine discussurus. Inquit ergo:

Tẽpus erit omni rei & omni operi.

Hoc est, erit uniuersalis iudicij tempus. Mystico autem intellectu sic accipe. Vidi sub iustitiæ sole dominum nostrum Iesum Christum, qui scilicet uenturus est iudicare uiuos & mortuos. Vidi inquã locum impij à sinistris uidelicet constitutũ, & iusti item uidi locum

qui est à dextris eius: & dixi in corde meo, quod deus omnes ad iudicium conuocabit, pro dignitate unicuiq; distribuens, illud tempus definiens ac decernēs, in quo nostra omnis actio & operatio districto examine perpendetur.

Ibi dixi ego in corde meo de sermone filiorum hominis, quod diiudicabit illos deus.

Simile est hoc illi quod in euangelijs legitur: Omne uerbum ociosum quod loquentur homines, reddent de eo rationem in die iudicij. Intellige autem cum hoc loco dicit sermonem, subintelligi & internum mentis uerbum, occultamq; cogitationē: nam & de his quoq; ratio à nobis diligens exigetur. Matth. 12

Et ut ostenderet quod ipsi iumenta sunt, & ut ostenderet occursus filiorum hominis, & occursum iumenti: occurrit enim æque his. Vt mors huius, ita & huius mors. Et spiritus est in cunctis, & nihil plus habuit homo ꝙ iumentū.

Propterea, inquit, uidi & consideraui rationes iudicij quod exercetur sub deo, ut ostendam hominibus, hoc est, ut homines doceam nihil eos à iumentis differre secundū corporis rationē, uitamq; illā, quæ tota corpori uacat & indulget. Eundemq; nanq; aërem cum brutis animātibus homines respiramus, eundemq; interitū subimus, & in his sanè rebus, homo iumento amplius

nihil habet. Iumentorũ itaq; brutalis uita, quæ Veneri indulget, uanitas mera eſt. Monet autem nos per hæc Eccleſiaſtes, ne corpori indulgeamus, ſed animam quæ prædita eſt ratione, uirtutibus excolamus: hac enim ſimiles angelis ſumus, cum uis ipſa ſentiendi, nobis cum iumentis brutisq; animalibus ſit cõmunis.

Omnia pergũt in unũ locũ. De terra facta ſunt, & omnia in terrã reuertũtur. Et quis nouit ſpiritũ filiorũ hominis, & ſi ipſe aſcendat ſurſum, & ſi ſpiritus iumenti deſcendat ipſe deorſum in terrã?

Manichæi animas huc et illuc transferri aſſerentes, immortales quidẽ illas eſſe aiunt, ſed omnia ſubire corpora tam hominũ quàm brutorum, reptilium quoq; ac plantarũ. Nos Chriſtiani, *quos diuinæ ſcripturæ meliora erudiunt, iumenta accipimus pro ijs hominibus, qui non utentes munere rationis, comparãtur iumentis inſipientibus.* Homines *autẽ meritò illos eſſe cognoſcimus, qui diſtincti à beſtiali ritu uiuendi, ſecundũ rationem ſe moderantur.* Quis *igitur ſcit, num ij qui apud multos uidentur prudẽtiores, in ipſo iudicij tempore digni cenſebuntur regno cœlorũ, an potius ad inferni barathrũ demittentur?* Quis *item contrà illud ſcit, an qui carere quodãmodo ratione uidentur, occulto dei iudicio ad ſuperna tollẽtur?* Quod *enim rationalis anima ſit immortalis, brutorũ uero anima corpori ĩmoriatur, cuiuis planè manifeſtũ eſt, qui paulũ modo rationis ſit particeps.*

Aliter.

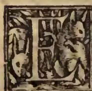
Aliter. Multis in locis Ecclesiastes uoluptuarij hominis personã subiens, cõuenientes susceptæ personæ sermones loquitur. quasi dicat, quis nouit quæ futura sunt? Edamus & bibamus, cras enim moriemur. Explicans autem Apostolus qualia sint quæ ad præsentem uitam pertinent, inquit: Si in hac uita in Christo tantũ sperantes sumus, miserabiliores sumus omnibus hominibus. 1.Cor.15 Vbiq; igitur Ecclesiastes per ænigmata nos erudiens, ad futuræ uitæ cogitationem transmittit.

Et uidi quod non est bonũ, nisi cum lætabitur homo in operibus suis. Quis enim adducet illum, ut uideat quæ post se futura sunt?

Si è persona uoluptuarij hominis intelligantur hæc uerba, ita intellige. Vidi, inquit, ego uoluptati addictus quod nihil sit boni in uita, præterquã lætari in suis operibus & uoluptatibus, & quod hæc portio est homini hæreditasq; concessa. Quæ cum uerba uoluptuarius temere effuderit, docet subinde Ecclesiastes unde sit, quod huiusmodi cogitationes huic hominũ generi innascantur, quia uidelicet nemo illis potest intellectum cæcum habẽtibus ostendere, quæ futura sint eis post illas, quibus nunc fruuntur, uoluptates, æterna scilicet tormenta suppliciaq; grauißima. Sin autẽ uerba eadem è persona sapientis dicta intelligantur, altior quidam ac nobilior illis inerit sensus. Non est, inquit, homini bonum, excepta illa lætitia ac fœlicitate, quæ illũ excipiet

ex ijs operibus quæ fecerit in hac uita. Actio enim ex qua lætitiam habere expectat, ipsa scilicet secundum uirtutem, hæc erit portio sua & sors. Eum nanq; qui officiose non uixerit, non continget uita perfunctũ redire huc amplius, ut per pœnitentiã emendet quæ perperam geßit.

CAPVT IIII

ET cõuerti ego me, & uidi calumnias quæ fiunt sub sole. Et ecce fletus, calumnias patientiũ, & non est qui eos consoletur, neq; potestas quæ liberet eos à manu calumniantiũ, & non est qui consoletur eos.

Ad alia me, inquit, examinanda conuerti: & contemplatus homines, uidi calumniatores iniustos, & qui calumniã patiebantur lugentes ex infirmitate, eo quod nullus pro illis contra calumniãtes uindictæ potentiam exerceret, atq; ita eos consolaretur. Calumniatores autem sunt, alij quidẽ in pecunijs, alij uero in opinionibus sectarũ, sicut hæretici contra fideles. Quin et ipse princeps autorq; malorũ diabolus, cum apostaticis potestatibus, assidue calũnias texunt, mendaciaq; moliuntur.

Et laudaui mortuos qui iam decesserunt, magis quàm eos qui uiuunt usq; nunc. Et felicior mihi utrisq;, qui non-

dum natus

dum natus eſt, nec uidit opus malum, quod patratur ſub ſole.

Mortuos uiuis putat beatiores. Quid ita? Nempe quia iuſti iam laborum omnium deſiuerunt, peccatores autem laſſati ſunt in peccatis: utiliter itaq; utriſq; mors cõmunis aduenit. Myſtico autem ſenſu ita intellige: Qui peccato mortui ſunt, uiuẽtes in Chriſto, longe meliores ſunt illis qui uiuunt in peccato. Tum ſequitur: Et felix mihi ſuper utroſq;, qui nondum natus eſt, neq; nouit laborioſam hanc uitam, quã opus malum nominat. Ab ijs autem uerbis Eccleſiaſtæ quidam adducti ſunt, ut dicerent animã præexiſtere ante corporis inſtitutionem. Quomodo enim, inquit, uocari poteſt beatus ac felix, qui nihil ſcit? Quibus ita reſpondemus. Si quemadmodum ipſi dicitis, anima in corpus hoc detruditur, ut tanquam in carcerem coniecta corripiatur & caſtigetur, ob ea delicta quæ antequã ſubiret corpus admiſit, quomodo tunc felix eſſe poterat, cum peccaret neq; argueretur? Quem enim diligit dominus arguit, & caſtigat omnẽ filium quem ſuſcipit. Si autem à deo diligi bonum eſt, ſi etiam bonum eſt corripi, deſcendit autem anima in corpus ut corripiatur, ergo bona erit corporea hæc uita, & in corpore hoc felicior erit anima illis, quæ antequam ſubirent corpus peccabant, neq; dignæ habebantur correptione diuina. Facile eſt itaq; euertere illatam ab illis rationem. Neq; enim anima corporis conſtitutione prior exiſtit: & Salomon feliciorem uo

Heb. 12
Cyrillus in cap. 1. Ioannis

cat utrisq; qui nondum natus fuerit, hoc est, qui in existentiã nullam uenerit, nihilq; fuerit: ut sermo hic cum
Matth. 14 *domini uerbis prorsus cõueniat:* Bonum illi erat, si na*tus non fuisset homo ille.* Hac autẽ *absoluta quæstione, alia nos & quidem grauior quæstio suscipit. Si melius sit homini non natũ ipsum esse quàm natum, ob malum igitur contigerit homini natum esse.* Erit *ergo malorũ causa deus, qui hominẽ produxit in uitam. Quomodo itaq; uidit deus cuncta quæ fecit, & ecce erant ualde bona? Cui quæstioni sic respondemus. Quod cũ duas hoc loco personas attulerit* Ecclesiastes, *alteram quidem calumniam inferentis, alteram uero patientis, non simpliciter loquitur de calumnia patiente, sed lugentem illum inducit pro ijs quæ iniuste patitur.* Verba *igitur hic expressa non prodeunt à persona sapientis, aut fidelis hominis, sed eius qui in hoc mundo pacem habere percupiat.* Philosophus *enim neque si iniuste quid patiatur lachrymas fundit, quin lætatur potius & exultat, sicut*
Hebr. 10 *&* Apostolus *scribit:* Rapinam *bonorum uestrorum cum gaudio suscepistis.* Cum *itaq;* Ecclesiastes *duas hoc loco personas induxerit, ad philosophiæ normam nequaquam se moderantes, quarum altera est inferentis, altera uero calumniam patientis, ac præ dolore nimio & ignorantia rerum lachrymas effundentis, subiunxit quod in comparatione horum duorum hominũ carentium philosophia, bonum sit in natura rerum non esse: quam sanè sententiam facile posset experientia ac exemplo*

exemplo nobis ueram ostendere. Si quis enim interrogaret sanctos martyres, apostolos, aut prophetas, uel cunctos homines qui secundũ uirtutem uixerunt: Agite nobis hoc dicite sancti uiri, proposita uobis optione, uel nascendi autore deo, uel nõ nascendi, utram in partem propensiores fuissetis? Nónne ilico responsuros putas: Gratias agimus deo nostro, qui secundum bonitatem suam nos fecit, quiq́; nos in uirtutis gymnasio uoluit decertare, ut has nobis æternæ gloriæ coronas plecteret & imponeret? Satis itaque ostensum est, quod de peccatoribus & imperfectis hominibus loquitur Ecclesiastes.

Et uidi ego omnem laborem & omnem fortitudinem operis, quod æmulatio est homini. hoc uanitas & electio spiritus.

Fortitudo & industria digna uituperatione censetur, cum quis uires suas circa uanitates intendit, & uoti tamen compos efficitur. Zelus autem uituperabilis est, qui proxime uicinã habet inuidiã. Vidi igitur, inquit, laborem hominum circa res uanas, & alios uidi homines illis inuidere. Vt, exempli gratia, iniuste aliquis diuitias sibi comparat, ecce alij statim huic inuidere incipiunt: uel ipsi similes cõsequi diuitias affectantes, idem & ipsi studium æmulantur. Huiusmodi igitur occupatio hominum uanitas est, & ut sæpe iam diximus, electio spiritus.

Stultus complicuit manus suas, & comedit carnes suas.

Manus homini datæ sunt, ut illis opportuna sibi & conuenientia operetur. Ociosus itaq; cessator, manus clausas & cõplicatas tenens, cum subinde pœnitentia tangitur, ac dolore distabescit, dicitur meritò carnes proprias deuorare. Mystico autem sensu, qui operationes suas non exercet in uirtutibus, carnes deuorat suas, cum ipse sibi sit suppliciorũ mediator & tormentorũ proxeneta. Aliter. Complicare, complecti ob dilectionẽ, & salutando blandiri. Stultus itaq; cum diligat turpes suas operationes & amplectatur, proprias deuorat carnes, ipse sibi iustum suppliciũ parans.

Bona est plenitudo pugilli cũ requie, super plenitudinẽ pugillorũ duorum cum labore & electione spiritus.

Melius est modicum iusto, super diuitias peccatorũ multas. Mystico autẽ sensu, pugillus est indeficiens fides, quæ est in dominũ Iesum Christum. Duo autem pugilli intelligendi sunt, cum quis duobus dominis seruire studet, deo scilicet & mammonæ, & opprobria illa
3.Reg.18 *pati quæ Propheta cõmemorat: Vsquequo claudicabis in utrunq; poplitem? Melius est ergo sine ulla controuersia quod hic prius ponitur. Aliter. Pugillus unus, unitas ipsa quæ materia caret: pugilli duo, materialia quæ diuidi possunt. Habetur præterea ipsa dualitas in scripturis sacris immũda atq; impura. Nam immunda*

munda animalia bina ingrediebãtur in arcã Noë. *Me-* Gen.6
lius ergo est uanitatē sequi, ac officiosam uitam ducere cum quiete, hoc est sine inanis gloriæ fuco, quàm occupari circa dualitatē, hoc est, res materiales. Aliter. Contemplari *possumus hominē fuisse olim pugillum, cum uidelicet* Deus *puluerem de terra accipiens, ac ueluti pugillo concludens plasmauit hominem.* Pugillus *etiam fuit mulier: à latere nanq;* Adam *costam manu* Deus *apprehendens,* Euam *plasmauit.* Melior *ergo est cœlibatus pugillis duobus, hoc est, dualitate & copula coniugali.* Q*uamuis enim coniugiũ damnandũ non sit, cœlibatus certe laudabilis & molestia carens.*

Et conuersus sum & uidi uanitatem sub sole.

In circuitũ, inquit, mouens oculos mentis meæ, nihil uidi eorum quæ sublunaris huius mundi gratia fiunt ab hominibus, quod nõ uanitas mera sit. Per hæc autẽ uerba intellige significari nequitias hominũ & peccata.

Est unus, & non est secundus, nec filius nec frater: nec est finis in omni labore eius, nec oculus eius impletur diuitijs: & cui ego laboro, & fraudo animã meam bonis? hoc etiam uanitas est & occupatio mala.

Amplius, inquit, res humanas considerãs uidi quosdam, qui ne legitimos habẽt hæredes, insatiabili affectu circa diuitias occupari, oculum habentes inexhaustum

& inexplebilem. Quod cum satis contẽplatus sit, introducit inexplebilem huius hominis personã ex auaritiæ pœnitentia ita loqui: Et cui ego laboro & fraudo animam meam bonis? *Iure ergo & huic labori uanitatem attribuit. Aliter. Mystice sic intellige.* Est unus. *Vnum hoc loco accipit, qui seipsum tantũmodo fouet ac diligit, qui ne habere quidem uelit filios ac fratres. Nam qui desiderio illorũ tenetur, quamuis natura nullos affines et consanguineos habeat, quia tamen secundum dei præcepta charitatem sectatur, omnes homines quamuis externos, esse sibi filiorũ loco putat & fratrũ, iuxta illud:* Esto orphanis tanquam pater, & tanquam maritus matri eorum. *Hic itaq; unus ac solus, qui habere non curat filiũ neq; fratrem, laboriosa quadam electione uiuendi ac solicitudine fraudat animam suam bonis, neq; ad futura bona attendens, neq; in uita quicquã boni efficiens. Huic ergo & uanitas attribuitur.*

Boni duo super unũ, quibus est bonum precium in labore ipsorum.

Concordiam duorũ in operibus bonis laudat, hæc nanq; precium consequitur apud deum. Itaq; Saluator bene cõcordes apostolos binos misit ante faciem suam. Eos uero qui turrim superbiæ fabricãtes in malo opere cõueniebant, dissipauit deus atq; dispersit. Mystice autẽ sic accipe. Laudabilis est & apud deum preciosa duorũ (hoc est animæ corporisq;) in bono concordia. Quomodo autẽ meliores sint duo quàm unus, exemplo

nunc

nunc proposito planè intelliges. Si corpus quidem uoluptatibus abstineat, & tẽperate se gerat, anima uero ipsa inani gloria capiatur, irrita quodammodo uanaq́; redditur corporis temperantia. Rursusq́; si anima quidem humilitatẽ colat, libidinetur autem corpus, animæ uana est humilitas. Vna enim parte compositi hominis delinquente, aut anima uidelicet, aut corpore, necesse est & partem alteram comprehendi.

Bona itaq; duorũ copula & concordia, si cõueniant ad preciosam uirtutẽ, quoniã si cadant, unus eriget participẽ suum. Et uæ uni si cadat, neque sit alter ad illum erigendum.

Qui bonis de rebus conueniunt, mutuũ sibi auxiliũ præstãt. Si enim accidat ut alter ex humana fragilitate omittat aliquid quod faciendũ sit, alterius cõsilio emendabitur. Quod autẽ dicit, si cadat, nõ est accipiendũ de ambobus eodem tẽpore, sed modo de hoc, modo de illo.

Et si dormierint duo, calor ipsis erit: unus autem quomodo calefiet?

Ex eo quod corpori solet accidere, spiritualiter erudimur. Qui enim simul cubãt & dormiũt, magis quàm qui solus iaceat, calefiunt: ita etiã qui spiritualiter conueniunt & concordant. Vbi enim fuerint duo aut tres congregati in nomine meo, ibi et ego sum in medio ipsorum, dicit dominus, qui uidelicet sancti spiritus ignem caloremq́; fidelibus suis gratificatur. Matth. 18

Et si quispiã prȩualuerit contra unũ, duo resistent aduersus eum.

Iterum per ea quæ sensibiliter solent accidere, spiritualem nobis tradit doctrinã. Sicut enim duo concordi animo uel per forum plateasq́; ciuitatis ambulantes, uel per desertas eremi solitudines, tutius ac facilius repellunt irruentis contra se alterius impetum, ita & futurũ intellige in spirituali pugna. Nam cum Ecclesiastes *edocere nos uelit, quæ ad corpus animamq́; pertineant (si-*
1. Thess. 5 *cut etiam* Paulus *apostolus fecit, quo loco & ipse trium quæ homini insunt rerum mentionẽ facit, cum ait: Integer uester spiritus & anima conseruetur) tria nobis latenter contẽplanda proposuit, uidelicet quod si unus quispiam nobis insurgat, hoc est, superbia carnis, tunc anima spiritui amicè coniuncta, carnem compescit ac frenat, ut spiritualibus animæ motibus subijciatur, & pareat. Sciendum nanq; est (quod ad hunc locum pertinet) hominẽ tribus ex rebus constare, anima scilicet, corpore ac spiritu: non quod secundum substantiæ uim aliud sit spiritus, aliud anima, (neq; enim duo rationalia insunt homini) sed quod ratione sola, ea seorsum considerantes, aliud esse spiritum dicamus, aliud animã. Vocamus enim spiritum, actum animæ ipsius, dexteriorẽ sublimioremq́; uim: qui spiritus est idem, puto, qui & intellectus, siue ipsa mens, sicut in* Esdræ *libris accipi animaduertimus. Aut ita intellige. Spiritus est ipsum charisma spiritus, quod animam lætificat & illustrat,*

diuina

diuina nobis insufflatione transmissum. Itaq; si impollutũ seruemus quod nobis inest ad imaginẽ dei factum, integrũ habemus charisma spirituale. Sin uero ad peccatorũ semitas declinemus, donum sancti spiritus uiolamus in nobis. Hoc est, puto, quod Apostolus nos precatur manere integros sicut ab initio fuimus, immaculatum habentes corpus & animam, purumq́; seruantes charisma spirituale. Aliter quoq; ita potest intelligi. Motus animæ diuiduntur in rationabilem, irascibilem, concupiscibilem. Si igitur tria hæc ex uirtute officioq; cõueniant, tunc secundum rectam naturæ normam, ira excandescit contra malas affectiones ac dæmonas: concupiscentiæ ipsa uis potiora tantum desiderat: unde & Daniel uir concupiscentiarũ uocabatur: rationalis autem pars omnia iuste moderatur, irascibilem uim concupiscibilemq́; compescens. Sin autem contrà eueniat, ut præter legem rationis, altera illarum uirium, uel ira scilicet, uel appetitus quod delectat persequatur, tunc duæ reliquæ partes concordi fœdere puritatem seruantes, ut rationalis puta concupiscendiq́; uis, iracundiam deprimunt, ac sibi obedire cogunt: aut contrà, iracundia rationi adiuncta, concupiscentiam sedat. Ita ergo fit ut concordes duo, tertium reluctantem redigant in seruitutem.

Funiculus triplex nõ citò rumpetur:

Rursus Ecclesiastes exemplo triplicis funiculi ad spirituales nos euehit cõtẽplationes: ac primum quidem

charitatē nos docet, in concordiæ nexum nos uocans. Inquit ergo: Si anima, corpus & spiritus in bonum conueniant, non facile dissoluuntur ab hostis incursu. Aliter. Cum rationalis animæ uis, irascendi ac concupiscendi potentiæ unitatis puritatem custodiunt, animam seruant prorsus innoxiam. Aliter. Qui credunt in consubstantialem trinitatem patrem & filium & spiritum sanctum, à resistentibus hæreticis & aduersarijs expugnari non possunt.

Bonus est puer pauper & sapiens, super regem senem & stultū, qui nescit prouidere in posterum: quod & è carcere uinculisq; interdum quis ingrediatur ad regnum, quodq; in regno ipsius natus sit pauper.

Pueri fermè non eo digni sunt honore quo senes, neque ita pauperē ueneramur ut regem. Comparans igitur Ecclesiastes stultitiam cum sapientia, quantum hæc ipsa præstet ostendit. Inquit enim longe potiorem esse puerum & pauperē, modo sit sapiens, eo qui sit senex & ornatus regia potestate, sed stultus. Amens enim nō intelligit posse sapientiā è seruili quandoq; conditione atq; in uincula coniectum hominē ad fastigium regium euehere. Cuius rei exempla sumi poterunt ex Ioseph, quem dei munere insita sapientia, & adolescentem, & precio coëmptū, & in carcerē detrusum, totius Aegypti gubernatorē constituit. Hæc eadem sapiētia si regi

insideat,

insideat, modestiam tueri docet ac frugalitatē, ita ut regia dignitate qua pollet nequaq̄ extollatur, ac tumeat. Nam ex dei gratia & sui cognitione pauperem se esse intelligit, neq; in regno, neq; in diuitiarum copia paupertatis humilitatē deponit, ut beatus & ipse sit quemadmodum & pauperes spiritu. Aliter. *Senescens ac stultus, Hebræorū populus dici potest. Cui qui iunior successit, in dei cognitionem populus ex gentibus conuocatus, uere sapiens, ac redemptus à diabolica seruitute, per fidem Christi saluatoris cōsequutus est regale sacerdotiū: spiritu quidem pauper, sed euangelica beatitudine decoratus. Exemplar autem ac dux huiusmōdi pauperum ipse Christus est saluator noster, qui sapientia quidē patris est dei, iuuenis autem si corporeæ geniture tempus consideres. Idem quoq; rex dignitate diuina, pauper factus propter nostram salutem, quanquam per se ditissimus. Euasit idem catenas mortis, & inferni carcerē fregit ac soluit, suo nos erudiens exemplo mediocritatem sectari, cum dicit: Discite à me, quia mitis sum & humilis corde.* Matth. 11

Vidi cunctos uiuentes, qui ambulant sub sole, cum adolescente secundo qui exurget pro eo. Non est terminus omni populo, omnibus inquam qui fuerunt ante eos. Et postremi non lætabuntur in eo. Sed & hoc uanitas & electio spiritus.

Totus hic locus ad allegoricum intellectum mysticumq; pertinere putandus est: quãdoquidem nullus est qui corporali intuitu cunctos poßit uidere homines, qui ambulant sub sole. Cum uero mysticũ sensum alij aliò referri contendant: nam adolescentem secundum alij Christum dominum uolunt intelligi: alij autem filium perditionis antichristũ: nos utranq; prosequemur expositionem. Vidi, inquit, cunctos iuuenes qui ambulant sub hoc uisibili sole, hoc est, ipsos peccatores, cum adolescente secundo, hoc est, antichristo, qui exurget pro ipso domino uidelicet nostro Iesu Christo: & non erit finis multitudinis peccatorũ, eorũ scilicet qui ab initio seculi præcesserunt. Sed & postremi, qui temporibus antichristi scilicet in eum credent, non lætabũtur in eo: neq; enim seruare potest impietas adhærentes sibi. Vt autẽ doceat hunc errorem infidelitatis non neceßitate, nec casu, sed electione liberæ uolũtatis esse populis aduenturũ, adiunxit dicens: Sed & hoc uanitas est & electio spiritus. Aliter. Vidisse se, inquit, ambulãtes sub iustitiæ sole, omnes scilicet qui uere uiuunt ex fide cum adolescente secũdo, qui proculdubio est saluator noster homo de cœlo cœlestis, qui nobis natus est ac surrexit pro adolescente primo Adam, qui fuit homo de terra terrenus. Et infiniti erant, inquit, sub hoc sole in anteriora progrediẽtes, hoc est, secundum uiuentis fidei disciplinã, præteritæ quidem uitæ obliti, tanquã mortui peccato, tendentes autẽ de uirtute in uirtutem, semper oculos

oculos mentis ad propositã uitæ æternæ gloriam dirigentes. Sed quinam sunt postremi ipsorũ, qui non delectabuntur in adolescente secundo domino nostro Iesu Christo? Nimirũ uel Iudæi sunt, qui cum primi essent, facti sunt nouißimi: uel qui in fine seculi credent in antichristũ: uel generaliter omnes qui post primos officiose pieq; uiuentes, ipsi cum sensus & uoluptatis illecebras consectentur, meritò postremi ac nouißimi & habendi sunt & uocandi. Sed hos quoq; nouißimos ostendit electione propriæ uoluntatis non gauisuros esse in adolescente secundo, ideoq; tritum iam sibi uerbum illud adduxit: Sed & hoc uanitas & electio spiritus. Sciendum est autem (quod ad prædictorũ enarrationẽ pertinet) Adam hominẽ primum adolescentem uocari, sub intellectu eius tẽporis, quo recens creatus erat adhuc in paradiso uoluptatis, & uigore iuuentutis suæ strenuus erat operãdo uirtutes. Vocatur adolescens & Christus saluator, propter magnum robur diuinæ uirtutis. Vocatur & antichristus, qui iuuenili temeritate feruidus est in malo, robustusq; nequitiæ innouator.

Custodi pedem tuum cum ingrederis in domum dei, & propinquus esto ut audias.

Aequiuoca quadam ratione loquendi, exterioris hominis membra & de interiore dicũtur, ut oculus puta, manus, ac pes, & membra reliqua. Non tamen contrà contingit, ut interioris hominis partes de exteriore

dici consueuerint. Dicuntur enim *pennæ alæq́; de ani-*
Psal. 67 *ma, iuxta illud: Si dormiatis inter medios cleros, pennæ columbæ deargẽtatæ.* Inquit ergo: *Custodi animæ tuæ pedem in omni opere tuo cum incedis, ut in conspectũ uenias domus dei, hoc est, cœlestis* Hierusalẽ. *Qui uero custodit pedem animæ suæ, propè est ut audiat, hoc est, ut obediat uerbo diuinæ præceptionis, & proficiendo mandata legis exequatur.* Quod si de corporali pede *dictum intelligas, custodi, inquit, totum corpus tuũ (à parte enim totum significauit) ne instrumentis eisdem quibus in bono utimur, abutamur in malo. quasi dicat:* Ne *quæso pedibus eisdem quibus templum dei frequentas, theatrales adito ludos, & obscœna spectacula.* De *alijs quoq; humani corporis membris idem intellige faciendum.* Et *profectò qui impolluto pede subeunt ecclesiam dei, debẽt ab impijs locis & prophanis se penitus, ut deo contrarijs, continere.*

Super donũ stultorũ sacrificiũ tuum, quia ignorant quid faciant mali.

Quia stulti quoq; nonnunquã munus offerunt deo, ut qui ex inani gloria eleemosynam faciunt, sicut & Cain, *qui recte quidem offerebat, male autẽ diuidebat: ideo tuum, inquit, sacrificium cum prudentia fiat & discretione.* Insipientes *enim non intelligunt, quoties male offerunt, eo quod illorum zelus careat discretionis iudicio.* Qui *enim prudens ac sciens operatur bonum, pari quoq; cognitione malum deuitat.* Qui *uero prius*

illud ignorat, facile & alterum ignorabit. Illud itaq; quod ait, Quia ignorāt quid faciant mali, ita intellige: ignorantia occupantur, & tenebris obteguntur mentem. Proprie autem ac distincte locutus est cum dicit, donum stultorū: sacrificium uero prudentium tantummodo intellexit.

CAPVT V

E festines in ore tuo, neque properet cor tuū ad offerendum sermonē in conspectu dei: quoniā deus est in cœlo superius, & tu inferius es in terra.

Promptam ad loquendum linguam corripiendam monet: tum uero quia è temerario ac prompto corde ipsi linguæ fatuæ sentētiæ quas efferat, suggerūtur. Vt fontem quoq; ipsum ac caput obstruat insipientiū uerborum, inquit: Ne properet cor tuum efferre uerbū in conspectu dei. Quasi dicat, Quia deus ubiq; præsens, omnia perspicit, etiam deprehendens occultas animæ cordisq; cogitationes, quanquam per sermonis indiciū non emergant. Deus enim qui in altißima cœlorū specula sedem habet, quæ in imo fiunt conspicit uniuersa.

Aliter. Ne temere de diuinis mysterijs uerba profunde, neq; utcunq; omnia quæ in buccā ueniunt. Mortalis enim homo cum sis, ac graui corpore circūseptus, & orbis infimus habitator, nequaq̄ potes inuisibilis dei

ſubſtantiam ſupercœleſtisq́; comprehendere.

Idcirco ſint pauci ſermones tui.

Ob omnes cauſas ſuperius dictas, ſint tui ſermones non ſolum pauci numero, ſed etiam diligenti examinatione perpenſi.

Quoniam in multitudine tentationis aduenit ſomnium, & uox ſtulti in multitudine ſermonum.

Si more prouerbij abſolute ac libere hoc dictum putes, ita intellige. Sicut qui per diem multis tentationibus curisq́; agitantur, per quietem ſubinde ſomnijs conturbantur, ita & ſtultus in multiloquio peccans, ſua ipſius uoce arguitur. Aliter. Sicuti ſomniū dormientem quempiam uel ad auaritiam, uel ad libidinem tentans, euolat mox & irritum euaneſcit, ut nihil eorum quæ facere uidebatur certum eſſe contingat, ita & uox hominis ſtulti nihil utile cōmodumq́; concludens, ſomnio uidetur eſſe perſimilis. quaſi dicat, ſomnijs comparatur ſtulti hominis ſermo. Sin autē uelis Eccleſiaſten quaſi ratione confirmantem quæ ſuperius attulit, hæc uerba proferre, uidelicet, quoniam aduenit ſomnium in multitudine tentationis, & uox ſtulti in multitudine ſermonū: ita accipies, ut quaſi nos moneat dicens: Ne multiloquus eſto ac nugax, neq; ſtultitiam tibi inſitam tuo profer ſermone, quoniam multæ nugacibus adueniunt tentationes, quæ ipſos nō interdiu ſolum uigilantes conturbent, ſed per quietem quoq; dormientes exterreant.

Sicut

Sicut uouisti uotum deo, ne moreris illud reddere, quoniam non est uoluntas in stultis. Tu igitur quæcunque uoueris redde.

Votum est, cum quid deo pollicemur nos redditu ros. Vouemus autem deo & pollicemur non pecunias modo, sed abstinentiam uictus, & castitatem, & quæ sunt generis eiusdem. Quia ergo stultos persæpe pollicitorum pœnitentia subit ac dolor, nolentes uota persoluere, hortatur ut citò ac uelociter quæ promisimus deo reddamus.

Melius est te nõ uouere, quàm post uotum promissa non reddere.

Malum est proculdubio ac detestabile si nihil unquã uelis deo tribuere: multo tamen est peius si pollicearis te deo quid daturum, neque persoluas. Duobus igitur propositis malis, bonum dixit, quod minus est malum.

Alio quoq; sensu ita intellige. Caue ne quid temere promittas in conspectu dei, quia simulac reus uoti factus fueris, multitudo te circumueniet tentationũ, quæ persoluere promissionem impediat, ita ut ne dormiens quidem sine molestia sis futurus. Vt, exempli gratia, pecunias auarus quispiam uouit deo se redditurũ, mox autem non interdiu solum torquetur & auocatur, rationibus hinc inde subductus, egestatẽ sibi ac pauperiem ante oculos ponens, sed (ut par est) dormiens quoq; eisdem imaginibus curisq; conturbatur, ne uota deo per-

ſoluat. Quanto autem ſupplicio torquendi ſint qui con temnunt uota complere, docent nos in Actibus apoſtolorum Anania & Saphira repentina morte ſublati.

Ne dederis os tuũ, ut peccare facias carnem tuam.

Lingua ſi nugax fuerit, corpus totum coinquinat: præſertim uero ſi cum mulieribus incautus ſermo com miſceatur, carnem ſtimulat ad peccandum.

Neq; dixeris ignorantiã eſſe in conſpectu dei.

Cum effrena, inquit, lingua peccaueris, ad pœniten tiam redi, neq; conſuetam prætende excuſationẽ, quod imprudens neſciusq́; peccaueris. Aliter. Qui in ipſa fece nequitiæ uolutantur, ita prudentiam dei negant & aſpernantur, ut dicant dedignari deum curare ac ſcire quæ hic ab hominibus ſcelera committantur. At tu nequaquam hæc dixeris: nihil enim latet oculos dei.

Ne forte iraſcatur deus contra ſermonem tuum, & deſtruat opera manuum tuarum.

Ne, inquit, ore tuo ac lingua peccaueris, ne & fructum bonorũ operum tuorũ amittas. Iratus enim deus contra temerarios ſermones, delet è libro uitæ, ſi quid eſt quod uideamur nobis bene laudabiliterq́; feciſſe. Aliter. Caue dicas, deus ignorat quæ ab hominibus perpetrantur. Iraſcitur enim talia dicentibus, neq; approbat

bat opera illorũ. Simplices quoq; ac tardiores ingenij peccatores, nihilominus è medio tollit, aut paupertate eosdem plectit, illorũ fortunas operaq; corrumpens.

Quoniam in multitudine somniorũ, ac uanitatum, copiaq; sermonum. Tu deum time.

Tria simul ualde similia comparauit, inania scilicet somniorum phantasmata, uanos hominum labores, & ineptam multiloquij loquacitatem. Somnij enim persimilia sunt nugacis hominis uerba: neq; sanè multum à somnijs differunt irrita hominũ studia. In multitudine igitur somniorum, hoc est, somniantium hominum frustraq; laborantium, necnon uerba plurima effundentium, irascitur deus. Multitudinem autem hoc loco non simpliciter multiloquium intellige, sed ociosiloquium. Paulus enim loquens de regno dei, quamuis ad mediam usque noctem uerba produceret, nullo tamen auditores afficiebat fastidio. Qui autẽ multa quidem uerba profundat, rem uero ipsam de qua agitur minus facilẽ reddat, nihil fermè uidetur loquutus fuisse. Sed et qui ociose ac præter rem loquitur, in uerbo quoque uno nugax esse deprehenditur. Semel autem nobis cunctarũ uirtutum obseruantiam suggerens, Tu, inquit, deum time. Timor enim omnia excedit.

Si calumniam pauperis, & rapinam iudicij uideris in prouincia, ne mireris sup hoc negocio, quoniã excelso excel-

sior est alius qui custodiam habet, & super ipsos alij quoque excelsi sunt, & superfluitas terræ.

Rapinã iudicij uocat, cum ditiores in prouincia & ciuitate largitionibus corrumpunt iudices ad iniqua iudicia. Aliter. *Etiam rapinam iudiciorũ exercet, qui causas nihil ad se pertinentes, uiolenter sibi uendicat & extorquet.* Ait ergo: *Quotiescunq; uideris calumnia & largitionibus inopes à potentioribus premi, ne admireris, hoc est, ita ob hanc ipsam rem indigneris, ut fluitare mundum sine ulla prouidentia suspiceris.* Deus *enim super omnes excelsus, omnia speculans & obseruans quæ ab ipsis patrantur, qui sibi uidentur excelsi, locupletes & gloriosi, reddet unicuiq; pro suorũ operum dignitate.* Et *super ipsos excelsi, hoc est, qui seseipsos inaniter iactant & magnificiũt, nihil aliud fermè censendi sunt quàm superfluitas terræ, hoc est, inutilis ter-*
Eccles. 10 *ræ globus & massa, iuxta illud: Quid superbis, inquit, terra & cinis?*

Super omnes autẽ rex est dominus agri elaborati.

Generali quadam conclusione utens, Deus, *inquit, instar uiridarij mundum sibi hunc excoluit & ornauit, & in eo dominatur ut agri dominus, cuius & assiduam prouidentiam gerit.* Non *itaq; decet opinari mundum carere gubernatione regnantis, ob eas quæ inter homines fiunt iniquitates: imò reuocare mentem oportet.*

Quod

*Quod cum mundus hic ager nuncupetur, iuxta euan-
gelicam parabolam, deus hominẽ mundi huius regem
dominumq; constituit, sicut scriptum est: Omnia sub-* Psal. 8
*iecisti sub pedibus eius. Admonet itaq; nos hoc loco Ec
clesiastes dignitatis nostræ, ut debitam uenerationẽ deo
exhibẽtes, qui nos regia honestauit corona, pie officio-
seq; uiuamus. Aliter. Quandoquidem deus uniuersi
huius mundi uerus est dominus & possessor, uelut agri
cuiusdam diligentia summa elaborati, idcirco seduli ca
ueamus ne demoliamur uineã domini Sabaoth, aut ini-
quis actionibus, aut impijs dogmatis, aut perniciosis do
ctrinis. Omnibus enim præest, omnia speculatur agri
dominus & possessor elaborati. Aliter. Diuina ipsa
scriptura est uelut ager quidã ferax & odoratus, qua-
siq; paradisus optimis arboribus consitus, habensq; the
saurum occultũ. Par est autem ut qui hũc habere quæ-
runt thesaurũ, placere studeãt regi domino agri huius,
hoc est, deo omnipotenti. Placebunt autem, si cunctis
mundi delicijs renũciauerint, & si neq; Iudæorũ more
solum literæ iacentis sensum consectãtur, neq; è cunctis
etiam scripturæ uerbis allegorias & mysteria perscru-
tentur, ita ut tanquã inutilem posthabentes literæ ueri-
tatem, plantas agri huius radicitus subruãt et euellant,
cum potius deceat fideliter quæ sunt scripta rimari, &
duce spiritu ligonibus terram uersare. Ita nimirum deo
placebimus agri huius domino, & spiritualem illi para
disum reddemus excultum.*

Qui pecuniam diligit, pecunia non explebit, & qui amauit fructus in multitudine ipsius. & hoc etiam uanitas.

Huius sententiæ posterior particula ita cõstruenda est. Et qui amauit fructus, hoc est, quicunq; amauit sibi ipsi, non autem cõmunis utilitatis gratia congerere fructus. quasi dicat: Qui laborat auaritiæ morbo, siue pecuniam congerat siue fructus, nunquam expletur plura semper affectans, ut potius pecuniarum dici seruus quàm dominus mereatur.

Multitudine bonorum multiplicati sunt qui comedunt ea. Et quæ uirtus ac fortitudo possidenti bona? Principatus enim est illi ut uideat oculis suis.

Symmachus interpres posteriorem particulam ita conuertit. Quæ enim uirilitas inest habẽti ea bona, nisi ut tantũmodo ea spectet oculis suis? Sensus autẽ hic est. Inuenias qui summa animi ui, & corporis contentione flagitiũ aliquod aggrediatur, ut auarus solet, qui quacunq; potest ratione pecunias cogit, estq; fortitudo hæc strenuitasq; damnanda. Qui uero sic impudenter auari sunt, hoc sibi tanquam bonum summum proponunt, ut inter pocula patinasq; uersentur, & ut spectaculo fruantur quas congessere pecuniarũ. In multitudine ergo bonorum, hoc est, in affluentia pecuniarũ quæ illis assidue multiplicatur, gestiunt non secus ac si bonis illis pecunijsq; uescantur. Et quæ illis demum resultat utilitas

ex huiuſmodi ſtrenuitate atq; uirtute? Solo nanq; intuitu principatū gerit in pecunijs, auaritia tali correptus. quaſi dicat, nullo alio uſu dominus eſt earum præterquā quod appoſitas contēplatur. Aliter. *Quibus legitimo honeſtatis iure opes atq; diuitiæ augeſcunt, multiplicantur etiam qui illis utantur. Qui enim uere cupiunt probitate ſibi augeri, multis, hoc eſt, pauperibus ſuas opes impertiunt. Vt itaq; à tenacitate nos dehortetur, ad miſericordiam uero conuertat, quid prodeſt, inquit, impudenti auaro ac tenaci ſua turpis huiuſmodi uirilitas & fortitudo, quæ oculorum ſolo intuitu pecunijs uti diuitijsq; permittit?*

Dulcis eſt ſomnus ſerui, ſiue parum comedat, ſiue multū: pleno autem diuitiarū non eſt qui ſinat eum dormire.

Poſita cōparatione oſtendit fœlicius euenire homini ſeruili cōditioni ſubiecto, quàm ei qui liber cum ſit, auaritiæ tamen eſt ſeruus. Famulus enim ſecuram uitam ducens, quocunq; demum uictu alatur, dulci ſomno reficitur. At qui pecunijs ſeruit, herū habet importunū, qui dormire eum nō ſinit, curā ſcilicet augendi lucri anxietatibus plenam. Myſtice autē: *Qui deo famulantur æquo animo feruntur, atq; lætantur de tēporaria huius ſeculi uita in æternā transferri, quā uitæ præſentis translationem pulchre atq; appoſite uocauit ſomnū. Auaros autem nō ſomnus excipit, ſed horribilis mors, quæ non ſinit eos quieſcere, ſed æterno tradit ſupplicio.*

Eſt infirmitas quam uidi ſub ſole, diuitias cōſeruatas apud dominū in perniciem ſuam, & pereunt diuitiæ illæ in occupatione mala.

Omnes iniquitatis ſpecies, morbi ſunt ipſius animæ. Adeò uero grauis eſt & intenſus auaritiæ morbus, ut radix malorū omnium meritò nominetur. Inquit ergo: Vidi aſſeruatas opes in perniciē poßidentis. Aut enim peregre proficiſcens, perdit auarus diuitias, cum propter eas nōnunq̄ graſſatorū inſidias raptorumq́; patiatur: aut ſi cætera euadat incōmoda, uita demū excedēs pecunijs tunc priuatur. Planeq́; intelligit ſe pro incerta re atque inſtabili laboraſſe, ut quibus omnino cariturus erat pecunias congregaret: hoc enim ſignificat cum dicit, in occupatiōe mala. Quia uero multi ſub prætextu hæredum filiorū diuitias cumulant, meritò ſubiungit:

Et genuit filium, & nihil eſt in manu eius. Sicut egreſſus de uētre matris ſuæ nudus reuertet̄, ut pergat ſicut uenit.

Etſi auarus ſub prætextu filiorū ſe excuſet, tamen hunc monemus, ut naſcētis ſibi filioli manum inſpiciat. Et cum inuenerit illum ſine pecunijs de uentre matris in hunc mundum ueniſſe, rurſus inſpiciat morientis manum: etenim inueniet eum ſicut nudus & inanis pecuniarum uenit è matris utero, ita & pauperem ſubire ſinum telluris ex hac uita commigrantem. Meritò ergo ſequitur:

Et nihil

Et nihil accipiet in labore suo ut ueniat in manum ipsius, & hoc infirmitas mala. Sicut enim aduenit, ita & abibit. Quid ergo est illi amplius? laborat enĩ in uentum, & omnes dies in tenebris, in luctu & tristitia multa, in infirmitate & ira.

Si itaq; neq; auarus ipse, neq; illius filius quem hæredem sibi instituit, neq; hominũ prorsus aliquis potest secum moriens quid efferre sensibiliũ facultatũ, nónne infelicis animæ morbus est auaritia? Quid itaq; laboras in uentũ, cum sint diuitiæ prorsus instabiles, & aquatilis bullæ cum detumescit, persimiles? Sed & ipsa auari uita in tenebris elanguescit, hoc est, in ignorantia & luctu. Auarus enim neque suijpsius miseretur, cum parcè ac uix congestis utatur, sed etiã tristi insuper iracundia stimulatur, & leui occasione in contentionem surgit & excandescit, anima graui ægritudine occupatus. Vide igitur quot auarum incõmoda circũueniant, post quæ defunctũ uita etiã tenebræ inferni suscipient, repulsum à conspectu dei, iusta illius ira seuerißime puniendum.

Ecce, uidi ego bonum, hoc est ut comedat quis & bibat & uideat bonum in omni labore suo quem laborat sub sole, in numero dierum uitæ suæ quos dedit ei deus. Diuitias enim dedit, substantias

& potestatē ut comedat ex eis, & accipiat partem suam, & lætetur in labore suo: hoc est donū dei. Non enim recordabit̄ multis diebus uitæ suæ, eo quod deus occupet illum in lætitia cordis sui.

Auari personam miseriasq; superius ostendit Ecclesiastes. Cumq; uisus sit in eum grauiter irruisse, nunc uicißim aliam agggreditur curandi rationē, ut non inuehendo perterreat, sed ut blande ac sensim cōtrectando, si fieri poßit, liberū metu, suspicionibus, cōciliet. Quia enim auarus sic malis affectionibus occupatur, ut simplicem uirtutis exacte medicinā ferre non poßit, multa cum prudentia noster Ecclesiastes quæ iucunda homini cōtingunt in uita, breuiter percurrendo, præceptis suis admiscet: atq; ita mox docet nō oportere uentri omnia & gulæ luxuriosius indulgere, cum breuis hoc in seculo nobis futura sit uita. Hortatur itaq;, *aliud intendens, auarum, ut dum uiuit suis utatur bonis, ita dißimulāter appositis uoluptatibus, abducere illum studens ab auaritiæ morbo.* Inquit ergo: Bonū *est tibi auare locuplex comedere, bibere ac lætari, donec ea meditaris quæ sunt sub sole.* Sed ꝑfectò *decet etiam te id cogitare, quod paucos ac numerabiles dies tibi ad uiuendum dederit deus. Tempus enim uitæ tibi cōcessæ secretū est tibi in sortē, terminisq; descriptū. Cum itaq; diuitias à deo acceperis, facultatemq; illis utendi, cogita non solum ut comedas & bibas, sed ut portionem tuam sortemq; accipias.*

Vide

Vide autem quàm sit admirabilis Ecclesiastæ nostri doctrina. Postquā enim blande permulcendo metū auaro suspicionemq́; imminuit, edendi scilicet ac bibendi uoluptate proposita, tūc sensim irrepit docēs, non esse hanc sortem hominis, partemq́; propriam ut esculentis scilicet poculentisq́; perfruatur. Monet ergo ut partem sibi decentius decretam accipiat, hoc est, hæreditatē ac sortem quæ sit illi stabilis ac perpetuò duratura. Ea uero est, dispergere pauperibus opes suas, & de huiusmodi dispensatione solidam lætitiam capere. Hoc enim uere est donum dei, in eleemosynis & charitate pauperū uitam operamq́; consumere. Tunc uero ut magis illi persuadeat partem hanc sibi propriā capere, hoc est, bene uti suis diuitijs, ut ita stabiles illi fiant, reuocat illi in memoriā breuitatē uitæ huius cum dicit, quod non multos recordabitur dies uitæ suæ. Huiusmodi autem hominis occupatio in pauperibus subleuandis, & acceptissima est deo, & misericordis cor animamq́; lætificat. Et hæc quidē quæ docuimus ab Ecclesiastæ adducta, nūc blande auaros adhortando, nunc contrà seuerius increpando, satis fuerint ad ipsius literæ ordinem sensumq́; explicandum. Qui uero diuinius ac sublimius loquentem potest audire Ecclesiasten, cum meminerit ad se pertinere illud euangelij dictum, Qui habet aures audiendi Matth.13
audiat: idem profectò nouit qui solus sit bonus: unus enī bonus est deus. Idem quoq; nouit, quod qui mandūcat Matth.29
carnem filij hominis, & bibit eius sanguinē, futuræ felicitatis partem hic aliquam, fruitionemq́; accipit. Bene

igitur operam insumit suam, uirtutesq; exercet dum est sub sole, hoc est, in præsenti uita, secū animo deputans, quod deus numerabiles posuerit dies suos, neque deceat ne unum quidem illorum pati uacuum ac sterilem præterire. Labor enim quem uirtuti homo impendit, proprie dicenda est hominis esse pars, quæ sola nimirū efficiet ut pars nostra sit deus, iuxta illud quod pater Eccle
Psal.118 siastæ nostri canit in psalmo: Portio mea es domine. Et
1.Cor.2 profecto hæ sunt illæ diuitiæ, de quibus ait Apostolus: In omnibus diuites facti estis in ipso, in omni cognitione et sapientia. Nam qui hæc bona spiritualia bibit & comedit, et in his lætitiā suam ponit, planè intelligit quod hæc charismata dei sunt, auetq; peruenire ad æternam uitam. Temporariā uero hanc, ut exigui spacij despicit & contemnit. Accidit enim hoc omnibus qui dei munere circa spiritualia occupātur, & ad ea contēplanda mentem attollunt, ut mundana hæc omnia paruipendant. Si qui uero putant diuitias istas, sensibilesq; fortunas summū esse hominis bonum, hi mihi paucis rogādi sunt: Quid ita sit quod illas deus æque cunctis hominibus non impartiat, cum tamen idem personarū non sit acceptor? Atqui cernitur quæ uerè sunt bona, cunctis æque liberaliter effudisse, hoc est, liberū arbitriū, dispositionemq; ad exercendas obeundasq; uirtutes. Quapropter licet ad bene officioseq; uiuendum diuitiæ adminiculo esse poßint, & uirtutes ipsas quādoq; ut præmia consequātur, non absolute tamen, neq; suapte na-

tura uel bonæ uel malæ dicendæ sunt & habendæ. Sed cum per se mediæ sunt, ac susq; deq; accipiantur, facile transeunt & immutantur in habitum bene illis maléue utentis.

CAPVT VI

EST & malum quod uidi sub sole, & quidem frequens est apud homines. Vir cui dabit deus diuitias, substantiam & gloriã, & non est quod desit animæ suæ ex omnibus quæ concupiscet, nec tribuet ei potestatem deus ut comedat ex eo: nam uir extraneus uorabit illud. & hoc quoque uanitas & infirmitas mala.

Literæ huius intellectus rectà fertur in auaros & nimia parcitate astrictos. Quod autẽ inquit, Nec tribuet ei potestatem deus ut comedat ex eo: simile est illi quod ait Apostolus scribens ad Romanos: Tradidit illos deus in paßiones ignominiæ. Non quod deus ipse quenquã hominum cogat auaritiam intemperantiam'ue sectari: sed quod ea permittat quæ homines electione liberæ uoluntatis aggrediũtur, dum liberi arbitrij naturam facultatemq; conseruant. Mystico autem sensu ita intelligendum. Sæpe accidit ut aliquis magnas sibi diuitias in dicendi copia, et in scientia scripturarũ cõpararit, aliarumq; rerum cognitione: sed quia deinde fœditas morũ Rom. 1.

uerbis suis dissidet, ac doctrinæ, hinc fit ut qui in libros illius traditionesq; incidunt, magnam inde ipsi quidem utilitatẽ capiant, nihil uero ipse autor emolumenti perceperit, eo quod correspondentes uerbis mores non habuerit. De huiusmodi uiris intellexit saluator, cũ dixit:
Matth. 23 *Quicquid dixerint uobis facite, secundum uero opera eorum nolite facere.* Aliter. *Diues olim fuit populus Iudæorum, locupletatus lege, prophetis & sacerdotio: qui tamen ex diuitijs fructum non cepit, morbo graui correptus, impietatis in saluatorẽ suum cõmissæ: propterea uenerunt extremi, & bona sua comederunt, populus scilicet è gentibus in ecclesiam cõuocatus, de quo*
Ephes. 2 *scriptũ est: Qui alienati erant à gubernatione Israël, & externi à testamento promissionis.*

Si genuerit quispiam centũ liberos, & uixerit multos annos, & multitudo magna fuerint dies annorũ eius, & anima illius non impleatur bonis substantiæ suæ, & sepultura illi non fuerit, ego dixerim quod melior illo sit abortiuus. In uanitate enim uenit, & pergit ad tenebras, & in tenebris occultabitur nomen eius, non uidit solem neq; cognouit: requies huic super hunc.

Quod ait, si genuerit quispiam centum, per hyperbolen dictũ intellige. Vtitur autem hoc loquendi modo scriptura, cum à paruo declinat in immensum aliquod.

Hyperbole

Hyperbole enim est sermo ueritatem excedens, ut aliquid expreßius ante oculos ponat, sicut & Apostolus ait: Adhuc per excessum uiam uobis ostendo. Si linguis angelorũ loquar, & si habuero omnem scientiã, & cognouero cuncta mysteria, charitatẽ uero non habeam, nihil mihi prodest. Atqui sine charitate habere illa quæ recensuit, non est poßibile. Sed quo pacto sit accipiendum quod dicit, ipse præueniẽs nos edocuit, cum dixit: Per hyperbolen uiam uobis ostendo. Dicit ergo Ecclesiastes: Quamuis tam fœcundus in numero filiorũ quispiam fuerit, quod est impoßibile: si uero etiam ad annosum uixerit senium, flagitiose autem, neq; secundum uirtutem duxerit uitam, atq; ita perdite, ut defunctus ne sepultura quidem dignus censeatur (quandoquidem & hoc persæpe ipsum contingit) facile dixerim tali homine longe meliorem esse abortiuum. Hic nanq; homo uere in uanitatem uenit, & in tenebras pergit, in ignorantia uiuens, & nomen ipsius in tenebris occultabitur, cum delendus sit è libro uiuentiũ, neq; dignus habendus sit iustitiæ sole. Quare autẽ abortiui fœtus aut mortui enascantur, aut unũ uiuant diem alterum'ue, explicare hoc loco non est consiliũ, sed potius inscrutabili diuinæ prouidentiæ relinquendũ puto. Mystice autem quæ superius dicta sunt intellige. Apostolus quidem & ipse erat Iudas Iscariothis, & doctrinæ suæ uerbis multos genuit filios: sed quia subinde non impletus est bonis ut perseueraret in finem, sed cõuersus est ad iniquitatem,

1.Cor.13

repletusq́; est potius spiritu satanæ: sepultura etiam caruit, hoc est, non immortuus fuit Saluatoris sepulturæ. Qui enim Christo cōsepulti sunt in baptismo, munusq́; dei custodiunt in uirtute uiuentes, hi profecto & cum Christo resurgunt. Talis itaque magister ac doctor qui multos quidē genuerit sua doctrina discipulos (hoc enī significat centenarius ille numerus) multūq́; ætatis edocendo cōtriuerit, tali autem quam modo diximus sepultura dignus non habeatur, eo quod mortuus peccato et sepultus nō fuerit, pergit dubioprocul ad tenebras, neq́; uidebit iustitiæ solem. Paulus uero apostolus qui de seipso dicit: 1.Cor.15 *Nouißime autem omniū tanquam abortiuo uisus est & mihi: sepultura dignus est habitus, qui & bonum certamen certauit, cupiens dissolui, & esse cum Christo. De illo autē qui male uixit, & Hieremias scribit:* Hier. 22 *Sepultura asini sepelietur, hoc est, non habebitur dignus quiete hominū rationalium, cum paßiones carnis consectatus instar pecorum uitam finierit.*

Et si mille annorum uixerit cursum, bona non cognouit. Nónne ad locum unum omnia pergunt?

Etiam si ad copiam filiorū, congestasq́; diuitias hoc cuiquam dei munere accedat, ut mille annorū spatio sit in uita, non tendat autem ad uerum bonum, hoc est, ut secundum uirtutem laudabiliter uiuat, quid sibi deniq́; omnia illa prodeunt? Etenim in eundem pariter pergit locum, in quem abortiui pergunt, & qui acerba morte

intercepti

intercepti rapiuntur è uita. Terra est enim hic quoq;, & in terram ibit.

Omnis labor hominis in ore ipsius, sed anima eius non implebitur.

Quia superius de esculentis ac poculentis mentionem fecit, ne quis fortè suspicari poßit ipsum uentris & gulæ illecebras attulisse, apte nūc inquit: Etsi homines ad indulgentiā uentris plurimos labores insumunt, nihil tamen eorū quæ gulæ gratificantur, ipsius animæ parit saturitatem: sed inanis penitus ac ieiuna persistit, cum sibi conueniens alimentū, uerbi scilicet ac uirtutum, ex inertia hominū non accipiat. Aliter. Nequitia, imperfectū quid esse censetur. Anima ergo quæ huic annexa perdurat, semper aliquid profert flagitiosi, contumelias scilicet, iurgia, blasphemias, dolosa uerba. Neq; propterea tamen expletur, eo quod nequitia, sicut dixi, imperfecta, incompletaq; sit.

Quid enim est amplius sapiēti quàm stulto? Quoniam nouit pauper ambulare in conspectu uitæ.

Quid habet, inquit, amplius sapiens ab ipso stulto? quasi responderi deceat, Multum sanè habet, atq; omnibus modis. Stultus enim sese uoluptatibus more pecudū mancipauit, sapiens uero pauper spiritu, iuxta euāgelij dictum, ambulat coram uita, hoc est, per uirtutū semitas pergit, donec demum perueniat ad ultimū appetibile. Dissolui enim cupit & esse cum Christo, qui pro-

fecto est uita æterna. Aliter. *Populus stultus & insipiens Iudæorũ, in ligno uitam suspendit. Gentilis uero populus olim pauper & uacuus gratiarũ dei, ad crucifixũ accurrit: ita profectus in conspectũ uitæ salutaris, in dominũ Iesum Christum, fide locupletatus est.*

Melius est prospicere oculis, quàm ambulare iuxta uoluntatẽ animæ suæ. Sed & hoc uanitas est, & electio spiritus.

1.Cor.2 *Inquit Apostolus: Animalis homo non percipit ea quæ sunt spiritus. Est uero animalis homo, qui traditus appetitui sensitiuo semitas ratiõis egreditur. Et in euan*
Luc.11 *gelio scriptum est: Si oculus tuus lucidus fuerit, totum quoq; corpus tuũ lucidum erit: hoc est, si rationalis animæ uis, ipse scilicet intellectus, luce fuerit illustrata, appetitus sensitiui licentiã in ordinem suum rediget. Longe itaq; melius est perspicaces habere oculos animæ ac rationis, luce sancti spiritus illustratos, quàm pergere iuxta uoluntatẽ animæ, hoc est, animalis hominis ritu, qui in tenebris ambulat. Neq; enim aliud iste homo censendus est quàm uanitas & electio spiritus, cum certa electione consilij animalis homo affectus sit, ad uanitatesq; cõmigrarit. Sed ex euangelij uerbis, quæ nos ad huius loci comparationẽ attulimus, suboriri dubitatio potest, cum illic unius oculi tantum, hic uero duorum mentio facta sit. Dicimus autem, ibi quidem intellectũ unius oculi appellatione signatũ esse, hic uero spirituales operationes intellectus, practicam scilicet ac speculatiuam*

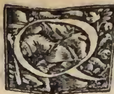
latiuam, oculorũ dualitate mõstrari, quibus qui pie officioseq; utatur, perspicacem sanè habebit oculorũ intuitum. Est præterea & illud scitu dignißimũ, morem hunc esse diuinæ scripturæ, ut pro una tantum potentia, totam animam nobis quandoq; proponat: ut à concupiscibili, cum dicit: Et comedet uuas donec impleat *animã, hoc est appetitũ. Ab irascibili autem, cum dicit:* Anima benedicta tota est simplex, homo autem iracundus caret pudore. *Pro parte nanq; irascibili ipsum totum, hoc est, animã protulit. Cum uero inquit, animas nostras sanctificari ad obedientiã ueritatis: quia rationalis tantũ potentia sanctificationis est capax, ad hanc unam uim sensum intendens, totum ipsum, hoc est, animam nominauit. Quandoq; uero totum cum partibus suis animæ appellatiõe uult intelligi, ut cũ dicit:* Omnis *anima potestatibus superioribus subdita sit.* Hoc etiam *loco ad rationalem aspiciens potentiã, quam dualitate oculorum expreßit, longè melius esse ait homini spirituali quàm animali.* 1.Pet.1 Rom.13

Si quid fuit, iam uocatum est nomen eius, & est cognitũ quod est homo, & non poterit iudicari cum eo, qui sit fortis super eum: quoniam multa sunt uerba augentia uanitatem.

Multi sunt, inquit, sermones uanitatem multiplicantes, qui impudenter efferuntur contra prouidentiã dei. Sunt nanq; permulti qui inconsultius quærant, Quare

hunc deus paupertate oppreßit hominẽ, huic uero contrà magnas opes diffudit? Cur hunc uenustũ esse uoluit, hunc deformem? & quæ sunt huiusmodi curiosæ nugationes. Quas ut è medio tollat noster Ecclesiastes, ait omniũ rerũ quæ factæ sunt rationes, cur ita factæ sint, repositas esse apud autorem deum, qui tantæ est sapientiæ, ut non solum eas sciret esse futuras antequã fierent, sed earũ quoq; nomina recondita haberet in præscientiæ suæ consilijs. Si quid enim deus in generationẽ produxit, huius & rationem & nomen cõprehensum habuit apud seipsum. Cum itaq; multò ante præsciret quæ cuiq; homini utilia essent futura, ita deniq; unũquenq; produxit in uitam: cum inquam præsciret omnes hominis conditiones, quod mutabilis, quod mortalis, quod imbecillis erat futurus. Nullus itaq; hominũ ausit efferre uerba contra illum, qui nouit omnia antequã fiant, & cõuenienti loco singula statuit iuxta sibi uni cognitas rationes. Non enim poterit quisquam iudicari, hoc est, contendere in iudicio cum fortißimo omnium: uincet enim procul dubio fortis, iuxta quod Dauid canit
Psal. 50 in psalmo: Vt iustificeris in sermonibus tuis, & uincas cum iudicaris.

CAPVT VII

VID est amplius homini? Quoniam quis nouit quid sit homini bonum? quid futurũ est sibi? Et in umbra ea fecit.

Quis

Quis enim homini nunciabit quid post eum futurum sub sole sit?

Non officiosam hominis uitā, sed uanam stultamq; carpit, cum dicit: Quid habet amplius homo qui circa uana & peritura occupatur? Dices ne hunc habere uenustam coniugem? Verum cui satis constat ob eandem ipsam coniugē doliturus nec ne sit? uel in adulterio deprehensam, aut alias afferentem doloris causas? An pecunias habere hunc dices? Atqui pecuniæ Iudam ad laqueum cōpulerunt. An uero potius uineam? Quasi non propter uineam sit Naboth insidias mortemq; perpessus. Quis enim homini nunciabit, quid illi sit euenturū donec est in hac uita? Præsens uero hæc autoritas nostri Ecclesiastæ, omnem funditus euertit diuinandi superstitionem, uanasq; astrologorū nugas de hominum genituris. Nullus enim mortaliū certam futurorū scientiam consequi potest. Vt uero etiā concedamus homini cuncta ad uotum in hac uita cessura esse, illo tamen calculo hūc urgebimus, qui eum male urat et torqueat, numerabiles scilicet positos esse suæ uitæ dies, qui uelut umbra transcurrunt. Ex quo planè comprobatur, uiuendum esse nobis secundū uirtutem, mentis oculos erigentibus ad futuram uitam, mortis & umbrarum immunem, de qua nobis abunde per prophetas, apostolos, & redemptorem mundi est traditum. Quæ enim uentura nobis in hoc mundo sint, penitus ignoramus. Quæ uero nobis reposita sint in futuro seculo, fide iam scimus, quod

tormenta uidelicet peccatores, æterna uero gloria iustos accipiet.

Melius nomen bonũ, oleo bono: & dies mortis super diem natiuitatis eius.

Symmachus pro eo quod legimus, super oleum bonum, trãstulit, super unguentũ bene olens. In unguento autem omnes hominũ delicias significauit. Melius itaq; est, inquit, ex officiosis actionibus laudabilis famæ fructum percipere, & exultare ob nomen suum scriptum in cœlis, propter uiuam bonorũ operum fidem, quàm frui omnibus humanis delicijs. Bonam etiam decernit esse transitus uitæ huius diem, super diem natiuitatis. Natalitius enim dies in turbulentũ uitæ huius pelagus nos inducit, ubi draco latibulum suum posuit: transitus uero dies, è stadio nos educit. Et si quidẽ peccator fuerit qui decedit, peccare ultra iam desinit: qui uero fuerit iustus, uita perfruetur æterna. Mystice autem, melius est habere nomen bonum, hoc est, habere Christum in portione ac sorte propter fidei christianæ sacramentũ, & uocari eius cognomine christianũ, quàm sine illius fide, in eleemosynas facultates suas profundere. Multi nanq; gentilium quia hoc carent nomine, sine ulla utilitate ac fructu animæ suæ fortunas suas erogãt indigentibus. Si tamen hoc fecerint affectu misericordiæ moti, ipsi quoq; in cognomen hoc sanctum aliquo pacto peruenient: sicut & Cornelius ipse uenit Centurio. Bona est etiã interitus dies, quia peccato mortui, Christo consepelimur

ſepelimur, ſuper diem uulgaris huius ac mundanæ natiuitatis, qua nos Adam pater primus in uitã progenuit

Melius eſt ire ad domũ luctus quàm ad domũ conuiuij, propterea quod hic futurus eſt finis omnium hominum.

Luxuriæ maculas & deſidiæ, quas anima cõtrahit è conuiuijs, etiam ſanctus ille Iob cum ſecum tacite reputaret, ſacrificia pro expiandis filijs offerebat: quanquam illi non malo conſilio, ſed tuendæ concordiæ gratia conuiuia inter ſe quaſi cognatorũ chariſtia celebrarent. Funebris uero luctus longe utilior eſt conuiuio. In eo nanq; cõmunem fragilitatis humanæ conditionẽ reputantes, & orbatis compatimur, & errores proprios emendamus, ac in melius reſipiſcimus. Hoc enim ſignificat quod ſtatim ſubſequitur:

Et uiuẽs affert bonũ in mentẽ ſuam. Super riſum, bona eſt ira. In triſtitia enĩ uultus, cor & animus emendabitur.

Iraſci ſine peccato, bonum laudabileq; cenſetur: ut cum quis uel contra dæmonas, uel contra carnis paßiones inſurgit & excandeſcit: & huiuſmodi iram, hoc loco bonam appellat. Quæ autem non odio peccati, ſed appetitu uindictæ illatas ulciſcitur iniurias, hæc damnanda eſt ira. Melius itaq; eſt hoc pacto iraſci, quàm riſu lento diſſolui. Grauis enim uultus nec reſolutus, correctionis eſt index, & ad ſolidum uirtutis gaudiũ animam parat. Aliter. *Iraſci quodammodo dici poteſt,*

qui seuera delinquentes corripit obiurgatione. Melius est ergo uel præceptori uel domino subditos oratione graui coërcere, quàm per risum atq; blanditias pati illorum mentes languescere. In uultus enim austeritate, quam hoc loco tristitiam nominat, & sibi melius consulet, & subditos in uiam probitatis conuertet.

Cor sapientiũ in domo luctus, & cor stultorũ in domo lætitiæ.

Vir sapiens est funebri luctu secũ animo deputans, sese natum de corruptibili carne, breui ex hac uita migraturum: mortales cæteros, qui eadem sunt nati conditione affectu pio prosequitur. Contemnit autem quæcunq; suis oculis obuersantur, ut casui mortiq; subiecta. Stultus autem cum mentis hebetudine, solida putet esse quæ sunt in mundo, neq; illorũ mutationem intelligat, proptereaq; futuri exitus sit securus, delicijs effluit, uoluptatibusq; indulget. Animaduerte autem quod initio te admonui, ac sæpe obiter repetiui, Ecclesiasten *nostrum non ingenue quidem ex sententia sua loquẽtem, sed ex persona uoluptarij, quam nonnunq̃ ut sibi commodum est assumit, ita de patinis, poculisq; differere, ut uideri poßit ijs, qui non intelligunt obliquum sermonis ductum, uelut* Epicureus *quidam, bonum hominis uoluptate metiri. Sed animi sui consilium compluribus in locis planè ostendit, tum proxime à nobis loco exposito, ubi sapientis ait mentem uersari in domo luctus, stulti uero in domo lætitiæ.*

Melius

Melius est audire correctionem sapientis, super uirum audientē carmen stultorum.

Hoc nanq; effœminat animum, sapientis uero correctio colligit & confirmat.

Quia sicut uox spinarū sub olla, ita risus stultorum.

Ebulliens, inquit, risus & cachinnatio spinis uidetur esse persimilis, quæ sub ollæ fundo strepitantes conflagrant. Primo quidem, quia sicut ille fragor ardentiū spinarum planè percipitur auditu, quanquā oculis non cernatur, ita & immodestus cachinni sonus stultos facile prodit. Tum uero, inde à spinarū globo fumus attollitur, hic quoq; caligo quædam mētis ex huiusmodi risu cognoscitur. Ibi ollam spinæ succendūt, hic animā stulti risus peccati sorde nō carens, igni parat æterno. Sapiens enim uix tenui ac modesto risu uultū resoluit.

Sed & hoc uanitas, quia calūnia uexat sapientē, & perdit cor uigoris eius.

Aliam uanitatis speciem nobis ante oculos ponit. Quem uero hic sapientem uocat? Si profectò accipiendum putes, qui cum ceciderit non collidetur in tentationibus, tunc ita intellige. Insipientes corde, qui non sunt dei gratia confirmati, non solū in seipsis, sed in dei prouidentia scandalum patiuntur, ita ut calumnijs ac blasphemijs abstinere nō poßint, quod uel deum intueri humana non putent, uel contemptu quodam humanarū

rerum, pati omnia temerè immutari, cum sæpe uideant impios lætis exultare succeßibus, contrà autem iustos grauiter premi. Ad hoc pertinet illud, quod in psalmis
Psal.72 *cecinit David: Penè effusi sunt gressus mei, quia zelaui super iniquos pacem peccatorū uidens. Sentis'ne quomodo animæ uires labefactus sit, et nescio quid ineptire uideatur? Sed quia perfectus erat sapiens ac spiritu sancto plenus, statim subdidit nouißima, ad quæ peccatores demum perueniant: Facti sunt in desolationem, subitò defecerunt, perierunt propter iniquitatem suam. Si uero sapientem pro eo accipias, qui nuper sacra sit imbutus doctrina, planè scito quod neophyti huius hæreticorum contagia & calumniæ & diabolicæ tentationes, & quæ modo retuli iustis impijsq; contingere, facile poterūt animæ uigores infringere. Quod nisi mature ad se rediens conualescat, huic quoq; uanitatis sarcina insidebit.*

Melior est finis orationis quàm principium.

Orationis, in qua agitur de uirtute, melior est finis principio: neq; enim solum cœpisse pulchrum est, sed multo magis rei cœptæ finem imposuisse.

Melior est longanimis, eo qui spiritu est elatus.

Superius est à nobis dictum, quæ contraria sint, in comparationē proprie dictam uenire non posse. Non itaq; cōparatiue ad amußim accipienda sunt quæ nunc

tradit

tradit Eccleſiaſtes, ſed diſcretis rationibus ita ut ſe habent reputanda. Inquit ergo ſapiētem ac longanimem bonum eſſe: illi autem, qui per ſuperbiā ſpiritus leuiter efferatur, deum reſiſtere.

Ne ſis uelox in ſpiritu tuo iraſci, quoniam ira in ſinu ſtultorū requieſcet.

Ne ſis uelox, id eſt, caueto ne malum iracundiæ concipias habitum, ita ut tranſeat in affectum cordis: ſed ſi oporteat fortaſſe ex enata occaſione nonnihil iraſci, caue inquam ne in paßionem ac peccatum temere cadas. Ira enim quæ culpabilis eſt, habitat & quieſcit in ſtultorum mente ac capite, quod hoc loco ſinum uocauit, tanquam iræ ſit receptaculū quoddam, ſedesq;. Aliter quoq;: In ſinu accipies, quaſi dicat, ne ſtultorum more ac ratione carentiū hominū iram in ſinu confoue, néue illi blandiendo indulge atq; adulare, quod profecto efficiunt, qui procliuiores ſunt ad ulciſcendum.

Ne dicas, quidnam factum eſt quod priores dies fuerunt præſentibus meliores? Non enim ſapienter de hac ipſa re interrogaſti.

Quotidie ſic ſtulti homines loqui ſolent. Dicunt enim, Patrum noſtrorum temporibus illis priſcis, loqui deus hominibus modo per angelos, modo per prophetas ſolebat: licebat antiquis patribus uxores multas accipere, multas diuitias poßidere, quæ tamen nobis euan

gelica lex coërcuit. Sunt præterea qui dicant, olim me deus auxilio suæ gratiæ protegebat, nunc uero me penitus solum dereliquit, ideoq; bona operari nõ possum. Hæc autem omnia sunt insipientiũ uerba. Est & alios ita blacterantes audire: Tempestate nostra mundus hic malis hominibus est refertus: alij sunt boni dies, alij uero mali. Cæterũ qui duce uirtute suam moderatur uitã, de uita in uitã transit, ac de fide in fidem proficit operibus bonis, neq; apud illum est aliqua dierum differentia: sed congruis rationibus nouit euertere, quas paulò ante adduximus, stultorũ hominũ quæstiones.

Bona est sapiẽtia cum hæreditate, & amplius est uidentibus solem: quoniã sapientia est in umbra ipsius, sicut umbra argenti. Multa quoq; cognitio sapientiæ uiuificabit habentem se.

Ille cui per dona spiritus datur sermo sapientiæ, habet proculdubio sapientiã cum hæreditate ac portione sancti scilicet spiritus. Hic etiam copiam magnã habet cognitionis in uidendo sole hoc, quem luminare magnũ uocamus. Neq; enim pulchritudine attonitus illũ cultu latriæ ueneratur ut deum, neq; in sola illius admiratione spectaculoq; consistit: sed ab hac solari luce, proportione quadam ducitur ad autorem solis contemplandũ, atq; diuina superiori luce perfunditur. Præstat enim sapientia, quæcunq; argentũ præstat, siue pecunia: eripit à periculis, extruit ciuitates, protegit habentem. accipitur

pitur enim umbra hoc loco pro ipsa protectione. Habet autem adhuc amplius sapientia, uiuificantē scilicet cognitionē siue scientiam, dum persuadet uisibilia cuncta contemnere, solam uero suspicere uitam æternam.

Aliter. Sapientia, inquit, cum hæreditate ac sorte, hoc est, fides cum operibus, amplius aliquid præstat habentibus se, quàm alijs qui mortuā sine operibus fidem habeant. Quid autem amplius præstat? Nempe solem ipsum: ad solem nanq; iustitiæ contuendum perueniūt, qui uiua sunt præditi fide. Argentum uero in scripturis mystico sensu pro eloquio ipso accipitur. Sicut igitur enarratiuus & dilucidus sermo docet nos sapientiæ disciplinas, sic & umbra sapientiæ, hoc est, practica uirtus, quæ introductio quædam est ac ueluti umbra, perducit nos ad perfectam sapiētiam diuinarū scilicet rerū contemplationem & intellectum. Huiusmodi uero sapientiæ possessio, uitam nobis confert sempiternā. Per umbram itaq; argenti, hoc est, uerborū enunciationem quæ rerū quasi umbra quæpiam est, ad res ipsas & scientias peruenimus. Per sapientiæ uero umbram, hoc est, practicam uitam, quæ est ueluti præuia introductio ad theoricam, peruenimus ad contemplandā diuinarū rerum sublimitatē. Ita uero literam compones. Sapientia est in umbra ipsius, id est, sublimis contemplatio mysteriorum, est in practica uita ipsius poßidentis: ac per hoc qui prius hanc habuerit umbram, habebit & mox sapientiam: sicut umbra argenti scilicet se habet ad sa-

pientiæ disciplinas, hoc est, sicut uerba sunt præuia & inducunt ad sapientiæ disciplinas.

Vide opera dei, quoniã quis poterit adornare quem deus peruerterit in die prosperitatis eius?

Fuere permulti, qui uidentes enormitates rerũ magnas contingere in uita mortaliũ, dum nolunt autorem malorum & iniustitiæ deum asserere, egregie se putarent illius partes tueri posse, si in aliud blasphemiæ genus ac stultitiæ laberentur. Dicebant *enim neque à deo mundum creatum esse, neq; ulla dei prouidẽtia gubernari. Si enim curã gereret deus humanarũ rerum, cur, inquiunt, nõ omnes æque diuites statuisset? Cur'ue non omnibus uegetam tribuisset ac prosperam corporis sanitatem?* Hanc *ut radicitus tollat opinionẽ noster* Ec*clesiastes, manifeste asserit esse deum mundi autorem, nec posse quenquã corrigere quæ sint praue obliquata, illo excepto: ut claudos, puta, reuocare in sanitatẽ, & quæ sunt generis eiusdem. Quod si uelis planè cognoscere omnia nobis ad utilitatẽ nostrã deum dispensare, adijce animũ ad ea quæ protinus insequũtur, uidelicet:*

Viue in bono, & intuere in die mali. Intuere(*inquam*)hoc enim congruũ. Huic fecit deus de dissertatione, ut non inueniat homo post eum quicquam.

Viue, inquit, secundũ uirtutem: hoc est enim, uiue in bono:

in bono: & obserua cũ tibi tentationes infortuniaq́; acciderint, ut uideas congrue ac opportune nec ne cuncta fecerit deus. Hanc uero *humanorum casuum rationem pulchre nobis deus occuluit, quam & dissertationis nomine significauit* Ecclesiastes, *quod de huiusmodi rerũ causis soleant homines inter se multiplices dissertationes afferre.* Pulchre, *inquam, deus illam nobis occuluit, ne cognoscat homo quæ sibi sunt euentura. Congrue uero deus atq; apposite quod uidetur nobis malum adducit, post id, quod uisum est nobis bonũ.* Contraq́; *nõnunquam bona malis superinducit, ut, exempli gratia, bene quis ualet, & hoc fruitur bono uiuens secundum uirtutem, pauloq́; mox in aduersam incidit ualetudinẽ, uel de opulento pauper efficitur.* Et *quid ita nobis hæc euentura non præuidemus? cúrue horum euentuũ causas ignoramus?* Nempe *ad maiorem nostram cõmoditatem. Si enim quæ uentura nobis essent homines præsciremus, nullus dei nobis inesset metus, nulla religio. Hac autẽ perutili rerum ignoratione conclusi, cum ad singula pendeamus, & deum pio colimus metu, & cognoscimus ab eo, & quidem solo, nobis malorũ omniũ finem futurũ.* Nullus *quippe potest, illo excepto, quod peruersum est in hominibus emendare. Consonum est itaq;, quod esse uidetur dissonũ: & æquale est quod inæquale uidetur.* Vnde *omnes eodem pacto communiq́; futurorum ignoratione commouentur ad timorem dei. Protinus uero subsequitur:*

Omnia uidi in diebus uanitatis meæ.

Hæc, inquit, ut sapiens consideraui in diebus uanitatis. Vocat autē uanitatis dies præsentē uitam: primo quidem, quia uiuentes homines pleriq; quod fas piumq; est, minus sequuntur: tum uero etiam, quia fugit uelut umbra, neq; consistit. Eapropter *futuræ uitæ desiderio nos extimulans, inquit:*

Noli esse iustus multū, neq; nimium sapias, ne obstupescas: noli esse multū impius, neque sis durus, ne moriaris in tempore non tuo.

Cum uirtus ipsa in mediocri quadam norma consistat, uitia utrinq; aßident per exuberantiā & defectū. Inquit *ergo, Ne sis multū iustus, hoc est, ne exuberanti odio uitiorū, omnem abijcias erga delinquentes beneuolentiam, tanquam rigidus & inhumanus: sed neq; sis nimiū sapiēs, aut plura quàm sit opus quærito, ne quando obstupescas.* Nimia *sunt ac plura necessarijs, quæcunq; sunt extra limites sacræ doctrinæ.* Inquit *ergo: Quæcunq; nostram ad utilitatem diuinus sermo nobis uoluit esse occulta, ne soliciti simus ea inquirendo.* Hæc *enim perscrutari, stupor est quidā ac phreneticæ mentis uitium. Sed neq; circa dogmata opinionesq; sectarū multum cōmorando sis impius ac superstitiosus: studeto autem quæritare quod uerum est, curatoq; ut salubri pœnitentia tua deleantur peccata.* Noliq; *esse durus, hoc est, qui emolliri nesciat, quiq; aduersetur spiritus*

ſancti doctrinæ. Subinde autem generali quadam comprobatione concludit: Ne moriaris tempore non tuo. *Importuno tempore ac non ſuo decedit è uita, qui conſummatus non fuerit in uirtutibus, ſed qui in peccatis moritur quibus conuixit. Qui uero eſt uirtutũ plenitudinem conſequutus, ſicut granum frumenti quod maturum eſt, cadit in tempore ſuo.*

Bonum eſt te hoc tibi aſciſcere, hoc autem ne pollueris manũ tuam: quoniã qui deum timet egredietur omnia.

Cum proxime de uitio præceperit ac uirtute, nunc appoſite ſubinfert, quod bonum eſt hoc ſibi, id eſt, uirtutem cõparare: bonum quoq; ſuas actiones, quas hoc loco manus uocauit, impollutas uitij contagione ſeruare. Tum uero & de timore domini ſancto, qui nos ſanctificat, facit mentionem cum dicit: Deum timens omnia *egredietur. Cum enim ſuas orationis actiones ex uirtute moderetur, & profectibus aßiduis augeatur, euadet illæſus omnia tentationum certamina.*

Sapientia auxiliabitur ſapiẽti, ſuper decem qui poteſtatẽ habent in ciuitate. Non eſt homo iuſtus in terra, qui faciat bonum, & qui non peccet.

Dominus noſter Ieſus Chriſtus, qui eſt ipſa ſapientia, ei qui in ſe crediderit, iam per fidei lumen ſapienti effecto, auxiliatur multo ualidius quàm decem præcepta legis, quæ in ciuitate Iudæorũ potentiam & auto-

ritatem magnam habent. Vt enim quis decem seruaret præcepta legis, non tamen erat quin ex mortali fragilitate in peccatum aliquod laberetur. Ipsa præterea lex nullum iustificabat: noster uero dominus Iesus Christus sapiētia nobis fuit, iustitia, sanctificatio, & redemptio.

Aliter. Ipse homo paruus est mundus, sed hoc loco ciuitas nominatur, quinque sensus habens in corpore, quinq; in anima. Si itaq; putet homo, posse sibiipsi satis auxiliari per decem sensuum, qui sibi sunt insiti, facultatem, nisi reipublicæ suæ curam gesserit dei sapientia Christus noster, frustra se sciat omnem operam desumpturum: homo enim cum sit ex peccati carne progenitus, non peccare non poterit.

Cunctis sermonibus quos impij loquentur ne adhibeas cor tuū, ne etiam tu audias seruū tuum imprecantē tibi. Sæpe enim tibi iniquus erit, & descensibus quamplurimis affliget cor tuum, sicut & tu alijs imprecatus es.

Hoc loco nos admonet Ecclesiastes iniuriarū penitus obliuisci, nomine impiorū conuiciatores & iniurios peccatoresq; demum omnes significans. Tum generali quadā cōprobatione concludens, non oportere, inquit, aurem accōmodari cōtumelijs ac maledictis, ne si tuus quidē seruus tibi mali quid imprecetur, ita ut plerunq; serui faciūt, ira succenseas: credibile est enim uehementer illū tibi ac sæpe insidiari. Hoc enim significat quod dicit,

icit, Et descensibus quamplurimis affliget cor tuum. Aut aliter ita intellige. Conuicium persæpe cum auditur, animã turbat. Si igitur quispiam in quemlibet sibi cõuiciantem ira succendatur, in multos cadit labiturq; descensus, à sublimi sede rationis detractus in iracundiæ paßionẽ, atq; ita tristi turbulentia implet cor suum. Cogita autẽ quod & tu frequenter alijs conuiciatus fueris & imprecatus, atq; ideo in melius resipiscens, induere maledictorũ omnium & iniuriarũ obliuionem.

Hæc omnia tentaui in sapiẽtia. Dixi sapiens efficiar, & ipsa procul elongata est à me multo magis quàm erat. Et alta profunditas, quis inueniet eam?

Cum spiritualiũ rerum & sensibilium cognitionem attigisset Ecclesiastes, & ex parte aliqua sapientiæ magna mysteria prospexisset, contemplatus illius patentißimũ pelagus, quod quanto ulterius quis processerit, tanto illi maiora spacia relinquuntur, in eiusmodi uoces erupit. Quod & multo pòst uidemus apostolo Paulo contigisse, cum ex admiratione proclamat: O altitudo Rom.11 *diuitiarũ scientiæ & sapientiæ dei, quàm inscrutabilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles uiæ eius.*

Circuiui ego & cor meum, ut cognoscerem & considerarẽ & quærerem sapientiam, & rationem ut cognoscerem impietatem stulti, & turbulentiam, &

errorem: & inuenio amariorem morte ipsam mulierem, quæ laqueus est uenatorius, & sagena cor ipsius. Bonum est uinculũ ad manus ipsius. Qui est in conspectu dei, educetur ab ea, qui autẽ peccator est, cõprehendetur in ipsa.

Vir sapiens cum ad intelligendum aliquid uires intendit, collecta mente omnia in circuitu rationibus lustrat, seseipsum suasq; facultates speculatur atq; perpendit. Tum & obiectam rem, materiamq; intelligendam optime consulit, neq; prauo animi iudicio à ueritate aberrat. Neq; item recta linea fertur ad sensibilia prospectanda: sed clausis sensuum fenestris, ac recedens in suæ mentis penetralia deambulat in circuitu: ibi arcano reflexu in se rediens intellectus, sese speculatur ipsum, & quod intelligendũ obijcitur. Hoc itaq; *pacto colligens meipsum, inquit* Ecclesiastes, *quæsiui scire quænam esset mundanarũ rerum sapientia, & eiusdem ratio: siue illam intelligat rationem quæ positis calculis numerisq; subducitur, ut in arithmetica fit facultate: siue potius numeros genethliacis obseruatiõibus seruientes: aut simpliciter rationes omnes, quæ per numeros colliguntur à studiosis secularibus, gentilibusq; philosophis. Quæsiui ergo scire quænam hæc sit multorũ sophistarũ stultitia & turbatio, & inconstans error, mentisq; circũductio, & inueni demum hanc ipsorũ sapientiam persimilem esse adulteræ mulieri. Sicut enim illa blandis sermonibus*

monibus ac dolosis iuuenes lactat, ita & haec stultos uenatur irretitos syllogismorũ laqueis & sagenis. Ac sicut illa molli cõtrectatione animam frangit, fractamq; deuincit, ita haec mala eadem adducit titillanti orationis concentu. Peccator itaq; sine ulla controuersia atq; praesidio facile in illius captiuitatem protrahitur: pius uero ac fidelis auxilio dei suffultus, ab illius extrahitur laqueis. Asserit autẽ uel morte peiorem esse huiusmodi sapientiam, siue potius stultitiam dici oporteat: tantoq; nostrae animae damnosiorẽ esse, quanto peius est morti animã tradere (quod haec praestat sapientia) quàm eandem animã nexu corporis expedire, quod temporariae mortis est munus.

Ecce hoc inueni, dixit Ecclesiastes. Singillatim inspexi ut inuenirem rationem, quam quęrebat & expectabat inuenire anima mea, neq; tamen inueni. Virum de mille unum inueni, & mulierem in his omnibus non inueni. Verũtamen hoc inueni, quod fecerit deus hominem prorsus rectum, ipsi uero sibi homines quęstiones multiplices, rationesq; compararint.

Totus hic locus sensu mystico ac morali exponendus est, ita uidelicet. Cum inspicerem, inquit, uniuersum genus muliebre, non sexu quidem corporeo, sed eneruí ac effoeminato ingenio muliebre, in nulla mulie-

rum rationem inueni, quam quærebat anima mea, fortem ſcilicet uirilemq; rationẽ: huiuſmodi nanq; rationem ſapiens exigit ac requirit. Neque uero ſolum hoc *mihi accidit in ijs qui mollitie eneruati, à uiris ad fœminas deſciuerunt: ſed quod grauius multo eſt, cum ad illos quoq; inſpiciẽdos me tranſtuliſſem, qui putabãtur mulieres non eſſe, perquam rarum in his quoq; inueni, qui uirili ingenio ac uirtute uerus eſſet uir, diciq; mereretur.* Ex admiratione itaq; cum mecum tacitus reputare cœpiſſem, unde nam hæc enormitas orta eſſet, inueni demũ quod deus omnes homines rectos protulerit, carentesq; prauitate, ipſi uero ſua electione, in obliquas uiuendi rationes commigrarint, diſſectiq; ſint: ut alius quidẽ libidinibus, alius auaritiæ ſeruiat, alij paſsionibus alijs ſint ſubiecti.*

CAPVT VIII

VIS nouit ſapientes? & quis nouit uerbi ſolutionem? Sapientia hominis illuminabit faciem eius, & impudẽs uultu ſuo punietur.

Qui uere ſapiens ipſe non fuerit, neq; diſcretionis donum fuerit dei beneficio conſequutus, non facile ſapientem uerum diſcernet ab eo qui uideatur ſapiens & non ſit. Ille autẽ quem deus diſcretionis dono dignatus ſit, noſcit planè quid inter uerum ſapientem, exiſtimatumq;

tumq; interſit: hic etiam poteſt ſoluere quæſtiones, ac ſermonũ uertices explicare: hic profecto habet animæ ſuæ faciem luce magna conſpicuã, iubare ſcilicet diuinæ ſapientiæ illuſtratam. Qui uero nequaquã ſapiens fuerit, effreno tamen uultu impudentiã præ ſe tulerit, hoc eſt, qui contentioſis ſermonibus captiunculisq; ſophiſticis ſeſe efferat, redargutus impudẽtiæ pœnas dabit, odioq; habebitur.

Os regis cuſtodi, & de uerbo iuramenti dei ne ſtudeas à facie eius ambulare.

Bonum quidem cenſetur homini, ut terreno regi ac mortali pareat ſubiectusq; ſit. Bonum uero eidem eſt, ſi os regis omniũ dei ſeruarit & cuſtodierit, ſicut & ſcripturæ nobis cuſtodire præcipiunt. Eſt autẽ os regis dei cuſtodire, diuina myſteria ſilentio occultare, neq; indignis ac prophanis auditoribus explicare. Bonũ quoq; eſt homini præcepta legis, quæ ſuo deus ore pronunciauit, fideliter obſeruare. Bonum item eſt cauere ne iurando per deum, ſacroſanctũ illius nomen temerè ac leuiter uſurpemus: néue etiam ſtudeamus extra faciem dei ambulare, ſed omnia noſtra opera ſic peragamus, ut deum uereamur tanquã præſentem iudicem & inſpectorem. Aliter quoq; ita uerba hæc punctis diſtingues, uidelicet: Et de uerbo iuramẽti dei nequaq̃ ſtudueris & feſtinaueris, hoc eſt, iuramenta ne frequenter ac temerè uſurpato, ſed à facie ipſius ſcilicet iuramenti ambulato,

hoc est, absiste longius ac discede, neq; omnino sustine, ut iuramentum in os tuum admittas.

Nec cõsistas in sermone malo, quia omne quod uoluerit faciet. Tanquam rex potestatẽ habens loquitur, & quisnam illi dicet, quid fecisti?

Simpliciter ac absolute bonum est, nullo mali genere animam occupare, neq; consistere in ijs, quæ quouis modo male loquuti sumus aut opinati: quia tamen subsequentia uerba de præceptis, ut uidere mox poteris, mentionem faciunt, ita intelliges quæ modo exponenda proposui, uidelicet, cum ille præceptorũ legem tulerit, qui est omniũ rex et dominus, autoritatem habens, neq; propterea liceat cuiquam intercedere ac reluctari. Ne quæso ut peruicax contrariam tu legem præceptis feras, rationem curiosius perscrutando, quare hoc potius quàm illud præceperit obseruãdum. Qui enim sic loquutus fuerit, malignitatis crimine non carebit. Tu uero stans in timore ac fide, cura ut quæ præcepta tibi sunt exequaris.

Qui custodiet pręceptũ, nesciet uerbum malum. Et tempus iudicij cognoscit cor sapientis, quoniam omni negocio est opportunitas tẽporis & iudiciũ.

Qui custodierit, inquit, dei præceptum, nesciet uerbum malum, hoc est, opus malum non faciet. Est enim duplex cognitio: altera quidem generica, in pura mentis

tis intelligentia et notitia: altera uero quæ in actionem prodit atq; emergit, iuxta quod scriptũ est: Cognouit Adam Euam uxorem suam: non quod prius illam nesciret, sed cum ad illius carnalem copulam accessisset, tunc illã dicitur exteriore quadã actionis notitia cognouisse. Qui ergo secundum hanc agendi cognitionem, præcepta custodit, ignorat proculdubio malum, quia illud non operatur. Cæterum secundum priorem simplicem ac latentem in intellectu cognitionem, qui nouit bonum, nouit protinus & quid sit malum: contraq; bonũ nouit, qui non ignarus fuerit mali (contrariorum enim eadem est cognitio) nõ usu quidem, sed sciendi ui ac facultate. Inquit ergo: Cum sapiens uir omnia suo tempore ac discrete faciat, in iudicioq; disponat, nouit affuturũ uniuersalis iudicij tempus, in quo deus iudex iustas iustitias iudicabit, unicuiq; reddẽs pro dignitate. Gen. 4.

Quoniã scientia hominis multa est super eum: quia non est qui futurũ cognoscat. Quo enim pacto futurum sit, quis renunciabit ei?

Immensa cum sit ipsa scientia, premit hominẽ atq; obruit. Si enim uoluerit omnia scire, uasta mole irruens super eum, angit eius mentem ac suffocat. Sunt tamen quædam necessaria ad salutem, à quorum cognitione homo nequaquam repellitur: utputa hominem esse animal rationale, mortale, cuius anima sit immortalis: esse bonis malisq; paratas repensiones, & quæ demum ad

eruditionẽ fidei ſpectant. Præterea uero creatum fuiſſe hominem ad imaginem dei, ſuiq́; officij eſſe puram & immaculatam imaginem cõſeruare. Quæ autem poſt ipſum futura ſint, ſolum ſcire deum, & eos duntaxat quibus idem deus uoluerit nota facere. Quia uero Ecclesiaſtes hoc loco ultimi iudicij potiſſimũ mentionem facit, ita hæc omnia ad intellectũ iudicij accõmodabis. Multa eſt ſcientia & immenſa de rationibus ſermonibusq́; iudicij, neq; eſt qui homini certas unquam iudicij rationes renunciarit, hoc eſt, quo tempore, aut ubi locorum iudicium ſit futurum, uel quo pacto deus uniuſcuiuſq; uitam moresq́; diſquiret, aut quomodo qui hora undecima in uineam uenerunt, precium primi retributionis accipiant, aut quo dei iudicio ſibi approbantur boni, quos ipſi fortaſſe malos eſſe cenſuimus: contrà uero damnabiles deo ſunt, qui nobis eſſe probi uidebãtur. Itaque propter hæc omnia, noli eſſe ſolicitus ac ſapere plus quàm oporteat, ne obſtupeſcas, ut ſuperius idem Eccleſiaſtes te monuit.

Non eſt homo qui poteſtatẽ habeat in ſpiritu, ut prohibere ſpiritum penitus poſſit: neq; eſt qui poteſtatẽ habeat in die mortis.

Spiritus ſignificatio late patet. Nam & ipſa anima ſpiritus nuncupatur: ipſe quoque uentus & aër quem reſpiramus: & donum ſancti ſpiritus hac appellatione ſignificatur. Itaque ſecundum prædicta omnia ſignificata,

cata; nullus sanè est, qui potestatem habeat super spiritum, solo deo excepto. Neque enim animare corpus, aut anima cassum reddere, neque uentum impellere, ut Notum puta uel Aquilonem, neque infundere charissima spiritus, aut reuocare, neque item aërem uitare, temperatum'ue efficere, alterius est cuiusquam quàm solius dei.

Non est itaq; potestatem habens in spiritu, ut illum prohibere possit, neq; est potestatē habens in die mortis. Non est emissio uel nauigatio in die belli.

Verba hæc literaliter intellecta hæc sonant. Bello ciuitatem ac prouinciam occupante, non est cōmodum neq; tutum classes educere ac nauigare ad negocia externa. Mystico autem intellectu sic accipe. Quem deus iusserit mori in bello, non est qui extinctum emittat seu reuocet in hanc uitam. Aliter. Quando in iudicio quis incœperit conscientiæ scelerum suorum bella sentire, nequaquam poterit huiusmodi preces effundere: Mitte me domine in uitam ut pœnitentiam subeam peccatorū meorum. Sed neq; qui in articulo mortis animam agit, potest precari, Da mihi quæso domine ut pœnitentiæ causa modicum quid adhuc uiuam. Nullus est itaq; potestatem hanc habens in die mortis.

Neque impietas saluum faciet sibi subiectum.

Cum itaq; non sit qui in die mortis potestatem habeat, neq; sit in die belli tuta nauigatio uel emißio, impietatem summo studio euitemus.

Et omnia uidi ego.

Hæc se omnia uidisse affirmat Ecclesiastes, *& cognouisse, ut tanquam conscio rerum omnium atq; experto, fidem dociles habeamus.*

Et dedi mentẽ meam in omne opus quod factũ est sub sole, ut uiderẽ quæcunque potenter operatus est homo in hominem, ut ipsum damno molestiáq; afficeret. Et tunc uidi impios in sepulchra inductos, etiam de loco sancto.

Attente, inquit, applicui mentẽ meam, ut uiderem opera hominũ, & quàm multiplici ratione homo homini damnum inferat: quia uero persæpe homines scandalizantur, & iniquã rem putant eosdem esse impios, qui & potentes fortunatiq; sint, ideo profundius, inquit super hac re contemplatus sum, & uidi demum postremam impiorum ruinam, cum scilicet non tantum corpore, sed anima moriantur. Quod enim ait hoc loco, in sepulchra inductos, in supplicia & tormenta intelligit. Eis uero qui in sepulchra hæc inducantur, nihil potentia profuit, nihil quod habiti olim iusti sanctiq; fuerint, nihil quod in templo dei sacra ministeria muneraq; obiuerint. Docet itaq; nos Ecclesiastes *nequaq̃ scandalizari, propterea quod in hominũ uita enormem statuũ*

dißidentiam

dißidentiam conditionumq; cernamus: cum contrà potius ſpectare debeamus ad eam quæ in futuro ſeculo eſt retributionem.

Et proceſſerũt & laudati ſunt in ciuitate, quod ita effeciſſent.

Qui uidebantur, inquit, eſſe pij ac ſancti, cum tamen in impietate ſua ambularent atq; procederent, nihilominus laudem ab hominibus retulerũt, uel ignorantibus illorũ impietatem, uel eiſdem callide adulantibus. Nihil uero illis profuit aut ſimulatæ ſpecies pietatis, aut adulantiũ laus. In uanitatem nanq; abijt hoc totum negocium, quandoquidem in ſepulchra miſeri corruerũt. Quod autẽ ait, & hoc etiam uanitas, poſſet à ſuperioribus diſtingui ſententijs, & ad inſequentes apte uerſus tranſmitti, ut ita uidelicet legatur:

Et hoc etiam uanitas. Quia enim nõ eſt contradictio faciẽtibus malum citò, propterea impletum eſt cor filiorũ hominũ in ipſis ut faciant malum.

Hoc eſt, inquit, quod uanitatem auxit & confirmauit, quia non ſunt qui contradicant facientibus malum citò, neq; qui eos coarguant, ut citò hic ad contradicentes referatur, ſignificetq; ſedulò ac uehementer contradicant, acriq; reprehenſione cõpeſcant. Vel illud, citò, ad operantes malum referto, quaſi uelociter ac ſtudioſe peccantes. Inquit ergo: Quia mali non arguuntur, ſed potius laudibus & plauſu efferuntur, idcirco impletum

est, & in malo habitu stabilitum cor filiorum hominũ, ut studeant operari mala. Apposite autem dixit filiorũ hominũ, filij enim dei mala non operantur.

Qui peccauit, operatus est malum ex tunc, & à iuuentute sua.

Peccatum dolo ac fraude mala diaboli inuectum est in orbem terrarum, eapropter orationem dominicam concludimus orantes, sed libera nos à malo, hoc est, à diabolo. Qui ergo peccat, diaboli iussum exequitur & uoluntatẽ. Diabolus autem ex tunc, et à iuuentute sua, hoc est, ab initio, dux fuit & autor peccati. Aliter. *Non est, inquit, recens peccatum, sed peruetustũ. Hinc est quod & Noë dicentem deum audiuit, cõsedisse iam & confirmatam fuisse hominum mentem, ut seduli essent in peccatis, ac uehementer operarentur malum. Iuuentutem autem hoc loco intellige, non quo ad ætatem, sed similitudine quadam, quo ad temerarios mores, & ritu iuuenum à rationis semita leuiter aberrantes: quos mores dici possunt habere diaboli, autores peccati, & qui uestigia illorum sectantur scelesti, peccatoresq; homines.* Aliter. *Qui habitum peccati iam contraxit, & iam proposuit in mente sua peccare, ex tunc peccare iam incipit, ex quo uoluntatis assensum præbuit, tametsi deinde multò post propositum illud in actum producat, aut etiam non producat quod cogitauit, retardatus fortasse non electione immutati consilij, sed aliquo intercedente impedimento.* Aliter. *Qui peccat*

peccat malumq́; operatur, etsi nobis solummodo innotescat cum flagitium patrat, tamen apud latens praescientiae diuinae iudicium, iampridem multoq́; antequã nobis peccator appareret, reus esse cognoscebatur.

Et hoc ego noui, quod erit bonum timentibus deum, quomodocunq; timeant à facie eius: & bonum non erit impio, & non prolongabit dies in umbra, qui non timeat à facie dei.

Postquam satis coarguit uanitatem mundi huius, sanctum domini timorem ecclesiasticae concioni conatur inserere. Cum enim pij uiuant in conspectu dei, caueantq́; sibi in omni sua actione & cogitatu, tanquam deo iudice cuncta cernente, omnium bonorum operum & conceptuũ deus illis causa existit: contrà uero, ipsi impio nullum est bonum. Quod autem ait, non prolongabit diem in umbra, ita intellige: peccator diu non erit in uita, quoniã uidelicet totum tempus uitae suae quantumuis longum sit, non reputauit esse umbram, sed solicito studio sibi comparare studuit quae fluxa & temporaria sunt, tanquã essent perpetuò duratura. Vel aliter ita intellige. Quanquã peccator in praesenti uita per patientiam dei protegi quodammodo defendiq́; uideatur potius quàm puniri, paulò tamen pòst, aeternis supplicijs transmittetur.

Est uanitas quae facta est super terrã. Sunt iusti, quoniã peruenit ad eos tan-

quam opus iniuſtorum, & ſunt iniuſti, quoniam peruenit ad eos tanquã opus iuſtorũ. Hoc etiã dixi quod eſt uanitas.

Nunc Eccleſiaſtes perſonã eius inducit, qui è ſcandalo labitur in errorem, aitq́; : Vidi iuſtos in hac uita ab ijs malis correptos, quæ potius impijs debebantur, utputa ægritudine, paupertate, uel alio difficili caſu adueniente. Contraq́;, inquit, uidi quæ pijs deberentur, ad impios perueniſſe: idcirco talis inſipiens tanquã contemptor factus diuinæ prouidentiæ: & hoc, inquit, uanitas eſt. Sapiens autem uir euentus rerum proſpiciens, & quæ ſingulis pro dignitate retribuãtur, planè nouit atque intelligit deum nequaq̃ caſu hæc permittere euenire: ſed ut iuſti maiori præmio coronentur, impij uero grauiore pœna torqueantur. Notanter autem hic quoque uanitatem ſupra terram uidiſſe ſe ait: in cœlo ſiquidem nihil eſt uani.

Et laudaui cum lætitia, quod non eſt bonum homini ſub ſole præterq̃ quod comedat, & bibat, & lætetur: & hoc ipſum aderit ſibi in labore ipſius om̃ibus diebus uitæ ſuæ, q̃s ſibi dedit deus ſub ſole. In quibus dedi cor meũ, ut cognoſcerem ſapientiam, & uiderem occupationẽ quæ facta eſt ſuper terram: quoniam die ac nocte non eſt qui uideat ſomnum oculis ſuis.

Si adhuc

Si adhuc uoluptuariã personã loqui existimes, hæc in uoluptate ac usu sensibiliũ rerum gaudium hominis repositum ducit, atque metitur. Sin uero quis loquentem sibi proponat audire Ecclesiasten, statim percipiet quis sit uerus cibus ac potus, cum fideles christiani iam in præsenti uita arrabonẽ spiritus acceperimus. Quod autem ait, Dedi cor meum ut cognoscerem sapiẽtiam: noster Ecclesiastes acutißimo suæ mentis oculo contemplatus, intellexit ac uidit nullum hominũ uacuum esse occupatione atque solicitudine, nullumq; denum esse, qui somnum, hoc est, quietem uideat: sed ipsorum alij quidem officiose circa res diuinas occupati uersantur, alij uero inutiliter ac reprehensione dignißimi, circa perituras res student. Et iustus quidem hoc pacto non dat somnum oculis suis, neq; palpebris suis dormitationẽ, sed uigilat: quoniam sibi nox processit, dies autem appropinquauit. Vigilat ergo, neq; cadit in caliginẽ ignorantiæ, neq; per diem, hoc est tempus prosperitatis, neque per noctem, hoc est tempus tentationis. Iniustus autem in perpetua iniquitate insequentẽ diei noctem coniungens, dulcem oculis somnum non capit, uel aßidue cogitans quonam pacto consequatur quæ concupiscit, uel timens ne amittat quæ poßidet.

Et uidi omnia opera dei, quoniã non poterit homo inuenire opus quod factum est sub sole, quantũcunq; laborauerit homo ut quærat, & non inueniet.

Et quæcunq; dixerit sapiens se cognoscere, non poterit tamen inuenire.

Recondita illa dei cognitio, per quã facta sunt omnia, soli deo est nota. Nos autem mortales quicquid uel scribimus, uel loquimur, uel de his rebus intelligere nos arbitramur, ex parte cognoscimus, participatione quadam suæ gratiæ illustrati. Nullus itaq;, neque secularis scientiæ, neq; diuinæ sapientiæ, uel mediocriter consultus, uel, quantũ homini licet, perfecte eruditus, poterit omniũ rerum certam habere cognitionem. Neq; enim scire poterit substantias rerum, neque mensuram cœli, terræ, ac maris: aut quomodo hæc ipsa concreta coaluerint, quibus'ue adminiculis innixa cõsistant. Quod si forte quisquam sapiens uideatur probabiles rationes afferre, ipsam tamen intimam ueritatem inuenire prorsus non poterit.

CAPVT IX

OMNIA hæc transmisi in cor meum, & cor meum omnia hæc uidit, quod sint iusti atq; iniusti, & opera ipsorum in manu dei.

Dixit superius quarũ rerum cognitio sit abstrusa, ut nos auerteret ab inutili ac uana perquirẽdi solicitudine. Nunc autẽ proponit, qua in re satisfacere sibi poßit sapientis intuitus & cognitio: quod uidelicet iusti sapientesq;

tesq́; homines, unà cum operibus suis sub umbra dei & protectiõe suæ dextræ conquiescãt. Neq; *enim permit tit deus illos impetentiũ uiribus deuastari.* Probi *nanq; homines & officiosa opera protegũtur à deo: at uero de impijs scriptũ est:* Et ipsi *de manu tua repulsi sunt.* Psal. 87

Dilectionẽ & odium non est homo qui sciat: omnia ante faciem eius, uanitas in omnibus.

Symmachus pro eo quod nos attulimus, uanitas in omnibus, ita exposuit: Omnia *incerta sunt in conspectu ipsorũ: hoc est, nescit homo si quem nũc maxime odit, mutatis uicibus amicum & beneficum sit experturus: contraq́; an timendũ sibi quandoq; sit ab eo, quem nunc amore prosequitur.* Altiori *autem intellectu:* Qui *adhuc sapit quæ hominis sunt, neque planè deo se tradidit, nescit discreto iudicio quæ dilectione sunt digna, quæ odio. Ardua enim uirtus atque difficilis, amore est digna: odio autem prosequenda uoluptas, quæ de sensibilibus prouenit. Homo autem qui peruerse aberrat in intellectu rerum, facile sibi omnia quæ uana sunt, ante oculos ut bona proponit: deq́; ijs iudicat non ut ueritas habet, sed ut uoluptas subdola subministrat.*

Euentus unus iusto & impio, bono & malo, mundo & immũdo, sacrificanti & non sacrificanti: sicut bonus, sic & peccator, sicut iurans, sic qui iusiurandũ timet. Hoc malum est inter omnia quæ

sunt sub sole, quod uidelicet idem cunctis sit euentus.

Sæpe superius ostensum est, quod quæ media sunt, susq; deq; habenda, per se nec bona nec mala, ut ægritudo, ut sanitas, ut diuitiæ, ut paupertas, & quæ generis sunt eiusdem, iustis ac peccatoribus communia sunt atque æque contingunt, quatenus scilicet hi quoq; animalia sunt morti subiecta. Quatenus autem rationales sunt, plurimũ sanè inter sese differunt: quandoquidem libera electione consilij, alteri quidem quod pium fasq; est operantur, alteri uero ad impietatem feruntur. Aduerte autem quod iurantem posuerit inter peccatores: Quod autẽ malum uocarit cõmunionem illam, æqualitatemq; euentuũ, ita intelligendum est, ut hæc uerba proferantur è persona prauè de rebus ipsis iudicante: cum propter æquales cõmunesq; casus, nihil opinetur ab impio iustum differre. Pariter enim uterque labores perpetitur, donec est sub sole: cæterum post huius uitæ curriculum, unicuiq; redditur pro dignitate.

Ipsum quoq; cor filiorũ hominis impletum est malicia, & circuitus in corde ipsorũ, et posteriora ipsius ad mortuos. Quoniam quis communicat ad omnes uiuentes?

Cor filiorum hominis impletum est malicia, huc & illuc in circuitu ambulant, neque desistunt unquam homines fatigari, donec ipsi quoq; ad mortuos deueniant: nullus

nullus est enim qui perpetuā & indeciduā habere possit cum uiuentibus societatem. Sed & ipsum, quicunq; is demum sit omnibus, finis excipiet. Aliter. Filij hominis, hoc est, gregarij ac uulgares, uidentes communi quadā sorte iustos iniustosq; uexari, implentur iniquitate atq; malicia, & ipsorum mens in flagitiosis laboribus circūfertur, donec prauis operibus mortui, mereantur inter uita iam functos adnumerari, cum nullam habeant societatē cum ijs qui uixerunt secundum uirtutē, qui nūc proprie ac uere uiuere dicendi sunt, propterea quod ad repositam sibi æternam uitam peruenerunt.

Est spes, quoniā melior est canis uiuens leone mortuo.

Mendicus qui uiuit secundum deum meliorem habet spem, quàm proteruus & arrogans, qui in peccato suo mortuus est. Aliter. Populus gentilis ueluti canis immundus, cum per fidem in ecclesiam uenerit, iam regeneratus in domino, meliorem spem habet quàm regius ille populus Iudæorum.

Viui norunt se morituros esse, mortui uero penitus nihil cognoscunt.

Illi quorū intellectus humore uiuido irrigatur, cūm secum reputant temporariū uitæ huius curriculū, officiose uiuunt, confirmati spe uitæ æternæ. Qui uero in peccato mortui sunt, ignorātiæ nebula occupati, uiuūt sine ratione pecorum more.

Neq; est amplius illis precium, quo-

niam desijt memoria ipsorum.

Quid enim precij sit peccatoribus, quorũ ne meminisse quidẽ dicitur deus? Nouit enim dominus eos solos, qui sui sunt. Hoc uero ad Iudaicũ populũ referendũ est.

Amor quoque ipsorum & odium & zelus iam perierunt.

Qui in peccatis mortui sunt, quorũ est populus Iudæorũ, neq; charitatem erga deum habent, neq; odium erga iniquitatem: neq; possunt dicere iuxta illud Phi-
Numer. 25 *nees: Zelans zelaui super dominum.*

Neque habent partes in seculum, in omni opere quod sub sole est.

Iudæorũ populus terram promissionis, quæ sibi sorte obtigit, amiserunt. Ciuitatem quoque Hierusalem ac sacerdotij dignitatem: ita ut neq; in præsenti uita partem suam habeant super terram.

Vade ergo & comede in lætitia panẽ tuum, & bibe in corde bono uinũ tuũ, quoniã approbauit deus opera tua.

Literali sensu, in lætitia & corde bono uti quis dicitur bonis sibi à deo concessis, cum modeste utitur & ad naturæ necessitates: hic est enim proprius usus rationalis creaturæ: eapropter inquit, panem tuũ. Nam qui inexhausta cupidine gulæ uentriq; deseruiũt, pecorum uitam potius consectantur. Mystico autẽ sensu, panis & uinum rationalis creaturæ sunt ipsæ uirtutes, ex quibus animæ nutriuntur. Aliter. Verbum caro factum

ctum homines cohortatur, ad mysticã sui corporis participationẽ, cum propter nostram salutem carnem assumpserit. Approbat ergo hoc fieri, congaudet mysterijs, ritibusq́; ecclesiæ.

In omni tempore candida sint uestimenta tua.

Hoc est, actiones & opera quæ uirtutis normam sequuntur, necnõ tradita nobis indumẽta per lauacri regenerationẽ, quæ proculdubio candida asseruãtur per omne tẽpus quo à peccatorũ sordibus abstinemus. Candida quoq; habere dicitur uestimenta, qui lauat per singulas noctes lectum suũ, & lachrymis suis stratũ suum rigat, ita sordes peccatorũ per pœnitentiã tergens.

Et oleum tuo in capite non deficiat.

Literali sensu, mites ac perhumanos uult esse eos, qui uirtutes exercent, ne scilicet extenuent ac decolorẽt facies suas ficta hypocrisis austeritate. Mystico autem intellectu, oleum duo hæc præstat, ut lumen scilicet tueatur, & defessa membra cõfirmet. Vtraq; uero hæc affert unctio sancti spiritus, mentem nanq; fidelium illuminat, & in solida tranquillitate cõstituit. Hanc uero unctionẽ proculdubio habebimus, nisi ipsi sancto spiritui molesti, ingratiq́; resistamus. Aliter. Nostrũ caput Christus nuncupatur in scripturis sanctis, qui sibi ipsi collatas accepturus est quascunq; pauperibus eleemosynas conferemus. Ne itaq; desistamus caput hoc nostrum perungere oleo misericordiæ, hoc est, Christi pau

peres & egenos misericordi affectu protegere.

Vitam cognosce cum uxore quam dilexisti omnibus diebus uitæ uanitatis tuæ, qui dati sunt tibi sub sole, omnibus diebus uanitatis tuæ: quoniam hoc pars tua in uita tua & in labore tuo, quo tu laboras sub sole.

Verba hæc si absolute accipias, ita mystice intellige. Cum uxore dilecta, hoc est, Ecclesia, quæ sponsa est Christi: in hac siquidem inuenitur uita æterna. Quod si ad uxorem mariti cuiusque referas, tunc literali sensu nos admonebit, ut iuxta monogamiæ legem, uxore una contenti simus. Coniugalis nanq; castitas & obseruantia, ipsa quoq; nobis est æternæ uitæ cōciliatrix. Vitam igitur cognosce, & uide cum uxore quā dilexisti. quasi dicat: Caue ne ab uxore tua decipiaris, sicut est Adam deceptus ab Eua uxore. Tu uero cōtrà stude, ut mutuæ societatis debiliorem partem, hoc est mulierem, in melius ipse conuertas, ad æternæ uitæ cognitionē. Mystico autem sensu, sapientia uxor nostra dicitur, cui si conuiuamus, æterna proculdubio uita perfruimur.

Quæcunq; inueneris manus tua ut faciat, quantū patitur facultas tua operare: quoniā neq; opus, neq; ratio, neq; cognitio, neque sapientia est in inferno quô tu perrecturus es.

Hortatur

Hortatur nos ut omni contentione ac studio practicas aggrediamur uirtutes, non tamen supra facultatem elaborantes. Qui enim quod potest in his exercet, secundum congruam cognitionẽ uiuit, & dignus inuenitur scientiæ dono ac sapientiæ, quantũ permittat deus, atq; ad illius utilitatẽ impartiatur. In inferno autẽ cum practicæ operationes esse non poßint, quas medijs sensibus exercemus, qui ibi propter patrata flagitia sunt sepulti, non ualentes amplius practicas obire uirtutes, neq; sapiẽtes effici possunt, neq; aliter officiosi ac probi: ad id enim tantummodo delati sunt in infernum, ut æternis torqueantur supplicijs.

Verti me & uidi sub sole, quia non esset leuibus cursus, neq; bellũ potentibus, neq; sapiẽtibus panis, neq; diuitiæ prudentibus, neq; sciẽtibus gratia: quoniam tẽpus & casus continget omnibus ipsis, neq; nouit homo tempus suum.

Verti me, inquit, hoc est, aliud contemplatus sum, quod uincere in cursu, brauiumq; accipere nõ sit cuiuscunq; leuis ac expediti ad currendum: neq; omnium qui potentes sunt, egregium se ac inuictũ præstare in bello: neq; ad prudentes sapientesq; uiros atq; industrios diuitias deuolui: sed neq; eos qui multa nouerunt, gratiam consequi. Casus enim omnibus communes contingunt, hoc est, incerti rerum euentus. Nihilq; est hominibus unquam satis, nihil undiq; perfectũ, nihil æquale, om-

niaq́; ferè dissimili fine terminantur. Transeunt enim omnia & immutantur, inaccessis dei iudicijs. Sed neq; homo, inquit, nouit tempus proprij finis, idcirco uigilare oportet, operariq́; uirtutes. Mystico autem sensu, quicunq; sunt uirtute agiles atq; expediti, quiue potentes, qui sapientes, qui diuites, sibiipsis nequaquam debent cōfidere: contrà uero dicere id debēt, quod uere sapiētes testantur: Nisi dominus ædificauerit domum, in uanum laborauerūt qui ædificant eam: debentq́; deo ut autori, omnia referri. Vt enim ait Apostolus, neque uolentis est neq; currentis, sed miserentis dei, brauium, uictoriamq́; referre. Nam neq; gratiā habet quispiam, quod multa cognoscat, nisi ex deo gratiam accipiat. Neque scire potest aduenientis sibi gratiæ tempus, nisi mente diuino lumine illustretur.

Sicut pisces capiuntur in rete malo, & sicut aues in laqueo, ita illaqueantur filij hominis in tempore malo, quando repente irruat super eos.

Rete malum est è multiplici uitio ac iniquitate contextum. Est siquidem & bonum rete, sagena scilicet è præceptis institutisq́; tum antiquis, tum recentioribus saluatoris nostri contexta. Homines ergo, qui fluitans & instabile uitæ huius pelagus sulcant, uarias uoluptatum illecebras consectantes, quasi carentes ratione pisciculi, malis retibus implicātur. Illi quoq; qui opinione uana scientiæ superbiunt & efferuntur, cum sibi uide-

antur

antur excelsi esse atque aërambuli ueluti uolantes aues, dæmonum laqueis facile capiuntur, & incidunt in malum tempus infernorum suppliciorum, cum repentinus interitus illis adueniat.

Et hoc etiam uidi, sapientiã sub sole: & meo quidem iudicio magna est ciuitas parua, & in ipsa pauci uiri, & ueniet super eam rex magnus, & circundabit eam & ædificabit munitiones magnas circa ipsam, & inueniet in ea uirũ pauperem sapientem, & seruabit ciuitatem in sapientia sua, & homo non recordatus est uiri illius pauperis. Et dixi ego: Bona est sapientia super potentiam. Et sapiẽtia pauperis nihili facta est, & uerba eius non sunt audita.

Locus hic ad personam scandalum patientis pertinet, qui tanquam secum loquens, uidisse se dicit magnã sapientiam sub sole, ciuitatẽ quampiam exiguam paucis inhabitatã hominibus: quam cum obsideret rex magnus, seruauit quidam ciuis pauper quidem, uerũtamen sapiens, cuius solerti cõsilio uicta fuerint arma obsidentis: ingratos uero fuisse ciues in pauperem illum. Solent enim plerunq; homines beneficiorum esse immemores, consiliaq; pusillorũ hominum, quanquam sint perutilia, paruifacere, cum tamen opulentis ac potẽtibus adu

lentur, eorumq́; ſermones laudibus in cœlum ferant. Sed ego, inquit ſapiens, longe à uulgari opinione abhorrens, aliter dicam: ſapientiam ſcilicet longe meliorem eſſe potentia. Atque hæc quidem ad literalem pertinent intellectum. Altiore autem myſtico ſenſu ita intelliges. Parua ciuitas, eſt militans deo in terra Eccleſia: parua inquam, comparatione eius quæ triumphat in cœlis. Pauci in hac ciuitate ſunt uiri, ſancti ſcilicet & electi dei. Magnus autem rex, iniquitatis caput, eſt diabolus. Hic aßidue hanc circuit ciuitatem, ut illius ciues redigat in ſeruitutem. Pauper autem ſapiens in hac ciuitate, cuius conſilio ipſa ſeruatur, ipſe eſt Chriſtus dominus deus noſter. Dicit enim ciuibus ſuis ſanctis:
Ioan. 16 *Confidite, ego uici mundum. Ac huius quidem pauperis uerba, à ſtultis gentilibus & perfidis hebræis non audiuntur. Sapiens uero Eccleſiaſtes intelligens in ſpiritu, quod deus nō per ſolam diuinitatis ſuæ potentiam & uirtutem, ſed ſapientiæ ſocietate utens, uerbumq́; caro factum, tyrannum diabolum deiecturus eſſet, nullam ſibi perfugi excuſationem relinquens, ut ſicut olim ipſe antiquum uicerat hominem Adam, ita demum ſub homine fractus corrueret nouo Adam. Propterea nunc afflatus ſpiritu, multo antè hoc myſterium patefecit, in hæc uerba prorumpens.*

Sapientia melior eſt quàm potentia: uerba ſapientium audiuntur in quiete, pluſquā clamor potentium in ſtultitia.

Locus hic non est accipiendus, quasi per comparationem dicatur: neque enim est comparare sapientiam cum stultitia. Fit enim cõparatio inter similia, non inter contraria. Inquit ergo: Verba sapientum audiuntur in quiete: hoc est, cum auditores iucunde accipiunt quæ dicuntur, fit requies quidem in mente ipsorum. Clamor uero stultorũ dignus est qui damnetur, licet illi potentia magna polleant: anima enim quæ stultitia repleta est, cum clamore & turbulentia sermones prõfert sine quiete, ordine, ac constantia. Aliter. Apostoli sapientiæ ministri, auditorũ mentes quietas ab omni paßione sedatasq; reddebant: insipientium uero clamor Iudæorũ, cum iniuste clamarent, Tolle tolle crucifige eum, & illos perdidit, & omnes qui huiusmodi acclamationibus assensus faciles præbuerunt.

Melior est sapientia, quàm bellica instrumenta.

Melius est consiliũ cuiuscunq; prudentis, quàm omne auxilium quod ab armis expectari poßit. Mystice autem ostendit potẽtiam saluatoris nostri Iesu Christi, qui utique est sapientia. Huius enim uirtus, arma belli, hoc est, diabolũ tartareasq; phalanges euertit, omnesq; species suæ iniquitatis ad debilitatem redegit.

Et peccator unus multa bona perdet.

Adam peccauit, & in omnem generis humani posteritatem, peccati labem mortemq; transmisit, ipseq; imaginẽ dei, ad quam factus fuerat, uiolauit, & uiola-

tores sibi similes quãplurimos propagauit. Vnus quicunq; is demum sit, dum sese peccati sorde cõmaculat, & bona corrũpit, quæ sibi ex acquisitis uirtutibus insidebant, & multos etiam malo exemplo ad imitationem inducit.

CAPVT X

VSCAE mortificãtes putrefaciunt apparatã olei suauitatẽ. *Apparatum oleum est unguentum, sicut & Aquila interpretatus est: musca uero impurum animal, quod putredines & ulcera insidendo exugit, appetitq; laceræ cutis scissuras. Mortificat autem & corrumpit oleum unguentarium musca, cum in illud sese temere proijcit: nam & ipsa immoritur, & olei uim extinguit. Iudæi ergo propriam uitam contemnentes, animæq; salutem, uerè sunt muscæ mortificantes, cum suaue redolens uerbum saluatoris Iesu Christi semper uitiare ac fœdare studuerint, semperq; affectarint ansas calumniarũ arripere, quibus illum urgere possent. Parum sapientiæ preciosius est, quàm gloria magnæ stultitiæ. Multi è sua stultitia gloriam & laudem retulerunt, utputa qui dicendi facultate pollentes, iniustum clientibus patrocinium præstant: qui ex opulentia clari ampliq; habentur: uel qui seculari sapientia præditi, circa inutiles quæstiones uitam cõsumunt. Sed longo interuallo preciosior est habendus, qui ianuas &*

initium

initium sapientiae, quae est secundum deum, ingreditur, & in ea eruditur, incipitq; eam libare, omnem stultorum gloriam paruipendens.

Cor sapientis in dextrũ ipsius, & cor stulti in sinistrum ipsius.

Cor hoc loco pro intellectu ac mente accipi decet. Materiale enim cor & carneum, omnibus in ea parte corporis situm est, quam thoracis cratem appellãt. Sapientis itaq; intellectus semper in dextras uergit partes uirtutis ac laudabiles, stulti autem mens in sinistra fertur, & in ea quae facile culpari poßint.

Sed & cum stultus in uia ambulauerit, cumq; cor ipsius retardetur ac desipiat, omnia sunt stultitia.

In hac uita quã uerè uiam dixeris, stultus perambulans, cum ad sinistra cor habeat, semper cessat ac posterior inuenitur: in uacuũ enim pergit, nequaq̃ sibi proposito supernae uocationis brauio. In anteriora itaq; sese non extendit, nec properat ad finem: sed quamuis ad haec ipsa pergere uideatur, medio in cursu deficiet, omnia imperfecte & sine ratione cogitans & aggrediens. Quod si ipsam adeat uiam iustificationũ, uel, ut uerius dicam, adire se simulet, hoc est, diuinorũ obseruantiam mandatorũ, quia tamen illius mens flectitur ad sinistra, cessabit prorsus atq; deficiet, ut neq; quid praeceptũ sit intelligat, neq; operetur iuxta legislatoris uoluntatem.

Si spiritus potestatẽ habentis ascen-

derit ſuper te, locum tuum ne dimiſe-
ris, quia curatio ceſſare faciet peccata
magna.

Spiritus poteſtatem habentis eſt diabolus princeps mundi huius, & dominus filiorũ inobedientiæ, qui nulla coacti neceßitate, ſed electione liberæ uoluntatis ſeſe ultro ſubiecerunt illius dominationi atque tyrannidi. Inquit ergo: Si te ad ſupernæ patriæ beatitudinem cogitatione ac ſtudijs erectum, irruens ex aduerſo ſpiritus poteſtatẽ habentis, deturbare conetur ad inferiores ſemitas mundi huius, omnes illi aditus præclude, omnes obſtrue ſenſuum operationes, ut neque per oculos, neq; per aures, neq; per linguam, neq; aliunde admittatur. Primis nanq; affectionum ſublatis principijs atque cauſis, nulli prorſus orientur effectus. Quod ſi quid ad ipſa mentis penetralia callidus hoſtis ueneni transfuderit, tu tamen in ueſtigio tuo conſiſtens, locum ſtationemq; ne deſeras: ita ut temperantia munitus, procul libidines, ſtupraq; repellas, odiumq; coërceas charitate, ſtationesq; ſingulas uirtutum ſtrenue tuearis. Si enim cadas, ut negligentius reſiſtens permittas inſidere tibi ac requieſcere ſuper te ſpiritum poteſtatem habentis, multa & magna peccata ſuper animam tuam facile aggregabis. Aliter. Si animam tuam curaueris adhibita uirtutũ diligentia, plurima ſedabis. Talis eſt enim uirtutum curatio, ut cohibere poßit ſpiritum habentis poteſtatem, ne te ſuperueniat & conculcet.

Eſt malum

Eſt malum quod uidi ſub ſole, quaſi non ſpontaneũ egreſſum ſit à facie potentis. Stultus traditus eſt ſublimitatibus magnis, & diuites in humilitate collocabuntur.

Literali ſenſu, aliam ſe uidiſſe ait iniquitatem in humanis rebus, principes ſcilicet uiros ac magiſtratus, inuitos quidem quaſi metu coactos maioris alicuius poteſtatis, eos qui ſtulti ſunt gloria honeſtare, fortunas uero locupletũ ciuiũ populari ſectioni addicere inuita proſcriptione: ſæpe enim principes ciuitatis ac magiſtratus, regijs edictis contra uoluntatem ſuam obedire coguntur. Myſtico autẽ intellectu, ſponte ſua homines atq; electione ſemel uoluptatis uiã ingreſſi, inuiti mox facere plurima compelluntur, urgente eos diabolo, qui poteſtatẽ habet ſuper filios inobedientiæ, ut tanquam iniquam deteſtentur ac accuſent iuſtiſſimam dei prouidentiam, ita ſtulte interrogantes: Vt quid inſipientes in ſublimes dignitatũ gradus conſpicui efferũtur? contrà uero qui honeſto loco nati gentilitijs polleant opibus, in paupertatem deijciuntur? Cum itaq; cæci mortales ſponte primum noſtra uolentes, hauſto uoluptatis poculo ebrietatẽ contraxerimus, tum ſurrepit ille callidus poteſtatẽ habens, ſubijcitq; nobis quæ inuiti faciamus, ebrietatis nebula occupati: cuius generis ſunt libidinibus pollui, rixari, percutere. Neq; enim qui ebrij fiunt, talia ſe facturos cogitant, ſed ebrij iam effecti, uel inuiti

cõpelluntur ad huiusmodi flagitia perpetranda: ita & uoluptatis studio traditi, scandalizamur sæpe de inaccessis dei iudicijs, ac contra diuinã sapientiam linguam temere exertamus.

Vidi seruos in equis, & prĩcipes quasi seruos ambulare super terram.

Vitæ mutabilitatẽ & conuersionem nobis contemplandam proponit, ut à mundanis rebus incertis, ad stabilem illam cœlestem beatitudinẽ nos conuertat.

Qui fodit foueam, incidet in eam.

Locus hic totus soli uacat mystico intellectui: aliter enim semper hoc non contingit, ut qui foueam fodit in eam cadit. Inquit ergo: Peccator suam animam prius excruciat: qui enim diligit iniquitatẽ, odit animã suam: & unusquisq; ob ea quæ peccauerit, punietur. Ipse etiã Moyses legislator ita faciundum sanxit in homicidam,
Num. 35 *uidelicet: Facite illi eo pacto quo is contra proximum suum malignatus est.*

Et qui dissipat sepem, mordebit eum coluber.

Sepes animæ, lex est diuina, & metus, ueraq; legalium sensuum cognitio. Qui ergo legem dei contemnit, & diuina præuaricatur mandata, qui falsa cognitione decidit in peccatum, cuius opifex est ipse callidus serpens, iste incautus ac diuina cassus gratia, morsus serpentis perpetietur.

Qui extrahit lapides dolebit, & affligetur

fligetur in eis.

Qui sibi domum uirtutibus extruit, lapides congregat, ac bene ædificat: qui uero uel secordia, uel uana elatione demolitur ac soluit quæ prius erant extructa, lapides aufert, angiturq; miser, dolet ac periclitatur. Aliter. Lapides sancti apud prophetã Zachariã, sancti homines sunt. Qui ergo huiusmodi lapides eximit, hoc est persequitur sanctos atque interficit, labore affligitur, hoc est, perniciem sibi attrahit: sicut Herodes *fecit qui* Ioannem Baptistam *gladio percussit.*

Ligna scindens periclitabitur in eis, si exciderit ferrũ, & ipse faciem conturbatus est, & fortitudines corroborabit, & superflua robusti sapientia.

Per symbola & sensibilia, ad spiritualia nos perducit. Inquit ergo: Qui sua fretus doctrina, ueluti ferro quodam utens, scindere ac cõminuere aggreditur diuinas scripturas, quasi ligna quædam bene olentia: si fortè decidat & aberret ab intentione spiritus sancti, neq; secundum legislatoris mentem recte ac fideliter eas interpretetur, sed à ratione procul exorbitet, in magno est periculo, ne in perniciosas hæreses impingat, faciemq; doctrinæ suæ confundit, & animas auditorum. Quod autem ait, & fortitudines corroborabit, ita intellige: hoc est, aduersantes ualidiores efficiet: ex ijs enim erroribus, quos interpres aliquis ac magister in doctrina uerbi admiserit, ualidiores assumũt uires, qui ex aduer-

ſo loco ſecum diſputantes contendunt. Qui uero fortis extiterit in opere & ſermone, ita ut cum ſapientia eloquatur, habet omnino multum, atque adeò aliquid amplius quàm cæteri, ut ſcilicet in ſcindendis lignis nequaquam periclitetur. Nam qui tantũmodo potens fuerit in ſermone, ac uolubili præditus lingua, ſophiſticis autem captiunculis abundet, uacuus diuina ſapientia, excidente ferro periclitabitur, in cædendis quæ ſuperius diximus lignis.

Si mordeat ſerpens in ſilentio, nihil eſt amplius excantanti.

Qui clàm peccat, nec emiſſa uoce palàm ſuo de peccato gloriatur, ſiue is agendo perperàm delinquat, ſiue in corde ſuo impium dogma hæreticumq́; concipiat, poterit tamen in melius emendari, cum nondum ad effrenam peruenerit impudentiam. Neq; ſanè nimium laborabit in eo reuocando, quicunq; ſalutari doctrina excantare aggrediatur uirus inferni ſerpentis. Aut ita intellige. Si peccati ſerpens mordeat in ſilentio, hoc eſt, ita ut peccator admiſſum ſcelus confiteri nolit, nullam poterit ſalutẽ præſtare qui ſancta excantatione curandum ſuſcipiat, ſua peccata non confitentem.

Verba oris ſapientis gratia, & labia ſtulti demergent ipſum. Initiũ uerborũ oris ſui ſtultitia, & ultimus error eius malus: & ſtultus multiplicabit uerba.

Paulus apoſtolus cupiens eos quos in fide erudiebat

ſapientes eſſe, ita ad eos ſcribit: Sermo ueſter penitus ſit in gratia, ſale conditus. Sermo enim ſapientis neq; auſterus eſt inhumanus ue, neq; mollis & diſſolutus, ſed gratia multa conditus, ita ut pariter cohibeat, neq; ſinat auditores diffluere. Labia uero ſtulti, hoc eſt uerba, mortem illi perniciemq; conciliant. Nam & ſuæ ipſius animæ noxius eſt ſtultus, & animas quoq; auditorum corrumpit. Demerſio enim de qua hic loquitur Eccleſiaſtes, ad æterna referenda eſt ſupplicia, iuxta illud: Præcipita domine, & diuide linguas eorum. Stultus uero cum inſipienter loqui incipiat, circūfertur & errat in ſtultitia cordis ſui, finemq; ſortitur malum. Sed & uerba, inquit, ſtultus multiplicat, hoc eſt, incaſſum blacterat et nugatur, ſiue multa loquatur, ſiue pauca. Multitudo enim hoc loco, pro nugacitate ponitur. Nam qui nil boni loquitur, nihil utile etiam in paucis uerbis nugatur. Quod ſi quid tamen interdum uideatur boni loquutus, cum deinde mores orationi non conſonēt, et hic quoq; nugatur, cū planè ignoret quid loquatur, quid ue bene agendo comprobet & confirmet. Oportet enim eū qui bene dicat, prius facere, ac deinde alios edocere. Multiplicat ergo uerba, hoc eſt, ſiue multa ſiue pauca loquatur, ſuo illo ſermone importunus eſt ac moleſtus.

Coloſ. 4

Pſal. 54

Neſcit homo quid factum fuerit, & quid futurū ſit poſt ipſum, quis renunciabit ei? labor ſtultorū affliget eos, neſcit pergere in ciuitatem.

Et si multa iam nouerimus quæ facta sunt ante nos, tradita nobis à sanctis patribus perlegẽtes, qualia sunt, in principio creauit deus cœlum & terrã, & permulta alia : licet etiam per fidem sciamus quæ sunt futura, ut de iustis puta, atq; iniustis, quod resurgent, hi quidem in uitam, hi uero in mortem pœnamq; æternã: tamen om-
1.Cor.13 *nia nequaq̃ scimus, sed quædam : Ex parte enim cognoscimus, inquit Paulus, & ex parte prophetamus. Quis autẽ nobis ea quæ pòst sunt renũciabit? hoc est, futura, utputa, num filios udeituri simus, an genitos iam liberos amissuri, nobis ne in patria, an apud exteros moriendũ sit, exiguó ne spacio an contrà longinquo futuri simus in uita. Idcirco qui soliciti sunt hæc rescire, uel per auguria, uel per natalis obseruationẽ diei, uel per mendaces alias huiusmodi diuinationes, & qui cætera demum scire affectant, quorũ habere certam cognitionem non possumus, in uanum laborant, inutilemq; sibi desumunt operam. Hæc autem fermè cuncta stultis contingunt, propterea quod minime norunt pergere in ciuitatem, hoc est, optimæ ciuitatis normã sibi ad uiuendum proponere, neq; persequi uolunt ecclesiæ simplicem fidem, pulchramq; pergere in ciuitatẽ supercœlestem scilicet Hierusalem, cuius opifex & autor est deus.*

Væ tibi ciuitas cuius rex iunior, & principes tui mane comedũt. Beata es terra, cuius rex filius liberorũ, & principes tui uescuntur tempore suo in for-

titudine, & non confundentur.

Literalis quidem sensus, miseram censet ciuitatem, cuius rex instabiles habet mores iuuenum ritu, & cuius principes dimißis publicis negocijs curisq; ciuilibus, prima irrumpente aurora poculis comessationibusq; indulgent. Nam qui mero & crapula sese infarciunt, quiq; leues sunt & parũ sibi constantes, neq; regno, neq; principatibus alijs gerendis sunt apti. Beatam uero iudicat regionem, cuius rex sit filius liberorũ patrum, hoc est, qui sit officiose ac liberaliter educatus, quiq; probæ educationis mores conseruet, ut nihil penitus uelit, quod seruile sit, quod illiberale, quod turpe, & cuius principes regionis omni studio curant quæ ad cõmoda subditorũ pertineant: modeste præterea, suoq; tempore uescuntur, non ijs quæ ad uentris & gulæ gratiã cõparentur, sed quæ uirile robur bonamq; ualetudinem pariant ac tueantur, hoc est, quæ necessaria sint. Tales enĩ principes insitam pectoribus gerentes iustitiam, iustumq; iudicium iudicãtes, nulla unquã ignominia cõfundentur.

Mystico autem sensu ac morali, anima rationalis est ciuitas, huiusq; ciuitatis rex intellectus: qui si fuerit iuueniliter leuis atq; inconstãs, motusq; suos quasi principes quosdam habuerit gulæ ac uoluptatibus indulgẽtes, uæ proculdubio adiunctũ habebit: sin uero rex intellectus sacris enutriatur disciplinis, uerè filius est liberorũ, & motus habet rationũ, qui congruo tempore omnia exequũtur, tam quæ ad corporis curã spectant, quàm quæ

ad animæ faciunt mentisq; solertiam. Quod si ciuitas hæc et prouincia, quam animã nuncupamus, ita uiuat, ita se regat, bonisq; profectibus roboretur, nulla unquã turpi nota ignominiaq; fœdabitur.

In plenitudinibus humiliabitur contignatio, & in desidia manuum stillabit domus: in risu faciunt panem, & uinum lętificat uiuentes, & pecuniæ obediunt omnia.

In parabola nos erudit, hortans ne contemnamus operari bonũ, ne spiritualis nostræ domus, hoc est, animæ, contignatio, id est firmæ ac cõnexæ rationes humilientur & corruant, ita ut domus ipsa perstillet, defluentibus undique uitijs conturbata, atque ita si quas habebamus prius uirtutes, ex desidia & inertia amittamus. Oportet ergo aßidue inspicere nostram hanc domum, neq; solum ea respectare quæ bene hactenus geßimus, sed oculos ad contignationẽ, hoc est, ad supremũ finem erigere. Nam qui segnius sese habẽt ad capessendas uirtutes, ad solam uoluptatẽ oculos animumq; cõuertunt, occupãturq; circa id quod hominũ quamplurimi suaue lætumq; opinantur, palamq; iactant comparari pecunias oportere, cum argento dicant omnia esse subiecta.

Aliter. Desides ociosiq; homines sinunt stillare domum suam: qui uero aguntur sanctis ecclesiæ institutis, pane quodam mystico uinoq; aluntur: cuius uirtute confirmati, dæmonis aduersantis insidias facile ridere possunt,

sunt, scientes quod uniuersi mundi machina argēto subiecta sit, hoc est, dei uerbo propter nos incarnato, quod argenti appellatione sacra uocat scriptura. Sciendum uero est quod nomine panis, omne siccum alimentū solet eadem scriptura designare: sicut & uinū uocat, aut aquā, quod insitam humiditatē habet. Hoc *significare uoluit* Moyses, *cum quadraginta diebus, quibus legem accepit, neq; panem, inquit, comedi, neq; bibi uinum, hoc est, neq; siccum, neq; humidum quicquā gustaui.*

In consciētia tua regi ne impreceris, & in secreto cubiculi tui ne impreceris diuiti. Volucris enim cœli asportabit uocem tuam, & qui habet alas sermonem tuum renunciabit.

Volucrem cœli sunt qui putent esse animam ipsam, uel spiritum nobis insitum: habentem uero alas, aut spiritum sanctum qui apparuit in columbæ specie, quiq; omnia complet, omnia nouit, aut ipsos sanctos angelos. Contrà uero nonnulli habentem alas, pro diabolo accipiendum dicunt: uolucres uero cœli, parentes diabolo aëreas potestates. Secundum uero utranq; expositionē ita intellige. Ne regi, *néue diuiti impreceris, ac ne in penetralibus quidem. Tua nanque maledicta excurrens fama desferet ad illius aures, cui tu malum imprecatus fueris.* Imprecari *uero quempiam dicimus, cum malum aliquod uel sibi, uel proximo aduenire uotis exposcit.*

CAPVT XI

ITTE panem tuum ſuper faciem aquæ, quia in multitudine dierum inuenies illum.

Eſa.58 *Scriptũ eſt: Frange eſurienti panem tuum. Cæterum panis appellatione, omne genus eleemoſynæ deſignatur.* Dicit ergo Eccleſiaſtes: *Cum lachrymis & miſericordi affectu facito eleemoſynam: huius enim fructus tecum permanebit in ſeculum.*

Aliter. Aquas pro hominum conuentiunculis & congregatione ſolet appellare ſcriptura, iuxta illud: Pſal.143 *Libera me de aquis multis & de manu filiorum alienorum. Inquit ergo: O tu quiſquis es diuinæ legis interpres ac doctor, alimentum uerbi quod tibi gratia ſpiritus ſancti liberaliter dedit, ſine ulla intermiſsione pauperibus & egenis imparti, præmium miniſterij huius relaturus, ut cum deo uerbo uiuas iunctus in ſecula.*

Da partem ipſis ſeptem, partẽ quoq; dato & ipſis octo, quia ignoras quid futurum ſit mali ſuper terram.

Qui credit ueteri teſtamento, partem dedit ipſis ſeptem, propter ſabbati cultum qui in lege ueteri continetur, quiq; tunc ſpirituali ſanctificatione perficitur, cum à peccatis deſiſtimus ac requieſcimus. Qui uero nouum recipit teſtamentum, partem ſuam dedit & ipſis octo, propter dominicã reſurrectionẽ, quam octauo celebra

mus die, hoc est, sabbatū insequente, ut primo quodam initio resurrectionis seculiq; futuri. Inquit ergo: Recipe uetus ac nouū testamentū. Vel aliter. Nostræ huius uitæ tempus septem dierum numero designatur. Inquit enim scriptura: Requieuit deus die septimo ab omni opere quod patrarat. Gen. 2 Initiū uero futuri seculi, octaua est dies, cuius symbolum nobis est dominica resurrectio. Quod ergo nos monet Ecclesiastes, hoc est: Modeste, inquit, uiue in præsenti seculo, & thesauriza tibi per operum bonorum exequutionē, quæ ad futuræ uitæ bonum pertineant, atq; ita partem ipsis septem dato, & ipsis octo. Aliter. Septē dona spiritus numerat Esaias. Potest igitur christianus populus apposita quadam collatione per septenariū numerum designari, cum septem spiritualibus donis ditatus fuerit. Octonario autem numero designabitur populus Iudæorū, qui octauo die circuncisionis accepit signum. Inquit ergo: Confer eleemosynam in omnes homines. Quod autem inquit, quia non cognoscis quid mali futurum sit super terram, ad omnes potest accōmodari expositiones, quas modo attuli, ita uidelicet. Recipe duo testamenta, ut ignorantiæ pariter ac nequitiæ tenebras procul abs te repellas. Vel, modeste age quæ ad huius pertinent uitæ officia, cogitans aßidue & de futuro seculo. Neque enim nosti quàm grauia reposita sint tormenta ijs, qui neq; septenarijs partem suam dederunt neque octonarijs. Vel, eleemosynam omnibus confer in cordis tui simplicitate:

neq; enim nosti, quis hominũ uere indigeat, quis ue simulata paupertate per auaritiam petat.

Si repletæ fuerint nubes pluuia, in terram effundunt: & si decidat lignum ad austrum siue ad boream, in loco ubi ceciderit lignum ibi desidebit.

Prima quidem particula huius loci, literali sensu potest ad eleemosynã referri: quia sicut nubes iussu diuino imbrem super omnes homines spargunt, ita conuenit eleemosynã cunctis hominibus impartiri. Mystico autem & sublimiori sensu, nubes pro sanctis uiris Deut.32 *accipiũtur, quorũ unus fuit* Moyses, *qui dicit:* Expectetur *ut pluuia eloquiũ meum.* Sancti *ergo repleti diuino uerbo, quale scilicet factum est ad* Osee, *sanctosq; alios, effundunt fœcundũ imbrem, non super solam* Iudæam, *sed & in omnem terram in quam exiuit sonus eorum.* Et *hæc quidem de prima particula loci huius, quæ ad pluuiam pertinet. Ligna uero in scripturis sacris significant modo iustos uiros, modo etiam peccatores. Auster autem accipitur pro illustri loco ac lucido, uel pro uerissima illa luce, quæ est* Iesus Christus *dominus deus noster.* Contrà *uero* Boreas *pro caliginoso ac tenebrarum pleno accipitur loco, proq; ipso diabolo, qui in tenebris habitat.* In *quocunq; igitur loco seu illustri seu tenebroso, hoc est, siue in turpi scelerũ statione, siue in honesta uirtutum deprehendatur homo cum moritur, in eo gradu atque ordine permanet in æternum.* Nam

uel

uel requiescit in lumine felicitatis æternæ cum iustis & Christo domino, uel in tenebris cruciatur cum iniquis, & principe mundi huius diabolo.

Qui obseruat uentum non seminat, & qui considerat nubes non metet. Sicut non est qui sciat quæ uia sit spiritus, neq; quomodo compingantur ossa in uentre prægnantis, ita non cognosces opera dei quotcunq; facturus est.

Qui uentos obseruant, sationi minus incumbunt. Plerunque enim contingit, ut qui hodie perflat uentus, crastina die sit quieturus: aut contrà bacchaturus sit die crastina, qui hodie conquiescit: hodie cum pluat, cras erit aër serenus. Non oportet ergo uentos obseruare, sed spe bona sationem facere, deo confidentes autori bonorum omnium. Nam si præ obseruatione nubium ac uentorum differamus sationis tempus, irritam deinde messem experiemur. Sed etiam si maxime uelimus, obseruare nō possumus aëris qualitates: neq; enim scimus uiam ipsius spiritus. Sapienter nanq; ac uarie deus humanis consulit rebus. Neque aliter ignoramus dei erga nos consilia & dispensationes, quàm & ossa quæ compinguntur & gestantur in uentre prægnantis. Quis enim nouit, masculus'ne ibi delitescat an fœmina? integrum'ue gignatur, an parte aliqua corporis imperfectum? Quod si ignoramus quale nam sit quod in utero genitricis compingitur, multo ignorabimus magis, qua

nam ratione offula illa, quã embryon uocant, in corpus animalis coalescat & cõformetur, quo etiam pacto ossa componãtur, quóue totius corporis sibi congruat harmonia. Inquit ergo: Tu quoq; ne tantopere sis solicitus curiose quærendo cui sis eleemosynam daturus, cui non daturus, ut puta fidelis ne sit ille an infidelis, iustus ne an iniustus. Etenim si pendebis animo ista disquirens, amittes sationis tempus, neq; inuenies in tẽpore messis quod metas. Sine ulla itaq; dilatione temporis, in simplicitate cordis tui eleemosynam confer: neq; enim scis an spiritus eum uiuificet, quem tu fortasse putas iniustum, contráq; illum à se repellat, quem tu iustum existimas.

Mane semina semen tuũ, & uespere ne cessat manus tua, qa nescis magis ne ꝑuenturũ sit hoc an illud: quod si utraq; in idem tendant, bonum hoc erit.

Qui tenebras ignorantiæ ab intellectu suo procul expellit, cum sit in ipso principio uirtutũ, mane primo
Ioan. 9 *sationem facit, iuxta illud: Donec dies est operamini. Quod si hic ad finẽ permaneat, officiose uiuens, secundum uirtutẽ operatus dici potest usq; ad uesperã, ita ut manũ suam ab opere non remiserit neq; cessarit. Inquit ergo: Virtutem aggressus, perseuera usq; in finem: neq; enim nosti quænã ex tuis bonis opribus placitura sint iudici, illáne quæ iuxta carceres peregisti, an ea quæ iam perductus ad metam. Quod si utraque eodem pariter modo deo approbentur, bonitatis & perfectionis*

plena

plena censebitur huiusmodi operatio. Aut aliter ita intellige. Ab ineunte pueritia operare uirtutem, neque dixeris, nunc adolescentior cum sim, fruar delicijs quas habet uita: postea uero cum ad senectutem peruenero, ad pœnitentiam me conuertam: nequaquam enim nosti quid tibi euenturũ sit, aut quando tibi aderit finis uitæ. Est itaq; operæpreciũ operari semper uirtutem, summaq; contentione ad hanc assequendam conari. Oportet etiam sæpe deum precari, ut quæ ipsi operamur, suæ sint maiestati placita & bonitati.

Dulce lumen, & bonũ est oculis uidere solẽ. Si annis multis uixerit homo, in omnibus his lætabitur & recordabitũ opera tenebrarũ: quoniã multę tenebrę erunt, & omne quod aduenit uanitas.

Docet nos hoc loco Ecclesiastes quale sit illud mane, quo nos hortatus est sationem facere: hoc est, suaue prorsus ac dulce oculis ipsius intellectus. Mane inquam illud, quod producit iustitiæ sol, animas nostras interno splendore illustrans. Sicut qui solem hũc sensibilem uident, per ipsius lumen uisibilia intuentur, atq; ita sensus ipsos uarijs officijs intendunt: qui uero solem nõ uident in tenebris desident ociosi, eo quod non uideãt quæ solis lumine illustrantur: ita pari ratione & qui intelligibilẽ contuẽtur solem, lumen in mente sua recipiũt, per quod planè uident atq; cognoscunt quæ ad eiusdem solis uoluntatem sibi agenda sunt, quæ'ue etiam dimittenda. Is-

autem qui ad diuini uerbi ſententiã uiuendum ſibi conſtituat, tametſi multos annos uerſetur in uita hac, quæ difficilis ferme ab omnibus exiſtimatur, anima tamen ſua uoluptate lætitiaq; perfunditur, cum non ſolum complectatur animo & intelligat quæ agenda ſibi ſunt in practico uitæ curſu, uerumetiam mente pacatiſsima contempletur pulcherrimas illas ſpecies, quæ à materia ſeiunctæ, ſolo intellectu percipiuntur. Speculatur autẽ hæc, lucidiſsimis iuſtitiæ ſolis fulgoribus illuſtratus. Neque uero tantũ hæc ipſa contuetur, uerum reputat animo & tenebrarũ dies, qui in futuro ſeculo ſunt impios comprehenſuri. Et cum meminerit dies illos perennes fore, peccatoresq; ipſos poſt rerum omnium uanitatem uenturos ad æterna ſupplicia, omni ſtudio & contentione declinat à malo, bonumq; operatur.

Lætare iuuenis in adoleſcentia tua, & bonis fruatur cor tuũ in diebus adoleſcentiæ tuæ, & immaculatus deambula in ſemitis cordis tui, & in uiſione oculorum tuorum.

Cũ dicat ambula immaculatus in ſemitis cordis tui, planè oſtendit quod ad ſpirituale lætitiam hoc loco iuuenem cohortatur. Iuuenẽ uero intelligit, qui ſit animo robuſtus ac fortis, & qui tutò poſsit atq; intrepide contra diaboli colluctationes in campũ deſcendere, aptum exuere antiquũ hominem, nouumq; induere, qui ſit ad imaginem dei factus. Hic autem qui ambulat immaculatus in

latus in semitis cordis sui, hoc est, animam in tuto loco constituens mentemq́; purificans, habet utiq; & puros sui corporis sensus, redditurq́; aptißimus ad mirabiles pulchritudines contēplandas, lætitiam summam percipiens in spirituali adolescentia, internaq́; mentis perspicua uisione. Quia uero mascula nomēclatura persæpe scriptura utitur in his locis, in quibus fœminas æque ac uiros ad uirtutē hortatur, sciendum est quod à principaliori parte ac sexu orationē aggreditur: mulieris nanq; caput est uir: una uero utriq; animæ est substantia, & unum sumus omnes in domino, cum fœminei sexus uirilisq; differētia ad corpus solum pertineat. Quare etsi hoc loco adolescentem solum uideas adhortationē accipere, sub huius tamen adhortationis lege fœminas putato æque ac uiros ipsos cōprehendi. Verba quoq; illa Pauli apostoli, quibus inquit: Despondi uos uni uiro uirginem castam exhibere Christo: tam ad uiros pertinere quàm ad mulieres existimato. Et cognosce in his omnibus, quod ducet te deus in iudicio. 2.Cor.11

CAPVT XII

T remoue iram à corde tuo, & abducito malignitatē à carne tua, quoniam iuuentus & amentia uanitas. Et memento creatoris tui in diebus adolescentiæ tuæ, antequam ueniant dies afflictionis

& anni, in quibus dices, non est uoluntas mea in eis.

Hoc loco in memoriã nobis reuocat diuinũ iudiciũ, loquiturq; tanq̃ autoritatẽ habens: Remoue iram à corde tuo. Potes enim cum sis præditus ratione, iracundiã frenare. Malignitatẽ uero carnis, accipit pro omni peccato. Nã et Apostolus opera carnis uocat opa peccati. Præcipua uero malignitas carnis est ipsa libido. Paßiones uero quas dicimus, sunt motus incõstantis animi ac iuuenilis. Animo autẽ iuuenili amẽtia ferè plerunq; annexa est, quæ nihil est aliud quàm mera uanitas. Inquit ergo: Si uelis exuere hũc iuuenilem animũ, & petulantis superbiæ motum freno cõpescere, indelebilẽ dei memoriam conseruato. Dies autẽ adolescentiæ, præsentis uitæ dies significãt: uerè stultitiæ dies, si ad perfectionẽ cõparentur futuræ uitæ. Si enim in præsenti uita memoriam dei abieceris, incumbit iam tibi tẽpus punitionis, quod diem uocat afflictionis, cum peccatores tunc puniendi sint, & tunc dices, non est uoluntas mea in ipsis. Nullus enim cũ torquetur, tormẽtis carere nollet. Qui ergo in hac uita non secutus domini præcepta, sed suas cupiditates, ex amentia et animi imperfectione facit ea quæ uult, in tẽpore punitionis torquetur ita ut nõ uult.

Antequ obtenebrescat sol & lumẽ & luna & stellæ, & reuertantũ retro nubes à pluuia, in die in qua cõmouebunt custodes domus, & in obliquũ deprauati

fuerint

fuerint uiri fortitudinis, & cessauerint molentes, quoniã ad paucitatẽ redactæ fuerint, & obtenebrescẽt quę aspiciunt per foramina, & occludẽt ianuas in platæa in infirmitate uocis molentis.

Audiui quempiam qui uerba loci huius putaret ad particularẽ uniuscuiusq; interitum pertinere: alium qui ad uniuersalẽ mundi consumptionẽ: alium item qui ad altiorem sensum referret: quæ omnia paucis omnino uobis explicabo. Orationem cõuertit Ecclesiastes *ad eum quem admonendũ suscepit, aitq;:* Rationẽ *habeto tuæ salutis, eamq; curato diligẽter, donec uti potes libero uoluntatis arbitrio, integrũq; tibi est ad uirtutẽ accedere. Post hanc etenim uitã tibi accidet non sicuti uis, sed torqueberis sicuti non uis.* Rationem *itaq; tui habeto ante obitus diem, antequã scilicet tibi sol obtenebrescat, & luna & stellæ: huiuscemodi enim tenebræ unicuiq; contingunt in extremo uitæ obitu. Tu itaq; curato salutem tuam, priusquã in aquã terramq; soluaris. Corpus enim hoc nostrum quod ueluti nubes quædam uidetur animæ superincumbere ac superpositũ esse, defunctis nobis in similia elementa resoluitur, aquam scilicet atq; aërem. In ipso etiam mortis die domus, hoc est, animæ custodes cõmouentur, & in obliquum declinant, ac remittuntur quæ prius rectæ ac intensæ fuerant rationis uires, quæ hoc loco uiri fortitudinis nuncupantur: dolent enim ac conturbãtur in ipso formidabili à corpore nostro exitu.*

Possunt & custodes domus intelligi, corporis nostri materiales oculi ac sensibiles, qui in mortis articulo con tuendi uires extingui sentiunt. Tunc etiam molentes ociosi sunt, hoc est, dentes ipsi ac molares, qui inditos ori cibos molunt atq; cōminuunt: non quod prorsus numero pauci fiant, sed quia ad paucitatem uirtutis officijq; deueniant. Pupillæ quoq; oculorum, quæ ueluti per foramina quædam prospiciunt, tenebris obducūtur, cum meatus omnes & operationū uiæ, quibus usi sumus in uita, penitus occluduntur. Incipit enim tūc homo tenui uocis filo ac infirmo loqui, cū in extremo respirat, uoce uix ægreq; & per dentes resonāte. Prius itaq; quàm tē hæc mortis incōmoda cōprehendant, cura ut in officio sis, opererisq; uirtutem. Aliter ad uniuersalē mundi finem ita hæc accōmodare poteris. Sicuti per uerbum dei creatura mundi creata est, ita & diuino iussu quandoq; resoluetur. Cum enim ad seculorū finem mundus peruenerit, superuacuus erit usus luminariū: tunc pluuia opus non erit quæ irriget terrā, sed nubes quodammodo à pluuia retro cōuertentur, hoc est, pluuiam nullam dabunt: uel cum pluuia pariter soluentur & euanescent, cum neq; nubium neq; imbrium usus aliquis sit futurus: uel tunc in aliud ministerium domino deo obedient, uehicula fortasse gestandis sanctis effectæ. Tunc & custodes domus cōmouebuntur, hoc est sancti, fortitudinis uiri hoc loco nuncupati, qui tunc in obliquum paulisper declinabūt & secedent, propter antichristū: non quod

non quod penitus rectitudinē iustitiæ remissuri sint aut casuri. Ipsi enim sunt custodes ecclesiæ & mundi huius, quorū præsidio consistit & conseruatur. Tunc & molentes redigentur ad paucitatē. Molentes pro ipsis Iudæis accipiendi sunt, qui tanquā in pistrino molentes, graue legis iugū laboriosumq́; pertrahunt. Redigentur autem ad paucitatē, quia præter paucos, cæteri omnes ad fidem Christi conuersi erunt. Tunc enim saluus erit omnis Israël, hoc est, plurimi ex Israël. Tunc pauci illi qui ad fidem Christi non accesserint, qui nunc dici possunt modicū quid per foramina literæ legalis aspicere, cæcitate ultima caligabūt & tenebrescent, cum in ipso errore penitus fuerint confirmati, & uiuentes in obstinatione & contumacia, ianuam salutis sibijpsis occluserint. Platæam uero siue forum pro præsenti uita intellige. Illud autē patientur Iudæi quod superius dictū est, eo quod permanserint contumaces in infirmitate uocis molētis, hoc est, legalis literæ. Grauis enim lex est, atq; etiam debilis & infirma, cum iustificare neminē poßit, sicut & Apostolus inquit: Infirmitas enim legis, in qua Rom. 8 *infirmata est propter carnem. & quæ sequuntur.*

Et cōsurget ad uocem passerculi uel auiculæ, & humiliabuntur omnes filiæ cantici, & ab altitudine uidebunt & stupore in uia.

Hoc loco sapiens noster Ecclesiastes loquitur de extremo iudicij die, quando mortui consurgent in iussu

& uoce tubæ archangeli. Iussu autem passeris, hoc est, uerbi, quod carneũ corpus assumpsit, qui propter solitariam suam in cruce mansionẽ de seipso dixit per pro-
Psal. 101 *phetã David: Factus sum sicut passer solitarius in tecto. Tunc humiliabũtur filiæ cantici, hoc est, animæ rationales mortalium hominũ, quæ in delicijs & in uoce organi & cantus suauitate, musicisq; instrumẽtis oblectatæ nimiũ fuerint. Aut animas intellige falsa docentiũ magistrorũ ac mendaciũ prophetarũ, quæ sonora uolubilitate uerborũ quasi dulci quodam cantico, perniciosa uoluptate occuparint aures et animũ auditorũ. Sed & ipsæ Iudæorũ animæ, quæ filiæ sunt cantici prophetarũ, humiliabũtur, quoniã non audierũt canentes prophetas & uocantes eas ad fidẽ Christi: sicut cecinit Esa-*
Esa. 5 *ias: Cantabo dilecto canticũ dilecti: & quæ sunt generis eiusdem. Omnes itaq; prædictæ peccatorũ animæ, sed fortasse et iustorũ animæ admirabũtur et obstupescent, quando adducẽtur in uiam iudicij, & uidebunt ex alto uenientem in nubibus filiũ hominis in gloria patris sui.*

Florebit amygdalus, & pinguescet locusta, & dissipabitur capparis.

Cum præsentẽ uitam animo Salomon reputaret, in Cantico canticorũ inquit: Hyems transijt: tristitiã uitæ
Cant. 2 *huius ac turbulentiã denotans. Ver autẽ nominauit futurã in splendore gloriæ uitam iustorũ. Sequitur enim: Flores uisi sunt in terra nostra. Idem ergo nunc sibi in mentẽ uenit, atq; ait, quod tunc in gloria resurrectionis*

florebit amygdalus, pinguescet locusta, & aperietur capparis (ita enim alius interpres exposuit.) hæc autē omnia Vere ipso proueniunt. Ait ergo, futuram uitam uerno tempori esse maxime comparandam. Aliter. Qui agriculturæ sunt periti, aiunt ante cæteras arbores efflorere amygdalū, & reliquarū postremā folia exuere, ut uideatur quodāmodo frondibus uirere perpetuis. Scimus autē nuces amygdalas triplices esse. Nam extrinsecus uiridem calicem ligneæ testæ, siue duriori putamini impositū habent, cui nucleus inest, quem comedimus. Talis uero est homo è corpore, anima, spirituq; cōpositus. Inquit ergo: Tunc florebunt iusti sicut amygdali, habentes in uigore & gloria, corpus, animā & spiritū. Aliter. Virga Aaron quam germinasse credimus, nuces protulit, gerens signū saluatoris domini Iesu Christi, qui uirga fuit egressus è radice Iesse. Ait ergo quod in futuro seculo sacer florebit sermo dignus auditoribus, perfectam tribuens doctrinā. Iustis igitur in hoc gaudio cōstitutis, locusta pinguescet, hoc est peccatorū corpora depascetur infernus, ita ut pinguescere uideatur. Locusta enim hoc loco suppliciū figurat & pœnā, quia & locustis deus Aegyptios deuastauit. In hoc itaq; statu rebus constitutis, florentibus inquam iustis, peccatoribus autem traditis ad æternū suppliciū, dißipatur capparis & euanescit. Quæ cum amarorē quendā & salsedinē habeat, anxietatē figurat solicitudinemq; pec cati. Ipsum uero peccatū, priuatio quædā cum sit, neq;

reuera subsistat: in nihilū redigetur atq; cessabit, cum homines exacto iudicio, amplius in hoc mundo peccaturi non sint.

Quoniam iuit homo in domū æternitatis suæ.

Psal. 119 *Inquit propheta* Dauid: *Hei mihi quia incolatus meus prolongatus est: non perpetuam habitationē, sed incolatū uocans præsentem uitam.* Tunc ergo, inquit, *cōmigrans homo è præsenti incolatu, in æternam suam domum, hoc est futurum seculum perueniet.*

Et circūierunt in foro plangentes.

Tunc & qui fuerunt in hac uita peccatores, plorabunt & se percutient. Forum *uero siue platæa præsens dicitur uita, propter crebras rerū uices ac mutationes.*

Anteq̃ euertatur funiculus argenti.

Orationem *conuertit ad auditorē quem admonendum suscepit, aitq;:* Cura *adolescens ut pijs operibus tuaq; probitate seuerum uenturum iudicem tibi placabilem reddas atq; demulceas, antequam per supremam iudicij flammā deleantur huius mundi diuitiæ, funiculusq; auaritiæ scindatur, qui materiam præbet omnibus peccatis ad homines implicandos: radix enim malorum omnium auaritia perhibetur.* Antequā *igitur excedas ab hac uita, in qua uiget dolosa pecunia & auaritiæ studium, dispone omnes operationes tuas, ut securus iudicij futuri egredi posis.*

Et antequā conteratur flos auri.

Florem auri pulchritudinē intellige, uel arcam repositorium'ue in quo aurum repositū asseruamus. Ait ergo: Antequam preciosa mundi huius supellex dispereat, accede ad uirtutem. Aliter. Argentū plurimis in scripturæ locis pro diuino sermone accipitur, aurum uero pro intellectu ac mente. Thecam uero auri intelligimus nostrum cerebrū. Ita igitur uerba hæc expones. Antequam transeat tibi doctrina sacræ scripturæ, quæ instar triplicis funiculi ac flagelli, malas nostras affectiones uitiaq; depellit, dum potes cerebrū tuum purgare, doneceq; es in uita, multam tui rationem habeto.

Et antequā conteratur hydria super fontem.

Hoc loco Ecclesiastes noster philosophatur de massa ac globo humani corporis. Ne quis enim putaret corpus hoc nostrum, quod in morte resoluitur in nihilum, perpetuò abiturum esse, symbolice nobis ostendit suam reparabilem perennitatē. Sicut enim hydria iuxta fontem attrita, aqua non perit, nec euanescit, sed in fontem suum reuertitur, rursusq; cum quis uoluerit aquā poterit haurire de fonte: ita & corpus quod in elementa resoluitur, in fontem suum, terram uidelicet ipsam redit, paratū iterum in membra componi, quando autor ille uoluerit, qui ab initio illud plasmauit. Aliter. Aqua hydriæ in fonte non perit, sed ad suam plenitudinē inte-

gritatemq; accedit,in fonte ipso existentem. Quando igitur quod ex parte est euacuatũ fuerit,iuxta Apostolum,tunc ueniet quod perfectum est. Particularis itaq; hæc nostra cognitio, quæ nunc nobis inest, tunc perfectionem suam accipiens, erit uelut aqua hydriæ, ad plenitudinem fontis deueniens,fonti parte tunc addita,qua fons prius carebat.

Et antequam conuoluatur rota super lacum.

Alijs eandem sententiã uerbis expreßit. Conuolui enim rotam super lacum,est rotã conuoluendo infringi ac decidere in lacum siue cisternam unà cum aqua ipsa, quam figuli suo operi superinfundũt. Rotam enim hoc loco accipit cisternæ uel puteo appositã, qua figuli solent aquam exhaurire. Similiter autẽ hic quoq; aquam intelligit in lacũ deferri, sicut superius suum in fontem.

Aliter. Rota accipitur pro nostra hac uita,ob ipsas
Psal.28 *reuolutiones ac motus, iuxta illud: Vox tonitrui tui in rota. Inquit ergo: Anteq̃ rota huius uitæ nos secũ præcipites deuoluat in lacũ,propriã curemus salutem. Lacus*
Psal.39 *uero pro inferno accipitur,iuxta quod alibi dicitur: Saluasti me de lacu inferiori,& à descendentibus in lacum.*

Et antequã reuertatur puluis in terram sicut erat.

Corpus nanq; nostrũ in affine sibi elementũ terram
Gen.3 *soluitur,iuxta illud: Terra es,& in terrã reuerteris.*

Et spiritus

Et ſpiritus reuertatur ad deum qui dedit illum.

Spiritus ſi cum animæ uocabulo cõiunctus legatur, potiorẽ animæ uim, hoc eſt, intellectũ mentemq́; ſignificat. Sin uero ita ſimpliciter et abſolute poſitũ inuenias, ſine ulla mẽtione animæ, ſicut hoc loco ponitur, pro anima ipſa poſitus intelligitur. Inquit ergo: Cum in terrã corpus reſoluitur, anima reuertitur ad deum, redditura rationẽ rerũ quas geßit in uita creatori ſuo. Neq; enim de terra plaſmata eſt anima noſtra rationalis, ſed talis exiſtit, qualẽ ſolus ille nouit, qui eam creauit. Noſtroq́; huic terreno corpori colligatur, ſicut etiã & à corpore educitur, cũ illi ſoli placuerit, qui eã corpori colligauit.

Vanitas uanitatũ dixit Eccleſiaſtes, omnia uanitas, & amplius: quod fuerit ipſe Eccleſiaſtes ſapiens, & docuerit hominem ſcientiam. Et auris inueſtigabit elegantiam parabolarum.

Repetit hoc loco quem ſuperius perſæpe uſurpauit ſermonem, aſſeritq́; omnia quæcunque ſunt in mundo uanitatem eſſe, ſe uero ipſum nonnihil amplius quàm cæteros homines accepiſſe, hoc eſt, egregiæ ac ſingularis ſapientiæ propriam poſſeßionem: ſola nanque ſapientia ſolius eſt ſapientis poſſeßio. Ait præterea ſe hanc ſapientiæ poſſeßionem ſine inuidia cæteris communicaſſe hominibus, tam uidelicet ea tradentem quæ

ad sensibiliũ rerum spectant cognitionẽ, quàm ea quæ à materia seiuncta intellectu solo percipiuntur. Tum subinfert, quod qui purgatam habuerit aurem, qualem uidelicet ille qui dicit: Apposuit mihi aurem ut audirẽ: poterit facile inuestigare elegantias scientiarũ, quæ in prouerbijs continẽtur. Aut aliter ita intellige. Qui habuerit elegantem aurem ornatam inauribus uerbi diuini, qualem habuit Rebecca, quæ accepit inaures à puero seu seruo Abraham, hic poterit audire atq; percipere quæ parabolice traduntur.

Multum quæsiuit Ecclesiastes ut inueniret sermones uolũtatis, & scriptos rectitudinis sermones ueritatis. Verba sapientũ sicut stimuli boum, & sicut claui igniti, quæ ex cõstitutionibus tradita sunt à pastore uno, et superfluũ ex ipsis.

Sermones uoluntatis intelligit conformes sermones uoluntati diuinæ, quos quisquis sequutus homo fuerit, percipiet gloriam uitæ, ac felicitatis æternæ. Vel sermones intelligit mysteria continentes, de quibus ait saluator in psalmis Dauid: Vt facerem uoluntatẽ tuam deus meus uolui. Voluntas autẽ fuit patris, ut unigenitus filius suus humanam carnem assumeret. Voluntatis itaq; diuinæ sermones, ipsiusq; sapientiæ, quæ & rectitudo & ueritas iure optimo nuncupatur, quæsiui, inquit noster Ecclesiastes, ex ijs monumentis, quæ scripta prophetæ

Psal. 39

phetæ nobis reliquerũt. Neq; enim satis est tantũmodo uoluisse, nisi & multo quoq; studio perquiramus. Qui enim quærit inuenit, & pulsanti aperietur. Hæc igitur cum quæsisset Ecclesiastes, cognouit quod uerba prophetarũ pieq; de deo sentientiũ patrum, sunt persimilia stimulis boum. Sicut enim stimuli boues pungunt, urgentq; aratro sulcum proscindere, ita & theologorum uerba excitant nos, qui spe bona aramus, proscindere sulcum spiritualem: ut cum purgatus fuerit ager cordis nostri, pulchros in eo uirtutis surculos conseramus. Similia quoq; sunt clauis ignitis atq; candentibus, qui altius ac facilius lignis infiguntur: ita & sapientiũ uerba theologorum, in penitißimos sinus intellectus nostri altius figuntur. Hæc autem uerba tradita sunt nobis ex constitutionibus: alia uero exemplaria habent, è compositionibus. Constitutiones autem siue compositiones, intellige opera dei, quæ admirabili ac supremo ordine & harmonia disposita et cõstituta sunt: ex quibus proprotione quadam ac similitudine ducimur in aliquã dei opificis cognitionẽ. Poteris & constitutiones hoc loco accipere pacta utriusque testamenti, ueteris scilicet ac noui. Vnde autem cognitio data est nobis, ut & sensibilia specularemur, & intelligeremus quæ intellectualia sunt? Ex uno nempe pastore. Quo autem? qui scilicet & in cœlis & in terra rationales pascit creaturas: qui & dixit: Ego sum pastor bonus. Sequitur autem: Et Ioan.10

superfluum ex ipsis. Quodnam superfluum ex harum scilicet rerum cognitione? Ampla enim & permagnifica cognoscimus, utputa, quod hæreditas nostra uita æterna futura est: quod bonus ille pastor dignatus est noster fieri magister: & (quod deniq; in suprema felicitate locandum est) quod qui digni habiti sumus imperfecta hac cognitione, quæ est ex parte dum uiuimus, ad perfectã deinde in futuro seculo ueniemus, puri pariter à sancta consubstantiali trinitate illustrandi.

Fili caue tibi à faciendis multis libris, quoniã non est finis, & meditatio multa carnis labor.

Multi libri multiq; sermones, qui nõ tendunt ad unũ eundemq; propositũ finem, conturbant animã legentis atq; confundunt. Quoties uero cunq; de uera religione sermonẽ quis faciat, tametsi in longum spacium temporis illum protrahat, sicut Apostolus fecit, qui in schola trinoctium de mysterijs Christi perdocuit: is neq; tunc multa dicit, neq; molestus est & importunus, imò uero potius auditores satiare non potest. Talia etiã sunt sanctæ scripturæ uolumina, quæ multis cõscripta uersibus, multa tamen nequaquã dicuntur, sed lex domini nuncupatur: quandoquidem unus in utroq; testamento legis est lator, libriq; omnes sanctæ scripturæ in eundẽ finem scopumq; feruntur: sicut et nos dominus docuit, qui uere magnus est Ecclesiastes, patrisq; sapientia, his maxime uerbis:

uerbis: Diliges dominũ deum tuum ex toto corde tuo, Matth. 22
& proximũ tuũ sicut teipsum: in his enim duobus mandatis, tota lex & prophetæ pendent. Vides'ne igitur ut in sermone uno & uerbo abbreuiato, multiloqui libri & argumentosi cōprehendantur, neq; ideo multi sint? Quæ sunt itaq; uolumina quæ nos dehortatur componere Ecclesiastes? Nempe gentiliũ uolumina & monumenta, qui scilicet alter alterius euertunt & impugnāt sentētias, semperq́; inter sese grauißimũ bellum gerũt. Necnō absterret nos ab hæreticorũ libris inuicem dißidentiũ, recētibusq́; Iudæorũ uoluminibus ac secũdarijs, quæ infinita propè sunt, fabulisq́; conferta. Dum enim scripturas nouis quibusdã figuris interpretari student, in ridiculas fabellas et genealogias conuersi sunt, traditionesq́; ediderũt à sententia scriptoris longißime aberrantes. Multa itaq; meditatio, quæ in huiusmodi conficiendis libris adhibetur, solũ affert laborē carnis, & affligit corpus sine ulla utilitate ac fructu. Meditatio uero quã intendimus circa diuinos libros, in qua nos uersari die noctuq́; sanctus Dauid hortatur, cũ dicit: Et in lege Psal. 1
eius meditabitur die ac nocte: non labor est carnis, sed exultatio spiritus. Quamuis enim in sudore & lachrymis seminemus, laborãtes circa honestũ, in exultatione tamen metemus inclytũ uirtutis fructũ. Bonorũ siquidē Sap. 3
laborũ, gloriosus est fructus. Aduertendũ est autē quod filiũ suum uocat Ecclesiastes, quē admonendũ suscepit.

Curandũ eſt igitur nobis, ut omni ſtudio paternã hanc dignationem ſeruemus. Quod profectò faciemus ſi paterna mandata non tranſgrediamur. Quod uero ait, nõ eſt finis intellige, homines ſine fine uerſari circa res uanas, uel quod res uanæ propoſitum finem fructumq; illum non habent, quem conſequi poßimus illas perſequentes: uel quod infinita laborũ eſt multitudo, qui per orbem terrarum circunferuntur.

Audi ſupremũ finem ſermonis: Deũ time, & mandata eius obſerua: quoniã hoc eſt omnis homo. Omne opus adducet deus in iudiciũ, in omni quod omiſſum fuerit, ſiue bonum ſiue malum.

Ego, inquit, tibi compendioſam & breuißimam ſalutis uiam oſtendo: Deum time, & mandata eius obſerua. Timorem uero intellige, non qui eſt ualde imperfectorũ quaſiq; ſeruilis, quo incipientes ac timidi introducuntur in uirtutis ac pietatis uiam: (Hic nanq; propter imminentes minas formidataq; ſupplicia, perturbatione non caret) ſed intellige timorem domini ſanctum & ſanctificãtem, quem debemus ex charitate pioq; affectu erga illum qui leges tulit, mandataq; ſeruari ſua inſtituit. Si enim carnem à fornicatione compeſcamus ſupplicij metu, nõ charitate iubentis, quis dubitet quin ſublato iudicij pœnarũq; terrore, in fœdas libidines prolapſuri ſimus, cum ſtupri deſideriũ in pectore habeamus?

Quod

Quod & de cæteris flagitijs quæ lege nobis prohiben tur intelligendum est. Si uero non minarum metu atq; supplicij, sed odio uitiorum peccare nolumus, tunc charitate prosequentes latorem legis, mandata eius seruamus, et cauemus seduli ne defluamus. Sancto enim timori adiuncta est operatio: sicut et qui operatur, idem etiã timet ne quod præceptum contemnat atq; posthabeat. Timor hic itaq; sanctus cũ ab honestate proficiscatur, nostras sanctificat animas et charitati æquipollet. Qui uero timorem hunc habet, & mandata dei custodit, hic est sapiens omnis homo, hoc est, integer & undecunq; perfectus. Hæc itaque, inquit, securus operare: certus quod omne opus humanum à liberi arbitrij facultate profectum adducet deus in iudicium, rationem à nobis exigẽs eorũ quæ gesserimus in uita, quæq; etiam facere omiserimus, siue illa bona sint siue etiam mala. Omittuntur autem persæpe multa sedulo ac uolentibus nobis, multaq; rursus nobis inuitis. Nam si cum poßim bene quid facere, illud tamẽ sciens bonum esse omitto atq; posthabeo, hæc uolũtaria est omißio. Si uero per ignorãtiam boni, omisi operari bonum quod poteram, hæc ipsa omißio præter uoluntatem contingit. Accidit autem ut inuiti quãdoq; bonum operemur, persæpe uero scientes atq; consultò: rursusq; contraria ratione, malum persæpe aggredimur conscij quid patremus, nostramq; conscientiam contemnentes: hoc sanè ipsum uoluntarium est peccatum. Quandoq; uero per igno-

rantiam patramus aliquid quod lege diuina prohibetur ne fiat, quod sanè peccatum præter nostram uoluntatem contigisse putandum est. De huiusmodi uero peccatis & beatus David *orabat dicens*: Delicta *quis intelligit?* Ab *occultis meis munda me domine*: *hoc est, quæ per ignorantiam peccaui, cum mala esse nescirem.* Nos *autem bene iam per* Ecclesiasten *edocti, timeamus deum, & illius mandata custodiamus, omni nostra contentione ac studio*: *summa enim salutis nostræ in misericordijs domini, ac benignitate iudicis reposita est*: *cum quo, & per quem, deo patri est gloria, sanctoq; spiritui, & nunc & in secula seculorum.* Amen.

Psal. 18

OLYMPIODORI FINIS.

ARISTEAS AD PHILOCRATEM FRATREM, DE LXXII. INTERPRETIBVS, MATTHIA PALMERIO PISANO INTERPRETE.

PROOEMIVM ARISTEAE.

VM *permagni semper feceris Philocrates cuiusque rei cognitionem, miroq; discendi amore tenearis, rem præstantem & cognitu dignã ad te scribere statui, quæ nuper nobis contigit apud Eleazarum summum Iudæorum sacerdotem*. Verum *enim quo harũ rerum facilior tibi foret cognitio, causas primum ob quas eò missi sumus, inde rem ipsam quamuerissime explicare conabor, cum propter ipsius rei dignitatem, tum propter eam (quæ animo tuo insita est) rerum omnium noscendi cupiditatem*. Inest *nanq; id homini præstantissimũ, ut uel ab historijs, uel ab ipsis rebus semper aliquid discat*. Sic *enim rudis adhuc animus & quasi infans maxime exornatur, cum in initio pulcherrima quæq; & rerum dignissima cõplectens, pietatem lege infallibili, rationemq; sequitur*. Igitur *cum rerũ diuinarũ notitiam magno studio perquireremus, & diuina lex sine interprete cognosci non posset, nos pro eius translatione legationem uel ultro suscepimus,*

ad hūc talem uirum qui bonitate & gloria, & à suis ciuibus, & alijs omnibus honoratißimus habeatur: quiq; magno decori atq; usui sit, nō solum ijs quibus cum unà uersatur, sed cæteris etiā ciuibus quocunq; in loco sint: diuina siquidem lex apud eos membranis cōscripta, literis hæbraicis continetur. Hanc uero rem nos cupide egimus, sumpta à rege proficiscendi occasione à Iudæorum colonijs, quæ primum à patre huius regis, qui urbem & prouinciā obtinuit, in Aegyptū deductæ sunt. Sed quando in harum rerum mentionē deuenimus, dignum duximus eadem tibi aperire, quo maior inde esset cognitio. Arbitramur te nanq; uenerando cultui longe magis intendere, quàm hominum, etsi sanctas, legum constitutiones inquirere: quod quidem desideriū tuum uel maxime patet, quando ex insula ad nos usque profectus sis, ea solum gratia, ut quicquid ubiq; esset quod animum exornaret, coram cognosceres. Etenim primo quæ memoratu digna uisa sunt de Iudæorū genere, ad te scripsi, sicuti accepi ab eruditißimis Aegypti sacerdotibus, uiris quidem prudentißimis, quo eruditionem hāc tuam si quo modo possem iuuarem. Oportet enim acceptas gratias omnibus quidem referre, sed maxime similibus: uerū multo magis tibi, cui cognita sit uirtus: neq; solum ex genere ipso fratris morem referas, sed & ad decus quidem & pulchritudinē, eodem mecum impetu ducaris. Neq; enim auri gratia, aut quiuis preciosißimarū rerum ad inanem gloriam apparatus, eos no-

bis

bis fructus afferunt, quales ab eruditionis institutione, earumq; rerum consideratione percipimus. Sed ne longius præfati, nos ad ostentationem exercere uideamur, iam redeat unde discessit oratio. Demetrius Phale- Narratio.
reus cũ regis bibliothecæ præpositus esset, diligenti cura elaborabat, ut ex uniuerso orbe, quoad fieri posset, uolumina compararet, distributis per opportuna loca hominibus, qui libros & emerent & transcriberent. Quo studio demum perfecit, ut quantum in se erat adimpleretur regis propositũ. Nam, præsentibus nobis, cum ab eo peteretur quot librorũ millia congregasset, inquit: Rex supra ducenta millia iam in bibliothecam redacta sunt, breuiq; numerũ adimplebo, qui ad quingentorũ millium summam ascendat. Nunciatur quoq; mihi Iudæorũ leges transcriptione dignas esse, & quæ in bibliotheca tua habeantur. Quid igitur obstat? ait: quid te hoc facere prohibet? Nónne omnia tibi in hunc usum prompta, subiectáq; sunt? Cum respondisset Demetrius, interpretatione opus esse, quoniã ita proprijs characteribus secundum eorum linguam Iudæi utrentur, quemadmodum & Aegyptij suarum literarum dispositionem ad propriã uocem sequantur. Nam longe falluntur qui Syria lingua illos loqui putant, cum alius sit illorũ dicendi modus. Intercipiens ea rex inquit, scripturũ sese ad Iudæorũ pontificem, ut omnia perficiantur. Hic equidem tempus adesse ratus sum eos liberandi, quos ex Iudæa regis pater traduxerat, quáq; pro re

ſæpe rogauerã Soſibium Tarentinũ,& Andreã præfectum corporis cuſtodum. Ille enim unà cum Andrea ducens exercitũ per Cœleſyriã atq; Phœniciã, omnia ſibi ſubiecit. Nam hos quidem in coloniã, illos in prædã abduxit, cuncta terrore proſternens, adeò ut ex Iudæa hominũ centũ millia in Aegyptũ deduceret. Ex quorũ numero armatis electorũ triginta millibus, eos in prouinciæ cuſtodiã diſpoſuit. Antea quoq; & multi cũ Perſis, atq; inde alijs, cum ſocijs qui aduerſus Aethiopũ regem cum Pſammitico miſſi ſunt, uenerãt: ſed non tanta multitudine affuerunt, quantã ſolus Ptolemæus Lagus deduxit. Nam ſicuti diximus, ille uiros quoſq; ætate atq; robore præſtantes eligens, armauit: cæterã uero colluuionẽ iuniorũ, ſenum, et fœminarũ, in coloniã inſtituit, ea mente, ut ſi quando milites ſui ob bellorũ neceſſitatẽ inſoleſcerent, his eorum iactantiam compeſceret. Nos igitur qui ad horum hominum libertatem, modum aliquem (quemadmodũ dictum eſt) perquirebamus, ſumpta tunc opportunitate, uerbis huiuſmodi ad regem uſi ſumus: Non abſurdum eſt rex, ſi aliquando accidat, ut quis ab ipſa re redarguatur. Nam cum omnibus Iudæis una ſit lex, quam nos non ſolum tranſcribere cupimus, ſed interpretari, qua ratione ad eos mittemus, quando in regno tuo detinetur magna eorũ multitudo? Verum enim diues animus & præſtans, ſolutis ijs qui in ærumnis habentur, legem peteret: præſertim quando Deus ipſe regnũ tuum fortunet, qui illis eam legem dedit, propter

pter quam tantopere laboramus: omnium enim facto-rem & creatorem deum isti colunt, quem & mortales omnes. Sed nos rex aliter denominantes, Iouem appel-lamus, quemadmodum non insipienter maiores nostri significarunt: quoniam singula quæ sunt, per eum & fiant & uiuant, quem ductorem omnium & domina-torē uolunt: qui etsi omnes mortales subiectos habeat, tamen splendore animi præfulgens, implorantiū uota minime fallit: sic & nos animo deum precari debemus, ut mentem nostram erga omnium libertatem recte in-stituat. Nam *cum figmentum dei genus hominū sit, & mutetur rursus atq; uertatur ab eo, propter hoc sæpius multisq́; modis precamur dominatorē cordium, ea per-ficere quæ imploramus.* Hoc equidem *sermone magnā spem conceperam rei patrandæ, cum præsertim recta precantibus diuinum quoq; numen adsit.* Q*uæ enim ad iustitiam atq; bonorum operum rationem tendunt, si ea homines sancte agere enituntur, dominator omnium deus, illorū actiones affectusq́; dirigit.* Rex *tunc paulu lum se inclinans, uultu exhilarato,* Q*uot, inquit, millia esse arbitraris?* Andreas *qui aderat breui respondit: Su-pra centum millia.* Tunc rex: P*aruum est, inquit, quod nos orat Aristeas. Sosibius autem & astantium qui-dam:* Dignū e*st aiunt tua magnanimitate rex, si horū libertatem pro gratiarū munere, maximo deo offeras.* Nam *cum maxime honoratus es à dominatore omniū, & sublatus super maiores tuos, decens quoq; est ut ma-*

iores etiam tu gratias referas. Hic rex conuiuio in lætitia effusus, conquiri omnes præcepit, ac singulorũ corpora drachmis uiginti redimi, proponiq; super his edicta, celeri hac in re promptitudine usus. Deus enim desideria nostra perficiebat, impellebatq; illum nõ solùm eos libertati reddere, qui ab exercitu patris transducti fuerant, sed omnes qui & prius & postea quocunque modo in regnum peruenissent. Precium autem redemptorũ supra quadringenta talenta ascendit. Edicti uero exemplũ ad te transcribere, haud absurdum duxi, quo clarius appareat, & rei magnitudo, & regis facilitas. Deus enim illum in multorum salutem impulit.

Edictum liberationis Iudæorum.

OMnes qui cum patre meo per Syriam atq; Phœniciam militantes, Iudæam terram intrauerunt, abduxeruntq; Iudæorũ corpora quæ in urbibus, in agro, alijsq; operibus relegauerũt, ea omnia soluere iubemus & libera esse. Præterea & Iudæos omnes qui uel prius uel postea quocunq; modo abducti sint, libertati restituere: pro quibus statim in corpus quodq; drachmas uiginti accipiant, quas milites quidem in cibariorũ distributione, cæteri ex regia mensa sument. Arbitramur nanque præter patris mei consilia, præterq; æquum & rectum hos captiuos deductos, uastatamq; regionem, atq; hominum huiusmodi in Aegyptum deductionẽ, militum temeritate factam esse putamus. Satis enim cõmodi sibi fuerat ex loci militibus, quando prouincia omnis dicto

parêret.

parêret. Cum igitur iusta uniuersis hominibus reddere intendamus, atque ijs maxime quibus per iniuriam dominatur, perscrutantes singula quæ ad rectum iustumq; ducunt, ac pietatem ante omnia proponẽtes, quæcunq; Iudaicorum corporum ubique, uel in colonijs, uel quocunq; modo in regnum deducta, capite seruiant, libera esse censemus. Ad hæc ne quis damno afficiatur, iubemus, ut omnes, tribus diebus ex quo hoc edictum fixum fuerit, extemplo libellos porrigant, quibus certò contineatur, quot quisq; capita libertati tradiderit: hoc enim sic perfici, & nobis & regno conducere arbitramur. Eorum uero qui non paruerint, bona publicentur: quos quisquis deferre uoluerit, cuiuscunq; sententiam aperiat imperamus.

Perfecto edicto, cum id regi traderetur, ut cognosceret an ita ex uoluntate sua conscriptum esset, & cætera omnia adessent, præter hoc tantum, Et qui antea & quiq; postea in regnũ peruenissent: rex id ipsum ob magnificentiã adiecit, moxq; accumulatam pecuniam depromi, ac ministris numularijsq; suis distribui iubet. Diebus uero septem perfecta est huiusmodi distributio, persolutaq; sunt supra sexcentorũ sexaginta talentorũ millia. Nam ingens puerorũ multitudo cum ipsis matribus libertati reddita est, & in cuiusq; capita pro regis iussu drachmæ uiginti appensæ: hanc enim summã cum uoluptate perfici mandauerat. Post hæc imperat rex Demetrio, ut summam hebraicorum uoluminũ sibi

libello præbeat. Mos nanque regibus his, cuncta edictis proferre, ita ut nec minimũ quidem sine rescripto agatur, propter magnificentiam, & certam rerum fidem. Quapropter quo res ipsas uel oculis cernere poßis, rogationis & epistolarum exempla traduxi. Licet enim ipsis in tabulis cerni liberatorum multitudinem, quóue quisque habitu & arte differret. Rogationis uero Demetrij ad regem exemplum hoc est.

Demetrij rogatio.

CVm instituisses rex ut uolumina undique perquirerentur, quæ ad implendã bibliothecã tuam decentemq; ornatum facerent, id equidem omni diligentia cuncta perscrutans, tibi significo Iudæorũ legis libros, & paucos quosdam adhuc deesse. Illa quidem hebraicis literis & lingua conscripta est, & propter hoc hactenus suis tantum cognita, ad regias manus adhuc minime peruenit. Sed digna est ut ipsa quoq; inter tuos libros habeatur, cum propter sapientiã quæ in illa continetur, tum propter eius sublimitatem, utpote diuinam. Cuius rei gratia & apud poëtas & historicos, horum uoluminũ frequens est mentio, quoniam perutilis sit & ad regendos mores, & respublicas instituendas, ob hominũ præstantiam, qui illic describuntur, & rerum uenerationẽ, quemadmodũ Hecatæus Abderites inquit. Igitur si tibi uidetur rex, scribatur Hierosolymam ad Pontificem, ut mittat ad te ex omni tribu sex, uiros quidem optimis moribus institutos, & ætate uenerandos, ac ipsius legis meditatione

meditatione doctißimos: ut multis omni acumine interpretantibus, consonũ quoddã eligẽtes, rem tanto opere tuaq; electione dignã conficiamus. Perpetuò uale.

Hac rogatione accepta, rex literas ad Eleazarum de his rebus decernit, quibus significabatur captiuorũ liberatio. Addit praeterea ad sacerdotũ decus, crateras, phialas, mensam, atq; libamina, auri pondo talẽta quinquaginta, argenti septuaginta, & preciosorũ lapidum ingens precium. Praecepit ad haec aerarijs & artificibus cuncta ad opus ilico praebeant, & pecuniã ad sacrificia atq; alios usus talentorũ centum. Sed quò huius apparatus quaeq; rectius intelligas, regiae epistolae exẽpla, quae huiusmodi uerbis extat, afferemus.

Rex Ptolemaeus Eleazaro summo Iudaeorum sacerdoti S. P. D.

CVm Iudaeorum plurimi nostram regionem incolerent, qui Hierosolymis abducti fuerant eo tempore quo Persae rerum potiebantur, quiq; patrẽ meum in Aegyptum uincti sequuti sunt, ex quibus plures in militũ ordinem adegit, fidos quosque in praesidijs collocans, quo auxilio munitus insolescentes Aegyptios compesceret: nos pòst ubi regni gubernacula cepimus, benignitate erga omnes, tum maxime erga ciues tuos affecti, eorũ supra centũ millia libertate donauimus, in capita quaeq; digno precio dominis reddito. Studemus enim ea ratione cõponere, si quà armorũ impetus à bono rectoq; deduxit: arbitrantes pie id agere, si hoc munus pro gra

tijs referamus magno deo, qui regnũ nostrum pace atq; gloria insigni, per uniuersum orbem concelebrauerit. Quapropter alios qui in exercitu seruiebant, ut contubernales essent, effecimus: alios qui fide digni haberentur, aulæ nostræ præfecimus. Sed cum his & uniuersis qui per orbẽ sparsi sunt Iudæis grata edere cupiamus, instituimus legem uestrã quæ hebraicis literis continetur, in græcam transferri linguam, ut & ipsa quoq; in bibliotheca apud nos, cum alijs regijs libris habeatur. Recte igitur facies & rem nostro studio dignam, si ex omni tribu sex elegeris seniores, qui quamoptime educati sint, & in legis eruditione comprobati, quiq; ad interpretandum optimi sint. Nam quando ad eam interpretandam acutiori meditatione opus est, ex plurium consideratione uerum elicietur. Arbitramur siquidem tanto opere perfecto, magnã inde nos gloriam assequuturos. Mittimus igitur harum rerum gratia, Andream custodum corporis nostri principẽ, & Aristeam, uiros quidem apud nos honoratos, qui munera ad sacrificia aliosq; usus offerant, argenti talenta centum. Tu uero si ad nos rescribas, si quid est quod desideres, rem gratam nobis & amicitiæ dignam facies: statim enim perficiemus, quæ te cupere intelligemus.

Eleazarus epistola hac accepta, uerbis huiusmodi respondit.

ELeazarus pontifex regi Ptolemæo amico splendidißimo salutem. Si uales & regina Arsenoë, soror & liberi,

liberi, bene est, & ut uolumus. Ego quoq; ualeo. Literæ tuæ magno nos gaudio affecerunt, cum propter consilium tuum & institutum, tum propter egregiam erga nos uoluntatẽ: quibus acceptis aduocato in concionem populo, multa de benignitate tua erga nos disseruimus, ut cognoscerent oblationes & pietatẽ tuam erga deum nostrum, ostentantes aureas phialas uiginti, & argenteas triginta quas misisti, crateres quinque, & mensam propositionis, atq; argenti inde talenta centum in uictimarum apparatũ, aliosq; usus, quorum sacra indigent: quæ obtulerunt Andreas præstantium unus apud te, & Aristeas, uiri quidẽ pulchritudine & moribus insignes, doctrinaq; præstantes, tua profectò instructione & iustitia rebus omnibus digni, qui nobis desiderium tuum, quemadmodum & literis continebatur, plurimis explicauerunt. Igitur cuncta quæ tibi cordi sunt, quanquam difficilia, perficiemus: quod magnũ amicitiæ & amoris argumentũ est: maximo enim beneficio & incomparabili, ciues nostros affecisti. Quare extemplo sacrificium laudis pro te, pro sorore, pro liberis, & amicis obtulimus: & omnis multitudo id orauit, ut bene sit tibi dirigatq; uoluntatem tuam in omnibus, & fortunet regnum tuum in pace & gloria dominator omniũ Deus. Vtq; sacræ legis translatio multa tibi tranquillitate & cõmodo eueniat, peractis sacris, nos ex omnibus (nam aderãt omnes) elegimus uiros bonos & uenerandos ex omni tribu sex, quos unà cum lege mittimus. Bene itaq;

facies rex iustißime, si perfecta librorum interpretatione, uiros ad nos dimiseris. Vale.

Hi sunt uiri qui ex cunctis Iudæorũ tribubus profecti sunt. Ex *prima tribu:* Iosephus, Ezechias, Zacarias, Ioannes, Ezechias, Heliseus. Ex *secũda:* Iudas, Simon, Somoëlus, Adeus, Matthias, Eschemias. Ex *tertia:* Neemias, Iosephus, Theodosius, Baseas, Ornias Datis. Ex *quarta:* Ionathas, Auxeus, Heliseus, Ananias, Chabrias, Sachus. Ex *quinta:* Iasacus, Iacobus Iesus, Cabateus, Simon, Leuis. Ex *sexta:* Iudas, Iosephus, Simon, Zacarias, Somelus, Selemias. Ex *septima:* Sabbateus, Iason, Iesus, Theodorus, Ioannes, Ionathas. Ex *octaua:* Theodosius, Iason, Iesus, Theodotus, Ioannes, Ionathas. Ex *nona:* Theophilus, Abrahamus, Arsamus, Iason, Endemias, Danielus. Ex *decima:* Ieremias, Eleazarus, Zacarias, Baneas, Eliseus, Datheus. Ex *xi.* Samuel, Iosephus, Iudas, Ioathes, Cabel, Desitheus. Ex *xij.* Isaëlus, Ioannes, Theodosius, Arsamenus, Abietas, Ezecelus. Omnes LXXII.

HAEC *quidem ad regiam epistolã responsa sunt. Nunc ea ornamẽta quæ apud* Eleazarũ *inuenimus, & quæ missa ad eum sunt, tibi perquambreui explicare conabor. Vario enim opere, singulariq; elegãtia perfecta sunt, rege non modo cuncta abundantißime præbente, sed sic artificũ quosque per se circũeunte, ut ne minimũ quidem illis prætermittendi uagandiq; locus daretur. Mensa quidem primo enarranda est, quoniã singulari*

studio

ſtudio expolita ſit. Rex enim in eo opere præſtãs quid atq; elegans reddere cupiens, eiusq; menſæ quæ Hieroſolymis uictimas reciperet, dimẽſiones ornatusq; expoſcit. Ea ubi accepit, maior' ne recipi poſſit rogat. Quod cum & ſacerdotũ quidam & aliorũ reſpondiſſent nihil prohibere, inquit rex, uelle ſe in quincuplũ excellere, ni uereretur ne incõmoda ſacrificãtibus reddatur magnitudo. Nam non ſolũ quid capiat locus cõſiderandũ eſt, ſed multo magis gratam quandã habitudinẽ ad ea ſacra quæ ſuprà præparãda ſunt, intendendũ. Non enim auri inopia (quãdo cuncta illis abundarẽt) breuioribus menſuris quæ adſit, compoſitã arbitrandũ eſſe, ſed ratione quadam euiſmodi dimẽſionibus perfectã apparere ait: quapropter neq; ſi longior altior' ue fabricetur, recte ſe habere putare. Igitur cuncta reuoluẽs, ut eſt ingenio ad ſingula iudicãda bono, promptoq;, illã ſummis artificũ ingenijs uariante opere expoliri iubet, ita ut quæcunq; celata eſſent, ad ſpeciem pulchritudinẽq;, plana uero ad menſurã referrẽtur. Eius enim longitudinẽ duorũ cubitorum, altitudinẽ uero cubiti unius & ſemiſſem perfecerunt, non lenteſcente in folia metallo eius aream ſuperlinẽte, ſed auro puriſſimo totã ſolidã elaborauerũt. Huic menſæ in circuitu inerat corona palmi unius: plectæ inde & reticulæ ſculpturã connexãt, inter ſeſe reticularũ ſpeciem opere referẽtes: interraſili expolitæ ſunt in tribus lateribus. Eſt enĩ mẽſa triangularis, & per ſingulas partes eandẽ ad opus diſpoſitionẽ habẽs, ita ut ad quod-

cunq; te latus uertas, eandẽ faciem frontemq́; existimes. Nam si per adiacentem coronam ad ipsius mensæ planiciem inspexeris, miræ pulchritudinis forma refulget. Exterior uero tractus, propter excellentem geminorũ laterum fulgorem, quæ prospectui subijciuntur, oculos perstringit. Nam triangularis mensa, sicut suprà diximus, quocunq; modo uertatur, eandem frontem, eandemq́; opportunitatem præbet. Preciosorũ uero lapidum ornatus illi inerat per medias funium cõnexiones: sic enim alius apud alium disponebatur, ut inimitabilis operis implicationẽ redderent, sustentabanturq́; omnes extenuatis ex auro fibulis ob firmitudinẽ infixi. At iuncturæ angulis ad constringendum inuicem opus sic concludebãtur, ut inspectantes fallerent. In latitudine autẽ circa coronulam in circuitu ad superiorem aspectum, lapides qui quandam ouiculorum similitudinem referrent, componebantur. Iungebantur & craßiores inde uirgulæ, sculptura paululum extantes, & densa inter se positione fulgentes, quæ mensam omnem ambirent. Inferius autẽ sub huiusmodi lapidum ouiculatione, coronulam omni fructu cõtextam, artificis manus ita expolierant, ut in ipsis coronæ thoris colligatas uuas, spicas, palmulas, mala, oleas, rosas, & similiũ plura ostenderent: in quibus nexi auro lapides, qui colore specieq́; fructus quosque redderent, mira arte illigabantur, quæ singula in mensæ circuitu frontem, lateraq́; ornatu simili ambiebant. Coronæ ouulorum ornatus iungitur.

Adduntur

Adduntur & reliqua uirgulati, sculptiq; decoris, quæ ab utraq; parte auream mensam sic complexa sunt, ut quacunq; uertatur, eandem sculpturæ undantiumq; plicarum prospectum, & coronæ elegantiã usq; ad locum pedum retineant. Etenim laminã totius mensæ solidam altitudine digitorum quatuor fecerant, quò in ea pedes firmius insererentur: quos quidem ad ipsam coronã obscuris clausuris fibulæ stringebant, ita ut siquando mensa uertatur, utraq; parte utilis, peropportunaq; esset, et eundem aspicientibus decorem præberet. Mensæ uero superficiem Meander curuatis finibus influere uidetur, in cuius uerticibus alueoq; preciosi lapides, carbunculi, smaragdi, onichini, & cuiuscunq; generis plures, decora specie fulgent. Post huiusmodi amnem, trica quædã innectitur, uisu mirabile, quæ romborum prospectum præbens, crystallo, electroq; figurabatur: in qua quidem terso opere, spectantiũ etiam formæ referebantur. At pedes in liliorũ figuras expolierant artificis manus, quæ repandis in ipso uertice folijs mensam sustentarẽt, erectis intrinsecus ad aspectum frondulis: in pauimento pedes huiusmodi firmabantur. Carbunculi lapidis extensio erat in circuitu palmi unius, abrupti cuiusdã speciem uisui præbens, producebaturq; in latitudinẽ digitorum octo, quam supra fulcri huius onus omne recumbit. Ex hoc autem lapide hedera assurgit, quæ florido achanto innexa, uiti implicatur, qua cum unà pendentibus undiq; racemis, ad summum usq; circũambiunt.

Sed pedibus(qui quatuor mensæ suberant) similis operis dispositio, prospectusq; unus erat. Enimuero sic cuncta diligenti arte, præstantiq; expertorum hominum opere perfecta sunt, ut non uera modo fallerēt, sed leui quoq; aura frondium crepitum exaudias, referentibus singulis uerarum rerum imagines. Fecerant & mensæ labia undiq; mobilia, quæ inexplicabilis clauus sic inter sese per operis craßitudinē innectebat, ut uisu, cognitu'ue iuncturæ nusquam paterent. Inerat nanq; mensæ per totum non minus semicubiti craßitudo: ex quo multorum talentorū sumptus expostulauit. Nam ubi statuit rex prioris magnitudinem haudquaq̄ superandam esse, id omne & longe plura quod antea magnitudini adijci concupierat, ornatui abundantißime præbuit: cunctaq; pro regis desiderio excellenter, eleganterq; expolita sunt arte inimitabili, et pulchritudine decora. Craterum uero duo à base ad medium usque squameo ornatu, opere egregio uisum fallebāt, relucentibus per squamarum media lapidibus multa arte dispositis. Hos supra Meander fluuius unius cubiti altitudine ambit, lapidum uarietate & specie inenarrabili cuncta implicans. Post hunc uirgultorum ornatus, inde romborum trica ad summū labium sequens, retis speciem præbet: per quorum medium in clypei formam lapides sic componebantur, ut non minus digitorū quatuor spacio inter se distarent, quo fulgore gratior inerat pulchritudo. Supra labium uero, liliorum corona floribus racemisq; innectitur,

innectitur, quæ implicatorũ inter se funium speciem re-
ferens, omnia circũambit. Hi enim crateres tali ex auro
ornatu decori, supra duas metretas capiũt. At argentei
crateres præstantiori decore exornabãtur, opere terso.
In eo enim sic intrinsecus singula relucent, & clarius
etiam quàm in speculis apparere soleant. Nec dictu faci
le est, quàm ad ueri formas cuncta expolita essent, adeò
ut si huiusmodi uasa aliud apud aliud disponãtur, utpo-
te si primo argenteus crater, inde aureus, ac deinceps
argenteus, & item aureus eodem ordine statuantur, res
prorsus mira aspectui efficietur, & quæ intueri nõ pos-
sit, oculorũ aciem hebetante fulgore. Nam si te ad aurei
crateris ornatum uerteris, tanto splendore uarij operis
oculi percutiẽtur, ut præ admiratione, radiorumq; mul
titudine qui inde emittuntur, abstrahatur animus et de-
ficiat. Et rursus si ad argenteos te deflectere uolueris,
omnibus circũmicantibus maior luminis effusio ita oc-
cupat intuentem, ut omnino operis structuram cernere
nequeat. Phialas uero aureas ita perfecerunt, ut sertis
uiteis eorum media exornarentur, oras & labia hederæ
myrtus atq; oleæ, in coronæ modum ambirẽt: in quibus
preciosi lapides, per cõmoda quæq; loca inserebantur.
Singula nanq; artifices ad excellentiã quandam regiæ
gloriæ sic expolierant, ut neq; in regis ærarijs, neq; or-
namentis, neq; usquam alibi quicquam inueniretur, aut
ornatus aut operis elegantioris. Rex enim gloriæ aui-
dus, in his exornandis curam quamdiligentißimã, ma-

gnificentißimamq́; habuit. Nam ſæpius ueniens, opus per ſeſe inuiſebat, atque opificibus immixtus nonnulla mutabat: ſtudio quoq; inſtans ne loco moueātur, donec ſingula ex ſententia ſua perficiātur. Quapropter cuncta perquam eleganter, decenterq́; expolita ſunt, tum propter regis ipſius præſtantiam, tum propter Ponti*ficis dignitatē, qui tanto loco præerat ad quem mittebantur.* Etenim *precioſorū lapidum ingens multitudo et ignota, ſed qui mira magnitudine præſtarēt ad quinque millium numerum fuerunt, artificio tamen cuncta ſuperante: ita ut lapidum munus artificumq́; manus, in quincuplū auri pondus elegantia, precioq́; excellerent.* H*æc idcirco ad te ſcripſi, quoniam utilitatis plurimum ad rerum cognitionem tibi allatura putarem. Ea uero quæ ſequentur, cuncta iter noſtrum ad* Eleazar*ū continebunt. Quod ut clarius intelligas, prouinciā primum omnem figurabo.* Enimuero *ubi ad loca uentum eſt, urbem in monte ſuſpicimus totius* Iudaic*æ regionis mediam, ſublimem proſpectū præbentem: in cuius uertice*

Templum Salomonis

templum apparebat uiſu pulcherrimū. Hoc *muri tres circumambiunt, altitudine ſupra ſeptuaginta cubitos ſublimes: latitudine ea quæ ad altitudinem deceret: longitudine omnem templi apparatū magnifico opere & decore circūeunt.* Portarum *uero aſpectus, & lapidum connexiones, & ſuperluminariū mirum decus, ſumma claritudine fulgent, utpote quæ nulla ſumptuum parſimonia ob magnificentiam cuncta abundantißime con-*

ſtructa

ſtructa fuerant. Erat et extrinſecus uelum, quo templū in circuitu clauditur, appenſum, ſimili portarū magnificentia: quod quidem uiſu iucundißimum ſpectaculum præbebat, tum maxime cū mota per pauimentū aura uelum ſubintrans, illud ad ſummum uſque criſpantibus ſinibus in undarum morem motat. Altare illic pro loco cōuenientißime conſtructū, propter hoſtias quæ ſuperincenduntur, fumario amplectitur. Aſcenſus autē erant ad illud pro loci magnificētia perquam decenter & ad decorem ſimul additi, & cōmodum ſacrificantū ſacerdotum, qui talaribus ex biſſo tunicis induuntur. Templum ipſum ad orientem ſolem uerſum, occiduo terga monſtrat: cuius tractus quadam dimenſionum inter ſe cōuenientia, uenuſti decoris formā præ ſe ferunt. Solum omne ſtrato lapide ornatur. Aquarū uero receptacula, quæ plurimæ ad diluendum iugulatarū hoſtiarum ſanguinem funduntur, cōmodis locis occuluntur. Nam feſtis diebus multa uictimarum millia cæduntur. Etenim tantus eſt eductarū aquarum aßiduus fluxus, ut perennem fontem inundare putes. Sed mirabilius eſt & ferè inenarrabile, ſubterraneorum conceptaculorū magnitudo, quæ ad quinq; uſque ſtadia per circuitum templi cuncta penetrat. Plumbeæ ad ea fiſtulæ quacunq; per muros & templi ſolum, quibus omnia abluantur mundenturq;, deſcendunt. Sunt & apud aræ baſim frequentes aperturæ, omnibus quidem, niſi ijs qui miniſtrant, incognitæ, quarum influxu & impetu omnis ex hoſtia-

rum multitudine cruor purgetur. Receptarum autem aquarum multitudinẽ per hunc modum cõiectauimus. Nam cum nos ultra quatuor stadia extra urbem deduxissent ad quendam locum, iubent nos subterfluentium undarum sonitum exaudire, qui mihi quidem màgnorũ uasorum confluxus uisus est. Verumenimuero ministerium sacerdotum robore, decore & silentio cuncta superabat, omnibus sua sponte laborãtibus, quando quisque institutum opus iniussus curat: hi quidem ligna, hi oleum, hi similam, alij aromata, alij carnes incendẽtes, & roboris excellentiã quandam, dexteritatemq; osten tant. Sumptis enim duobus uitulorũ cruribus, quæ pon do supra duo talenta sint, mira in altum facilitate sic decenter proijciunt, ut nunquã à loco aberrent. Similiter ouium caprarumq; pondera iaciunt. Sunt enim hostiæ omnes absque macula, & pingui præstantes. Sternitur & ad quietem locus, ubi omnes cubant, unde nullo excitante, celeres quiq; ad opus per uices exurgũt. Silentium uero tantũ inest, ut cum septingenti ferè ministrorum continuò adsint, & offerentiũ libamina multitudo ingens, nec unum quidem hominem loco uersari putes: summa nanq; ueneratione cũcta, & magna dei pietate perficiũtur. Maxima uero omniũ illa nos tenuit admiratio, ubi primum Eleazarũ ad sacra conspicimus, stola ac uestibus quibus utitur indutũ, & sua gloria astantẽ, & precioforũ lapidum fulgore nitentem. Aurea nanq; tintinabula in circuitu uestimenti eius appensa, suauem concentum

concentum reddunt, interq́; punica mala, miro colore uarijsq́; floribus unumquodq́; distinguit. Cingulum supra pulcherrimis coloribus intextũ perquam decenter stringitur. Supra pectus quod rationale dicunt pendet, in quo duodecim lapides uarij generis auro illigantur, quibus cuiuscunq; tribus principum nomina, quæ in initio fuere, scripta sunt. Species natiui coloris inenarrabilis. Caput cidari (ut appellant) ornatur: supra quod mitra decore incõparabili erigitur, regium decus præferens: ex qua dependet lamina aurea, frontẽ ad supercilia operiens, ubi sacris literis dei nomen inscribitur. Conspectus profectò summæ gloriæ plenus, ac tanto ministerio dignus. Tantus enim huiusmodi ornatus fulgor emanat, ut horrorem intuentibus, turbationemq́; incutiat, refertatq́; uenientis ad se hominis speciem. At singulorum conspectus adeò inenarrabilis decoris pulchritudo mentem suspendit, ut illorum quæq; animum in sui considerationẽ rapiat. Hinc ad contemplandam arcem conscendimus, quæ altißimo loco frequẽtibus turribus, quæ & ipsæ magnis lapidibus constructæ sunt, iuxta templum cõmunitur: & quantum coniectura colligere possumus, ueluti ipsius templi propugnaculum, ne si quando seditio aut tumultus, hostium'ue impetus ingruat, quispiam uiam ad templi claustra penetranda inuenire poßit, cum & adiacentibus speculis, arcisq́; turribus, tum dispositis ubique machinis, atque prærupti ipsius loci ubi muri assurgunt difficultate, tueantur. Arx Hierusalem

Seruatur autem arx ipſa, diſpoſitis in turres robuſtißimorum iuuenum fidißimis excubijs, qui ob bene de ſe merita patriæ plurimũ debeant. His arcem egrediendi nulla poteſtas datur, præterquam cum feſtus dies adfulſerit, idq; non niſi ex parte quadam, ac per uices conceditur. Intromittendi quenquã nemini eſt facultas. Nam ſumma diligẽtia perſpicuitateq; arcis præfectus, ſi quando aut rediens quis aut nouus admittatur, ita cuncta explorat, ut falli prorſus nequeat: quemadmodum nobis contigit, qui inermes ac multa rogãdo ſoli duo, uix tandem ad inſpicienda ſacra recepti ſumus. Dicebãt enim & ſacramento idem firmabant, omnes, qui quingenti ad huius cuſtodiam ſemper aderant, ſacro iureiurando adactos, ne ſupra quinq; eodem tempore recipiãt, quoniam omnis templi cuſtodia ſalusq;, in ea arce conſiſtat, qua uicta nullum ſupereſſet templi propugnaculũ. Circuitus Hieruſalẽ *Vrbis uero ipſius magnitudo quantũ colligere potuimus, ad quadraginta ſtadia in circuitu extendũtur, muro & turrium diſpoſitione ſpectaculo digna. Earum uiarum ſtrata quæ rectò tendant, multis & opportunis diuerticulis exornant; quippe ut ciuitas quæ in monte conſtructa ſit, multam ad aſcenſus deſcenſusq; facilitatem habeat: ſicut & ad ipſos uiarũ exitus tranſcenſus quidam, per quos præſtantiores altius incedant, cum alijs depreßius eatur, & maxime ad primores uias, ne qui ſacra ferunt, immundorũ contactu inter eundum polluantur. Quare nõ iniuria hanc urbem maiores talibus*

dimenſio-

dimensionibus situq́; condidere, sapienter locũ captantes. Regio enim lata & pulchra, hinc ad Samaritas finitimosq́; Idumæos apertis campis extenditur, illinc consitis collibus & cultu lætitiæq́; cõmodis se erigit: ex quo euenit ut cũ prouincia omnis ferax sit, & summo agricolarum studio excolatur, cuiusq; generis fructu abundet. Ciuitates nanq; quæcunq; magnitudine excellunt, & felicitas assequitur, ocio torpescere solent, & agros negligere propter frequentes uoluptates, quibus illecta iuuentus atq; luxui dedita effœminatur. Quod quidem Alexandriæ maxime accidit, quando & magnitudine & fortunis longe excellit: siquidem iuuentus ex agro in urbem confluens, ubi uoluptatũ dulcedine distrahitur, atq; operum suorum oblita, residet. Quam ob causam rex instituit, ne homines in ea diutius morarentur, neue quis supra uiginti dies domo abesse posset: idq́; nõ nisi urgentiũ negociorũ gratia tribuit, in quibus ne longius tempus tereretur, cõtrouersias omnes et lites, intra quintum diem decerni finiriq́; iussit, lege promulgata, atq; iudicibus ad ea ministrisq́; per regiones institutis, ne iudiciorum longitudine agricolæ in urbe uersantes, culturam negligerent, unde ærarium diminutis agrorũ tributis damno afficiatur. Hæc idcirco perstrinximus, quoniam singula docente Eleazaro recte cognouimus. Magnum igitur illic agricolarũ studium, ingensq́; culturæ solicitudo homines habet. Nam in tanta populari multitudine, & arboribus consita regio est, et frumento

abundans, ubiq; uiret: uestiuntur uineis colles, palmarum ad hæc & glandiferarũ arborum multitudo in regione numerari non potest, pecoribus quæ innumera poßident, uberrima pascua tondentur. Quapropter recte animaduerterũt loca huiusmodi multitudini opportuna, unde & urbis apparatum & pagorum frequentiam commodißime dispofuere. Eò præterea immensa aromatũ & preciosorũ lapidum auriq; copia ab Arabibus affertur. Prouincia enim negociationibus apta, se singulis uelut emporium præstat, & urbis opificum multitudine abundat. Nam neq; ullius rei quæ mari aduehitur indiget, quando opportuni illi portus propius adsunt: apud Ascalonem, Ioppem & Gazam, atque item ab Ptolemaide, quæ à rege condita est ciuitas, plurima cõportantur. Vrbs uero ipsa sic in medio horum, quos diximus locos, sita est, ut nõ longe à singulis absit, ex quibus cuncta facili cursu accipiat: cum præsertim uniuersa in circuitu regio, longe lateq; culta, magnam præstet securitatẽ. Circũfluit prouinciã Iórdanis perennis fluuius, qui ab ortu ipso decurrẽs, nõ minus sexaginta millia passuũ ambit. In huius fluminis uberiori ripa, posterioribus tẽporibus robustißimi Iudæorũ numero ad sexcenta millia traiecto amne, agrum obtinuerunt. Ad hæc fluuius ipse æstiuis mensibus plenior factus, eodem modo quemadmodum & Nilus agri plurimũ inundat. Ingreditur inde & aliud per Ptolemáidem flumen, atque unà in mare exit. Sunt & plures quoq; torrentes,

rentes, qui Gazam uersus atque Azotum erumpentes, prouinciam omnem irrigant. Securitatem uero prouinciæ natura ipsa præstat, locorum asperitate. Nam montibus undiq; circunscripta regio, hinc abscißis rupibus, fluentiumq́; concursu effoßis uallibus clauditur, illinc implexis altisq́; anfractibus sic ubiq; coartatur, ut uix uiatoribus per angustos calles transitus pateat. Fertur & in montibus Arabiæ adiacentibus, æris ferriq́; metalla effodi solita: sed postea dum Persæ rerum potirentur, huiusmodi ratione derelicta sunt, ueluti inutilis & sumptuosa esset effoßio. Hanc enim contumeliam incolæ loci confinxerunt, ne & regio foßoribus subtueretur, néue ea occasione inuentis apertisq́; faucibus, externis inde aditus in regionem aperirentur. Sed de his hactenus, quæ ob cognitionis facilitatem carptim ad te perstrinxi Philocrates frater. Deinceps quæ ad interpretationem sunt, aperiam. Eliguntur igitur uiri optimi & doctrina præstantes, omnes claris parẽtibus orti: non Iudaicarum tantum literarum eruditione excellentes, sed qui græcam quoq; linguam multa meditatione excoluerint: quapropter ad legationes commodi semper paratiq́; aderant, munusq́; huiusmodi siquando res postulat ipsi obeunt. Conciones etenim, & de lege interrogati responsa, mira facilitate peragunt, & ad dicendum & ad iudicandum prompti, atq; qui omni iam explosa barbarie, ipsi iucundißimorũ morum suauitate præditi, uitæ atq; ordinis mediocritatem quandam,

quod quidem pulcherrimũ est, sequuntur, hac una in re nitentes cæteros superare, ut & prudentia & doctrina uincant: hoc enim illis est studium, hoc perquirunt, in hoc uiribus omnibus enituntur, scilicet ut consuetudine inter æquales, mites audiendo respondendoq; alius alij præstet. Cum quisq; suorũ principatu propter uirtutẽ dignus habeatur, operæpreciũ est cognoscere quanta pietate Eleazarum *obseruent, quantoq; illos amore & ipse prosequatur.* Nam *ut prætermittam eius ad regem literas pro eorum reditu, multa insuper rogando, homines Andreæ cõmendabat, ut omni conatu in eorum gratia ageremus. Cui cum respondissemus curæ omnia nobis fore, propterea animo quiescere:* Imò, *inquit, & longe animo angor.* Noui *enim regem uirum diligentẽ & bonorum amatorem, quantaq; industria præstantes uiros inquirat, adeò ut nihil potius ducat, quàm ad omnia loca mittere, ubi acceperit egregium quempiam hominem, uel disciplina uel prudentia singularem.* Nam *illum quoq; dicere solitũ audiui, & recte quidẽ, in hoc magnũ regni esse tutamen & robur, circa se quamplurimos uiros habeat iustos & prudentes, qui quocunq; casu in amicorum cõmodum consulant.* Quod *quidem in his experior, qui ab eo mittuntur.* Exin *iureiurando affirmat sese huiusmodi homines minime missurum, si propria quædam ingruat necessitas: sed ob cõmune ciuium cõmodum, pro quo omnia pati posit, nihil negare audere.* Nam *etsi recte uiuendi norma in mandatorũ*

obseruatione

obſeruatione conſiſtat, id tamen rerum cognitione mul to rectius perficitur, quàm ſimplicitate aſſequatur. His *igitur atque huiuſmodi pluribus claruit, quo ille animo erga tales uiros afficeretur.* Dicendum *eſt quoq; breui ter de ijs quæ interrogatus à nobis* Eleazarus *diſſeruit.* Nam *cum magna in lege habeatur obſeruatio de cibis & poculis, & his animalibus quæ immunda putan tur: idcirco interrogauimus, quando omnia una crea tione ſubſiſtant, qua ratione quædam ut immunda ad eſum tactumq; reijciantur, quæ plurima legis inſtitutio habet, in his profecto infeliciter. Ad ea ille:* Non *cernis, inquit, quã uim habeat conſuetudo ad recte uiuendum, qualesq; rerum mutationes afferat, atque ut qui malis conuerſantur facile corruptis moribus in procliue la bantur, fiantq; per omnẽ uitam miſeri? qui uero ſapien tibus & prudentibus aſſueſcunt, ex inſcitia qua tenen tur, in rectum bonumq; mutati uita fortunantur?* Ani*maduertens igitur hæc noſter legislator, cunctaq; ad pietatem atq; iuſtitiam intendens, ſingula non ſermo nibus tantum docuit, ſed exemplis quæq; demonſtrans, mala prohibuit, ante oculos ponens cuius quæq; gratia à deo creata ſint.* Demonſtrat *omnium primum, quo niam ſolus ſit deus, cuius potentia conſtent ſingula & regantur, ipſeq; locis omnibus adſit, ſine quo nec mini mum quiddam ſubſiſtat, nihilq; eum lateat eorum quæ in terra ab hominibus uel clanculum gerantur: ſed ſin gula quæ aut ſecum agat quis, aut cum alio contrahat,*

aperta illi atque ante oculos posita esse, futura seu præsentia intueri. Hæc igitur omni studio peragens, id maxime ostendere enititur, ut si quando quis in malum adducitur, hauquaq̃ se latêre intelligat: neq; aliud quicquam per totam legem animo intendit, nisi ut dei potentiam ostendat. His igitur ab ipso initio intentus demonstrat, cæteros mortales qui plures arbitrantur esse deos, quàm potentiores sint ipsis dijs, quos fatuitate quadam colunt. Simulacris enim aut ex lapide aut ligno fabrefactis, eorũ illa esse formas dicunt, qui suis inuentis utilitatem aliquam ad cõmunem uiuendi usum attulerunt: hos genibus aduoluti, atq; extra sese positi, sublato animo adorant. Quod si quis quale eorum sit inuentũ roget, ignari prorsus, quoddam natura productum ueluti præclaram illorum compositionem afferant, quam ipsi non fecerint. Qua in re uani nempe & stolidi comprobantur. Nam & nunc multo quidem doctiores, & ad inueniendum promptiores elegantioresq; plures inueniuntur quàm priores illi fuerint, neq; hos tamen uenerantur ut deos, quanquã harum rerum factores & scriptores græcorum sapientißimi honore dignos putent. Quid enim Aegyptios, atq; his finitimos referam, alijs longe stultiores, quorum alij feras, alij reptilium insensatorum plurima sibi constituerunt, quæ colerent, quæ adorarent, quibus & uiuis & mortuis uictimas cæderent? Sapiens itaq; legislator, atq; à deo in cognitionem omnium institutus singula reuoluens, nos uallo infrangibili,

gibili, murisq; ferreis circunsepsit, ut animo innoxij & corpore mundi, nulla gentium prorsus imitaremur, ac uanis opinionibus abiectis, solū deum qui supra omnes creaturas potest, coleremus. Quamobrem Aegyptiorū sacerdotes, populi principes, qui etsi multis aberrent, tamen in quibusdam nobiscū conueniunt. Nos quidem homines dei appellant, quoniā non sic cæteris eueniat, ut secundum ueritatē dei cultores existant: sed homines mensis poculisq; et umbræ dediti (quod omne illis est studium) uentri tantū indulgeāt: quæ quidem nostrū curat nemo, imò per omnē uiam in sola diuinæ uirtutis cognitione uersamur, ne ulla re polluti, néue uanis cōuersantes in crimen labamur, undiq; nos puritate cōmuniuit, cum ad esum & potū, tum ad tactū, auditū atq; uisum. Vniuersa enim ad physicā rationem referens, quemadmodum cuncta una potentia subsistant, sic et in singulis alto sensu instituit quibus uteremur, & quibus abstineremus. Vt exempli gratia unū aut alterū percurrā, ne simplicia tantū uerba inspiciens, arbitreris murium aut mustelæ & similiū causa, Mosem tantopere in ferendis legibus elaborasse: sed ad mundiciē contēplandā, emendandosq; mores, ad bene recteq; uiuendū cuncta perelegánter instituit. Volatiliū nanq; quibus quotidie uesceremur, illa tribuit, quæ mansueta & puritate à cæteris seiuncta, frumēto ac seminibus alerētur: ut sunt colūbæ turtures, pauones, perdices, anseres, ac cætera huiusmodi. Aues uero quarū usum ꝓhibet, feras esse inuenies, &

quæ carne paſcantur, quæq; ſuperbientes raptricesq;, ſuis in alias uiribus illatæ nuſquã cibum quæritant, niſi aliarum auium damno et iniuria, ac maxime manſuetarum. Nec ſolum in aues inuehuntur, uerum & agnos & hœdos rapiunt, homines uiuentes adhuc, & exanimes, contumelia afficiunt. Igitur translatione quadam ab his & ſimilitudine uſus legislator, ea immunda nominauit, quoniam uellet ſingula ad conſideratione͂, & mentis puritatem referri: atq; ut quiſq; quotidianis exemplis monitus intelligeret, iuſtitia & æquitate utendum, néue ſuperbiendo aut rapiendo quicquã omnium lædendum eſſe, quanquam uiribus plurimum ualeas, ad recte uitam deducendam: uiuendumq; eſſe quemadmodum illæ, quas prædiximus, aues, quæ ſeminibus mitem uitam degunt, nec noſtri generis quenquam inſequi, rapere, turbare debere, ueluti ea animalia faciunt quæ ad eſum prohibet: nec ui ulla in re agendum, nec uiribus fidendum eſſe demonſtrat, ijs qui ſenſu omnino non carent. Tenetis igitur, inquit, cauſam cur nos ab eorum, quæ prædiximus, uſu prohibuit, propter eam ſcilicet inclinationem quæ ſingula habent. Vt uero omnibus in rebus quibus aſſueſcimus ad emendandos, firmandosq; mores ab ipſis brutis intenderit, aduertite. Nam quod præcepit nos his quadrupedibus ueſci, quibus duo ſunt labia, & ungulas findunt, ſignum eſt, ut nos quoq; operationes noſtras ad rectũ bonumq; partiamur: ſic omnia diſtribuendo, his ſignis nos ad iuſtitiam intendere

coëgit:

coëgit: propter quod etiã à cæteris gẽtibus diuidimur, ne illorũ consuetudine criminibus polluamur. Gentium nanq; pleræq; sibijpsis cõmiscentes, magna impietate fœdãtur. His prouinciæ & ciuitates omnes deturpatæ, non solũ marium cõcubitores sustinuere, sed parturientium etiã sangui neinquinatæ, à filiarũ insuper incestu non abstinent: à quibus nos longe sciungimur. Vbi uero diuisionis locus signatur, circa eundem & reminiscendi charactere admonemur. Nam quandocunq; scribitur, quæ ungulas findunt: additur, & ruminant: ex quo manifestò admonemur, ea omnia ad earũ rerum quas gerimus memoriã referenda. Nam quid profectò aliud sibi uult illa ruminatio, nisi ut assidue quadã uitæ et gestorũ nostrorũ recordatione cuncta animo recursemus, uoluamusq;? Arbitramur enim cibo uitã ea maxime de causa sustentari, quo eius ruminandi similitudine gesta nostra meditaremur. Cuius rei gratia & per scripturã inquit: Memoria recordare dei qui fecit in te magna & mirabilia. Quæ profectò si consideres, magna mirandaq; apparent. Primo quidem corporis cõpago, alimẽti transfusio, ac singulorũ membrorũ distributio, & mira quædam cõnexio. Verum maiori longe admiratione digna uidebũtur, si ad unũquodq; sensuũ compositionẽ aduertas, si quæ sint mentis actiones, & motus inuisibiles considere, utq; quaq; in re ingenij acumen, perspicacitasq; eluceat, unde innumerabiliũ penè artium inuentio prodijt. Quapropter rectè iussit meminisse, quemadmodũ Deut. 8

huiusmodi omnia diuina potentia & fabricatione perfecta sint, atq; ut singula tempore & loco circũscripsit, memoriã semper reuocans ad considerationẽ dominantis omnium, & perfectoris dei. Etenim, ut à mensis poculisq; incipiamus, recte iussit tunc deum laudare, cum mensæ accũbimus: in qua quidem nec aliquid ad confabulandũ concessit, quod diuini numinis memoriã abijceret. Simili quoq; ratione supra portas & ostia ea eulogia figere instituit, quæ dei cogitationẽ mentibus innouarent. Apertissimo enim id signo ostendit, omne studiũ nostrũ ad æquitatis puritatisq; memoriã referri oportere. Atq; in omnibus dei timorẽ ante oculos uersari præcepit, & cum discũbimus & cũ assurgimus dei fabricã non solum uerbo, sed ueneratione laudare, illarũ rerum perpetuũ motum meditantes, utq; diuina sit & incõprehensibilis harũ rerum alternatio. Sic igitur breuiter demonstrata est partiendi, reminiscẽdiq; ratio, ueluti præposuimus, eorũ quæ ungulas diuidunt et ruminãt. Neq; enim uanum quicq̃ ad animũ reddidit: uerũ hac dicendi usus figura, singula ad ueritatẽ accõmodauit. Nũc uero quæ gustu auditúue percipiuntur, referamus. Nam ne quid agas, ne quid audias, aut dicendi flumine fisus ad iniqua labaris, eadem similitudine admonuit: quod quidem & in pecorum consideratione inspicere licet. Sunt enim peruersorũ morum mustelæ & mures, atq; his similia animantia, quorũ contactũ prohibuit. Nam mures cuncta fœdant, maloq; afficiunt, & homini quidem

non

non modo ad esum perniciosi, sed nec ulli prorsus usui utiles sunt. Mustelæ autem propriũ est genus, & supra ea quæ diximus, est ad deturpanda omnia immundum. Auribus præterea concipit, quæ ore parturiat: qui mos hominibus perniciosissimus est, ut quæ ipsi auribus accipiant, eadem uerbis exaggerantes maioribus malis inuoluunt, instantemq; turpitudinem, omnibus ipsi modis auctam inique fœdant. Quapropter recte rex uester huiusmodi homines, sicuti accepimus, supplicio tollit. Hic, equidem inquam emplanistas te dicere arbitror: illos enim iudicijs, supplicio, fœdaq; nece, assidue insequitur. Ille, hos ipsos inquam refero. Nam eorũ inertia perniciosa, uiris perditio est. Iubet nanque lex nostra, nec sermonè nec opere quenquã malo afficias. Sed de his ad te hæc paucis dicta sint, quo intelligas nostra omnia, lege ad iustum, rectumq; dirigi, neq; quicquam aut decenter minus, aut ex animi impetu factum, sacris in literis admitti: uerum ut per omnem uitam, ac uniuersis operationibus nostris erga omnes homines mites, iusteq; conuersemur, dominantis dei nusquam obliti. De cibis igitur & immundis reptilibus atq; pecoribus, utq; ad iustitiam atque rectos hominum mores omnis intendat sermo, mihi quidem recte dixisse uisus est. Addidit insuper & de oblationibus uitulorum, arietum, & hircorum, multa differens, quemadmodum illa ex armentis gregibusq; assumentes, mansueta animalia deo cædant, nihilq; ferum mactent, ne qui sacris adolent, uicti-

masq; faciunt, elatum quid sibijpsis proponētes, animo eleuētur: sed uictimarū mansuetudine exemplo moniti, humiles & omni mente in deum intenti, sacra peragāt. Hactenus hæc ad te scripsi Philocrates memoratu digna, propter eam quæ tibi inest discēdi cupiditatē: quo ex his paucis, totius legis maiestatem, physicamq; eius meditationē perciperes. Sed iam redeamus unde digressi sumus. Eleazarus sacris prius de more peractis, uiros quos ad regē mittat, deligit: præclara inde munera regi accumulans, nos tuto itinere quietos dimittit. Pòst ubi uero Alexandriā uenimus, annūciatusq; est regi aduentus noster, extemplo Andreas & ego in atrium admißi, regem comiter salutauimus, reddidimusq; simul & ab Eleazaro epistolas. Ille quod maximi faceret rem sibi sequundā in impetrandis hominibus euenisse, seq; uoti cōpotem factum gauderet, cæteros qui multi negociorū causa aderant excedere iubens, uiros actutum aduocat præter omniū opinionē. Est enim mos genti, ne legatorum quisquā in regis conspectū admittatur, etiā si propter negocia mißi redierint. Regū uero & excellentiū urbium legationes, uix trigesima die in atriū recipiuntur: ac deinceps habita ratione pro dignitate eorū qui miserint & præstantia. Rex itaq; emißis omnibus quos minime necessarios duxit, restitit deambulās, donec uenientes se salutassent. Hi postea q̄ cum muneribus & diuersis pellibus, in quibus diuina lex aureis literis hebraico sermone conscripta erat, & membranarū tenuitate

quæ inter sese quadam ligaturæ excellētia constringe-rentur, exornabatur, rem uisu mirabilem, intromißi in regis conspectu steterunt. Rex sedulò in eos uersus, ut primum uiros circūspexit, de libris interrogat. Cum autem illa inuolucra aperuissent, explicuissentq; membranas, diutius hæsit rex, septiesq; adorās: Gratiā, inquit, uobis habemus uiri, maiorem ei qui uos misit: maximā uero deo, cuius eiusmodi uerba sunt. Acclamantibus autem uiris, & omnibus qui unà aderant uoce simili applaudentibus, ipse præ gaudio lachrymis effusus est. Profusa enim exhilaratio, et honoris sublimitas, lachrymas etiam nolentibus excutit. Hinc admonens, ut libri in suum ordinem redigerētur, uiros salutans ait: Aequū erat uiri, ut quorū gratia uos aduocassem, illos primum uenerarer, atq; inde uobis dexterā præberem: propter quod id primū egi: hæc uero dies per omne uitæ tempus magna mihi semper in annos erit & celebris, in qua & uos mihi adfuistis, & euenit ut aduersus Antigonū nauali prælio uictor euaderē. Quapropter & uos quoq; hodie unà mecum conuiuio lætari uolumus. Principes mox adesse, inter quos & me discumbere dignatus est, & omnem ædium apparatū quo utitur depromi imperat. Iubet & uiris diuersoria quamornatißima, & arci proxima sterni mandat, & conuiuiū quamopulentißime apparari. Hic Nicanor medicorū princeps Dorotheum huiusmodi rerum præpositū aduocans imperat, ut omni prōptitudine quæ usus decusq; postulat, in sin-

gulos expediat. Etenim sic à rege institutũ erat, quemadmodum & nunc quoq; cernere licet, ut quotcunq; ciuitates ad præbenda cibaria, poculenta & lectisternia præparatæ sunt, totidẽ earum rerũ præfectos habeant, qui regibus aßistant, homines nulla in re morosi, quiq; si quando opus sit, necessaria exornent, & multa cum hilaritate iussa prosequãtur. Quod quidem in his maxime factum est. Nam Dorotheus uir in huiusmodi rebus dexter profususq;, cum sibi talium uirorũ cura demandata esset, uniuersa quæ in sua potestate cõtinebantur, in tales usus pridem præparata, magnifice depromit, perhumaniterq; cuncta exornãs, thoros cuiq; pro regio imperio distribuit. Iusserat enim rex eorũ partem mediã coram se, reliquos iuxta suijpsius solium discumbere, nihil prætermittens quod ad hominum honorem spectare arbitraretur. Postea uero quàm cuiq; suus stratus est thorus, præcepit rex Dorotheo, ut omnibus qui à Iudæa uenerant, consuetas ex patrio more dapes, & quicqd concupiscãt præbeat, detq; cuncta abundanter ad oblationes & sacra; atq; alia uota peragenda, sicuti genti mos est. His peractis, primum omnium Eleazarũ uirum grauem, ac omnibus qui nobiscũ uenerant seniorem, uota facere rogant. Ille, ut erat uenerandus, stans inquit: Impleat te rex bonis omnibus quæ fecit omnipotens deus, detq; tibi, uxori, et liberis, & amicis ea omnia immota esse per omne uitæ tempus. Eo adhuc dicente, sequitur diuturnior cum clamore plausus, gaudij & exultationis

ultationis plenus: moxq; rebus iucunditate multa præparatis, in lætitiam uertuntur, ministris quemadmodũ instituerat Dorotheus festiuißime cuncta præbentibus, inter quos & regij liberi, & honoratißimi quiq; ministrabant. Pòst ubi uero tempus sermoni opportunũ uisum est, rex per interualla quædam (ut omnes ordine secundum ætatem assederant) eum qui primo loco discubuerat, interrogat: Quonam pacto regnũ incolume, in finem usq; conseruet. Ille parumper cunctatus, inquit: Hoc maxime modo regnũ optime dispones, si dei mansuetudinem in rebus omnibus imitatus, patientia ac longanimitate uteris: extollesq; dignos, elatòs autem affabilitate, ex malo in pœnitudinem traduces. Eo collaudato, rex proximũ rogat: Quemadmodũ iuste singula perficere poßit. Respondit ille: Si in rebus omnibus seipsum obseruet, omnia eum recte acturum: & si consideret omnẽ sensum à deo esse, proponatq; ante omnia dei timorem, nulla in re aberrabit. Hunc maxime laudatum dimittens, tertium dicere hortatur: Quomodo amicos sui similes habeat. Qui ait: Si intelligent te multa meditari in subiectorum populorũ commodum, & tu id facias, considerans quemadmodum & deus genus humanum bonis afficiat, ualetudinem illis, & uitæ alimenta, atque alia cuncta opportunis temporibus præbens. Attestatus quoq; & huic, ad alium qui illi assederat inquit: Quonam modo in negocijs ac iudicijs peragendis, delictisq; puniendis bonam assequatur famam.

Quæstiões Ptolemæi, 72. interpret. propositæ.

1 (margin, beside "Hoc maxime modo regnũ")

2 (margin, beside "dato, rex proximũ rogat")

3 (margin, beside "datum dimittens")

4 (margin, beside "rat inquit")

Tum ille: Si omnibus te æquum ratione præbueris, inquit, & nihil superbè, nihilq; pro potentiæ tuæ uiribus contra delinquētes ages. Id autem assequêris, si dei dispositionem inspicias, qui dignis sua uota perficit, peccantibus uero uel per insomnia, uel opere demonstrat, quid illis nocuū sit: neq; secundum eorum peccata, neq; pro magnitudine uirium suarū homines cædit, sed mansuetudine usus corrigit recte. Et hoc quoq; collaudato,
5 *deinceps postulat: Vt in rebus bellicis inuictus existat. Qui respondit: Si non armis, si non potentiæ suæ fidat: sed deum semper imploret, ut iuste agendi sibi consilia dirigat. Huius dicta recipiēs, alium inde petens poscit:*
6 *Quemadmodū inimicis formidolosus sit. Qui ait: Si armis & exercitu, multoq; ueluti ad bellum apparatu instructus fueris: ea tamen omnia diutius, ceu uana, priusquā his uteris, detineas. Nam & deus ipse antea quàm maiestatis suæ trepidationē incutiat, inducias quasdam præbet: exin omni apparatu mentes deterret. Et hunc*
7 *item collaudatū dimittens, alium interrogat: Quid sibi optimū in uita sit. At ille: Si cognoscat, inquit, quoniam deus mortalibus dominetur, atq; ut ad optimas quasq; operationes non per nosipsos consilia dirigamus: deus enim qui cunctis dominatur, omnium opera perficit & deducit. Annuens et huic, aliū ordine respondere iubet:*
8 *Quomodo recte omnia seruans & illæsa, eundem filijs statum tradat. Tum ille: Si deum, inquit, aßidue imploraueris, ut rectos tibi sensus ad ea quæ in posterum peragenda*

*agenda sunt, tribuat: & filijs imperaueris, ne gloria, di-
uitijsq; superbiant, sed arbitrētur deum benignitate sua
cuncta illis elargiri, neq; per sese alicuius rei substantiā
poßidere. Ei attestatus rex, ab alio petit: Vt bonam & 9
malam famam æquo animo ferat. Ad ea ille: Si tibijpsi
proposueris, inquit, cunctos mortales sic à deo esse crea
tos, ut maximis malis iactati, bonis rursus afficiantur:
neq; quisquam omnium sit, qui huiusmodi alternationē
effugere ualeat: deus enim implorādus est, qui tranquil
litatē tribuat. Approbās & hunc, Recte, inquit, omnes
responderunt. Sed quando unum deinceps, qui adhuc
superest, interrogauero, hæc ad præsens prætermittā,
ut ad lætitiam uersi, reliquum huius diei iucundißime
transigamus: deinde sex qui sequentur dies, ea quæ mo-
do prætermittūtur addiscemus. His simul dictis, uirum
interrogat: Quis fortitudinis sit finis. Ille: Si quādo peri 10
culosa imminent, ait, in rebus aggrediendis, recte quis
consuluerit, & consulendo propositū assequatur. Tibi
enim recte utiliterq; consulenti, deus cuncta perficiet.
Hic acclamantibus omnibus, & plausu uirum collau-
dantibus, rex in philosophos uersus inquit: (non enim
pauci aderant) Arbitror equidem hos uiros uirtute ex-
cellere, ac plurimū intelligere, qui talibus rogationibus
ex tempore tam decenter responderūt, dicendi initium
à deo omnes assumentes. Ad ea Menedemus Eretrieus
philosophus: Profecto rex, ait, cum homo diuinum sit
opus, quod quidem & totius mundi fabrica monstrat,*

recte sequitur, ut omnem uirtutis & sermonis sui pulchritudinem principiumq; à deo deducat. His ubi rex annuit, in iucunditatē cuncti uersi, conuiuium summa festiuitate in noctem usq; protrahunt. Postridie eodem ordine mensæ parantur, conuiuium trahitur. Cum uero tempus ad rogandas sententias accōmodum adfuit, rex eos interrogat qui deinceps ordinem seruabant, ab illis qui superiori die rogati sententias dixerāt. Cœpit enim ab undecimo rogare, quoniam pridie decem respondis-
11 sent. Conticuerant iam omnes, & rex poscit: Quibusnam modis diuitias conseruet. Ille dum petita reuoluit, paululum moratus: Si nihil, inquit, indignū regno tuo, neq; flagitiose ages, neq; in uanis rebus & incommodis sumptus facies, & erga populū tuum te beneficū benignumq; præbueris. Etenim deus bonorū omniū, quem sequi oportet, largitor est. Hoc collaudato, sequentem
12 edissere hortatur: Quando ueritatē colat. His ille respondit: Si cognoueris quàm magnū dedecus mendacia mortalibus omnibus afferant, & multo maiorē notam regibus inurant. Nam quando ea potentia sunt, ut quæ uolunt facile perficiāt, cuius rei gratia mentiētur? Oportet etiā te considerare rex, ut deus amator ueritatis existat. Hunc quoq; ualde approbās, in proximū respiciēs
13 inquit: Quæ est disciplina sapiētiæ? Tum ille: Quemadmodum, inquit, te expertū optas, & omnibus bonis abundare, sic hocipsum in subiectos tibi populos & delinquētes serues, si optimates præstantesq; uiros huma-
niꝰ

nius cõmoneas. Etenim deus mansuetudine cunctos fo-
uet. Annuens huic, ab alio postulat: Quonam modo cle 14
mens, benignusq; sit. Ille: Si cõsideres, ait, quàm lõgiori
tẽpore, quantisq; & quàm magnis calamitatibus oria-
tur genus hominũ, alatur, nutriaturq;: unde neq; in eos
temere animaduertendũ, neq; accusandi sunt: si reuol-
uens insuper ut omnis hominũ uita doloribus semper et
supplicijs exagitetur, singula intelligens, in misericor-
diam profecto uerteris: nam & deus misericors est. Su-
scipiens & hũc, deinceps ordine interrogauit: Quid in 15
regno potißimũ obseruandũ sit. Cõseruare, inquit, se à
muneribus incorruptũ, atq; magnã uitæ partem inuigi
lare, iustitiãq; ante omnia colere, & huiusmodi amicos
sibi cõparare. Iustos enim deus amat. Annuens & huic,
ab alio petit ut se doceat: Quid sit pietatis robur. Tum 16
ille: Cognoscere, ait, quia deus omnia semper operatur,
& uidet, neq; eum lateat quisquam iniusta faciens, neq;
perperã agens. Vt enim uniuersum orbẽ deus bono affi
cit, ita & tu si eũ imitaberis, nusquã aberrabis. Applau
dens et huic, aliũ rogat: Quis sit regnãdi modus. Ad ea 17
ille: Recte, inquit, seipsum regere, neq; copia, neq; glo-
ria elatus, superbũ indecens' ue cõcupieris: si recte ratio
cinatus fueris, si cuncta tibi aderũt quasi nihil sint. Deus
enim mansuetus est, & nullius egens. Quod tu pro hu-
manis uiribus considera, neq; multa ad regnũ appetas.
Laudans & hunc, alij ut disserat suadet: Quẽadmodũ 18
optima eligat. Respondit ille: Si iusta semper tibi pro-

posueris, arbitrerisq; iniquam uitæ priuationem. Nam & deus semper iustis elegātißima bona præparat. Hoc
19 collaudato, à sequente postulat: Quomodo insomnijs quietus sit. Hic ille: Rem dictu difficilem petis, inquit. Nam in ijs quæ mentem per insomnia agitant, haudquaquam obsistere possumus: sed sensu quodammodo irrationabiliter ducimur, ex huiusmodi rebus quæ accidere solent & uidemus. Videmur enim quandoq; pelago ferri, nauibus traijcere, nunc negociari, nunc pennis sublati uolare, loca mutare, & cætera huiusmodi, quæ minime fiant. Similiter & quæ maxime expetimus, ea mentem in somnis turbare solent. Quare rex omni negocio quicquid dixeris, quicquid feceris, ad pietatē intendendum censeo, ut teipsum seruans uirtute circumuallêris: nec uoluptate irrationabiliter pellectus, néue potentia fisus, quod iustum est tollas. Etenim in quibus quisq; plurimum uersatur uigilans, & per quietem earundem rerum cura hominē recursat. Sed quando omnes rationes & operationes tuas ad pulcherrima quæq; instituis, & uigilans & dormiēs, ob eam causam optimà in te semper est tranquillitas. Hoc comprobato, ad alium dixit: Postquā tu decimo loco dicturus es, ubi responderis, ad conuiuium conuertemur. His simul dictis
20 petijt: Quemadmodum nihil indignū agamus. Cui ille: Si quid te deceat, inquit, quid ue poßis omni in re prospexeris, ne tua dignitate indecorum quicquam dicendo agendóue excidat, intelliges omnes quibus imperas

peras

peras de te semper & cogitare & loqui. Neq; enim mi nimũ hypocritis parces, qui ex uultus uarietate mentem coniectant, ex cuius consideratione indecenter cuncta peragunt. Tu uero nulla hypocrisi deprauatus, aperte imperas, præstante tibi deo multa cum dignitate morum elegantiam. Hic rex multa cum lætitia diutius applaudens, homines ad quietem dimisit. Post ubi uero hæc ad illos locutus, se ad sequentis diei conuiuiũ præparauerũt. Quod cum eodem ordine seruato structum esset, ut interrogandi tempus rex adesse putauit, primũ eorum qui nondum rogati fuerant, sententiã dicere iubet: Quid sit in regno difficillimũ. Ille, sibijpsi domi- 21
nari, respondit, neq; appetitibus efferri. Inest enim natura mortalibus, ut mente ad aliquid semper declinent, & pleriq; ad mensas, pocula, uoluptatesq́; trahuntur, in quibus multitudo maxime effunditur. At reges subigendorũ populorũ cura solicitat, ob gloriæ magnitudinem. Sed pulchrum est se omni in re metiri, & quæ deus dederit studio continere. Inconcessa uero atq; inexpetibilia, ne concupiscas. His dictis assentiens, proximũ interrogat: Quonã modo nemini inuideat. Hæc 22
ille excipiens: Si animaduerteris primum, inquit, deum omnibus regibus impartiri gloriam, diuitias, & magnitudinem, & illi imperare posse neminem. Nam etsi huiusmodi gloriæ participem se quisquam cupiat, haud tamen potest: dei enim donum est. Virum pluribus laudans, aliũ petens inquit: Vt inimicos spernat. Tum ille: 23

*Si placidus, ait, erga omnes homines benignitatē exer-
cueris, nullius amicitiæ ratione habita. Gratum uero se
omnibus præbere, id pulchro dei munere, quod optimū
est, conceditur. His annuens, alium deinde respondere
24 iubet: Quemadmodum gloriosus perduret. Cui ille: Si
benignitate, inquit, & gratia excellens, erga alios ma-
gnificus extiteris, gloria te nusquam deseret: quæ ut ti-
bi adsit, deus semper implorandus est. Hoc collaudato,
25 proximum respondere precatur: Erga quos habendus
sit honor. At ille ait: Potissimū omnes tribuendum pu-
tant, quos amicè diligamus: ego uero opinor erga æmu
los habendam esse honoris munificentiā quammaxime
gratā, quo illos hoc præsertim modo ad ea quæ honesta
sibi sunt & utilia inducamus. Oportet autem deum qui
mentibus dominatur precari, ut hæc perficiat. His ubi
26 assensit, à sexto exquirit: Quibus gratificandum sit.
Ad ea ille: Parentibus, inquit, ante omnes: etenim deus
in honorandis parentibus præceptum maximū posuit,
censens amicos secundo loco habendos, quos animo pa-
res nominauit. Tu uero rectè facis qui cunctos homines
ad te amandum allicis. Post hunc à sequente postulat:
27 Quid sit pulchritudine dignius. Ille, pietas, ait. Nam et
ipsa pulchritudo quædam est præcellens. Eius autē po-
tentia charitas, quæ quidem dei munus est, quam & tu
possides, cuncta in ipsa bona amplectens. Huic magno
28 assensu applaudens, alium interrogauit: Quemad-*

modum

modum amissa gloria instauretur. Ille autem ad hæc:
Quando, inquit, clemens omnibus gratusq́; existis, quæ
res beneuolentiam comparant, fieri non potest ut exci-
das: & magni præterea armorum apparatus, maximã
securitatem præstant. Si qui uero cadunt, ab ijs absti-
neant oportet, quorum gratia exciderunt, amicitia-
rumq́; inde cultores iusta agant. Dei nanq; donum est
bonorũ operatio. Vbi talibus satisfactum est, alius sen-
tentiam quærit: Quomodo sine tristitia uiueret. Tum 29
ille: Si neminem, inquit, læseris, omnesq́; iuues, iustitia
quosque prosequens, ab ea huiusmodi fructus iucundi-
tatis colligitur. Sed implorandus est deus, ne ea nos læ-
dant quæ præter opinionem nostram accidunt: ut sunt
mortes, morbi, ægritudines, & cætera huiusmodi. Te
autem quando pius es, horum nihil insequetur. Recte
& hunc respondisse asserens, decimũ ad dicendum hor
tatur: Quid sit in gloria potissimum. Respondit ille: 30
Deum uenerari, non sacris inquam, neque muneribus,
uerum animi puritate, ac fide candida, eius uoluntatem
sequi. Quod quidem & tu perficis, id firmum animo
gerens, ut & quicquid feceris, & quæ facturus sis, om-
nibus pateant. Hic rex cunctos collaudatos, maiori uo-
ce salutat, omnibus & præsertim philosophis appro-
bantibus. Nam opere & sermone longe præstabant,
quippe qui à deo sententiarum principium deduxerãt.
Exin rex conuiuio læto fruitur. Sequenti uero die men-
sis solito apparatu instructis, discubuerunt. Tum rex

*ex opportunitate eos deinceps, qui ab ijs qui pridie di-
31 xerant sequebãtur, interrogans, à primo petit: An pru
dentia doceri poßit. Cui ille: Animi, inquit, decus quod-
dam est à diuina potentia fluens ad suscipienda bona,
renuendaq; contraria. Confessus hoc, proximũ inter-
32 rogat: Quid potißimũ ualitudini conferat. Ille, pruden
tia, respondit: quæ cõtingit nemini nisi deus mentem ad
33 ea præparauerit. Eo collaudato, ad alium inquit: Qui-
busnam modis genitoribus dignas gratias referat. Ad ea
ille: Si nulla in re, ait, illos tristitia afficias. Sed hoc po-
tuit nemo, nisi deus, cognitionis dux, mentẽ ad pulcher
rima quæq; disponat. Annuens huic, sequentẽ postulat:
34 Quomodo sit audiendi cupidus. Is, si existimaueris, re-
fert, singularum rerum cognitionem tibi utilem fore, ut
aliquid ex ijs quæ audieris ad præsens tempus compa-
rans, ea eligas quæ conuenientiora uidebuntur. Sed im
plorandum est ut diuinũ adsit numen: ab eo nanq; ope-
rationũ omnium perfectio est. His approbatis, ad alium
35 dixit: Vt nihil contra leges agat. Tum ille: Si cognoue-
ris, inquit, quoniam deus legislator mentes intellectusq;
dederit ad hominũ uitam bene regendam, leges sequẽ-
36 ris. Approbans & hunc, ab alio rogat: Quod sit cogni
tionis cõmodum. Sic ille: Si accidentia, inquit, reputare
uolumus, in aduersis eorum rebus & nos unà grauiter
afficimur & premimur; uel pro cognatorũ mœstitiæ
magnitudine: fortunantibus autem illis, gloria inde &
decore extollimur. Si uero negocium inter se benigne
susceperint,*

ſuſceperint, & cuncta indiſſolubili glutino ſe habent,
nihilq; ad ſequũdas illorũ res deſideratur. Verum oran
dum eſt, ut deus cuncta ſequũdet. His item receptis, ad
alium dixit: Quemadmodum intrepidus exiſtat. Ille, 37
ſi mens, inquit, nullius ſibi conſcia mali deum ſequatur,
qui cõſilia omnia in bonum dirigit. Hoc collaudato, ab
alio petit: Quomodo recta ratio in promptu ſibi eſſet. 38
Si hominũ, inquit ille, infortunia ſemper conſideraue-
ris, reuoluens quales rerum uiciſſitudines deus afferat,
alioſq; gloria ſublatos honoribus prouehat, alioſq; ca-
lamitatibus opertos ignominia deijciat. Hunc bene di-
xiſſe aſſerens, alium reſpondere hortatur: Quibuſnam 39
modis neq; ſocordia, neq; uoluptatibus diſtrahatur. Il-
le, in promptu hoc tibi eſt, ait, cum & magno regno im
peres, & uaria negociorũ multitudine tenearis, ut non
ad aliud quidpiam traducendi mentem quies detur. Ho
rum igitur cura uerſeris oportet, deumq; roga, ne quod
te decet prætermittas. Laudans & hunc, à decimo po-
ſtulat: Quemadmodum noſcat qui in eum dolo agant. 40
Ille ad ea reſpondit: Si obſeruaueris qua quiſq; erga te
libertate utatur, an eoſdem ſemper mores habuerit in
ſalutando conſultandoq;, ac reliqua uitæ cõuerſatione,
nec quicquã eorum quæ amicitia poſtulat prætermiſe-
rit ab affectibus & alijs uitæ rationibus. Deus uero tibi
rex ad optima quæq; intellectum inſtruet. Hic rex no-
mine quoſq; appellans, omnes collaudat, moxq; cuncti
in iucunditatẽ uertuntur. Poſtera die rex conuiuij op-

portunitate sumpta, sequentem monet ut ostendere ue-
41 lit: Quæ sit maxima negligentia. Tum ille: Si quis filio
rum, inquit, negligens fuerit, eósque nulla in re erudiat.
Deo enim semper uota non pro nobis tantum concipi-
mus, quantum precamur, ut & liberis nostris bona cun
cta adsint, eruditionē & prudentiam impartiatur: nam
id dei uirtute euenit. Et hunc recte dixisse obtestatus,
42 ab alio petit: Quomodo patriæ cultor existeret. Si tibi
persuaseris, ille inquit, domi uiuere & mori optimum
esse, peregrinationē uero agentibus stultitiā, diuitibus
dedecus afferre, ceu patria suis malis eiecti sint. Igitur
tu bonis quemadmodū & facis cunctos afficiens, id as-
sequeris: deus enim in omnibus gratiam tibi præstabit.
43 Hoc audito, alium rogat: Vt uxoribus accōmodandum
sit. Ille, quandoquidem, ait, fœminarū genus sui confi-
dens est, asperum, & suorum affectuum sequax, atq; in
lapsum procliue propter imprudentiā, & eius naturā
imbecillem, uerum ad ualetudinem & cōmoda nostra
utendæ sunt, neq; illis contraria sententia aduersandū.
Est enim dirigenda uita ad certū aliquem finem, ac ue-
luti nauium gubernatores signū aliquod intendere, quæ
profecto omnia & cætera cūcta dei institutione regun-
tur. Assentiens huic, proximū ad disserendū hortatur:
44 Quomodo nō decipiatur. Ad ea ille: Si singula ratione
prosecutus, ait, de tractribus insuasus perstiteris: sed tu
ipse ut excellis, dicta quæq; discernens & facta, si ope-
rationes tuas certo iudicio directas perfeceris, indece-
ptus

ptus rex,ut dicis,eris. Hoc uero intelligere atque in his
uersari est diuinæ potentiæ operatio. His dictis rex as=
sensus,ab alio poscit: Quemadmodum non sit iracun= 45
dus. Ille, Si consideraueris, inquit, quoniam is in quo
omnium uita pendet, si quid per iram agat, mortem plu=
ribus affert: quod quidem triste & perniciosum est,
multorum uitam regni causa delere. Verum cum om=
nes obsecundent & pareant, nec unus quidem aduer=
setur, qua de causa irascendum est? Sed nosse oportet,
ut deus omni indignatione uacuus, uniuersum guber=
net, quem te imitari necesse est. Rex bene & hunc re=
spondisse dicens, sequentem interrogat: Quid sit bene 46
consulere. Recte cuncta, ille ait, ex rationis discursu
agere, ad propositum aliquem finem, reijcereq; inuti=
lia & rationi contraria, ut mente per singula discur=
sante, bene consulendo propositum adipiscamur. Sed
omne consilium est dei uirtute firmißimum, tibi præ=
sertim pietatem exercenti. Applaudens & huic, dein=
ceps ostendere iubet: Quid sit philosophari. Bene & 47
commode ratiocinari, refert, circa unumquodq; eorum
quæ emergunt, neque appetitibus efferri, negligereq;
uana cuncta & stulta quæ ex cupiditatibus oriri so=
lent, ad peragenda opportuna mensura quadam dedu=
ci: quem statum ut adipiscamur, deum implorare o=
portet. Huic annuens, inquit ad sequentem: Quæ sit 48
hospitalitatis remuneratio. Si omnibus, inquit, æquus
existens, quæ acceperis maiori etiam fœnore accumu=

lata reddideris, ita ut in hospitalitate excellere uidea-
ris. Nam & deus plurimum humiles erigit, & subie-
49 *ctos homines diligit. Attestans his, ab alio petit: Quæ*
sint diuturna opera. Ille, si magna, inquit, quis & ue-
neranda absoluat, adeò ut spectantes propter operum
pulchritudinē & excellentiā illis abstineant, neq; quen
quam prætermittat eorum qui talia expoliunt, neq; in-
donatos aliquos ad ea perficienda impellat quæ usus po
scit. Etenim deus cuncta cernens, genus hominū donis
accumulat, præbens illis bonam ualetudinē, & sensus,
& alia huiusmodi. Quare & tu simile quid imitatus,
laborantibus calamitosisq; malorū uicißitudinē, quie-
temq; tribue. Ea nanq; perpetua, quæ ex iustitia perfi-
ciuntur. Recte & hunc respondisse affirmans, decimū
50 *rogat: Quis sit sapientiæ fructus. Is, non conscium sibi*
esse mali, respondit, & uitam in ueritate transigere: ex
his enim maximū gaudiū & animi uoluptas gignitur,
præstantißime rex, & spes in deo optimæ tibi regnanti
pie, aderunt. His auditis, cuncti ea multo applausu ap-
probarunt. Post hæc rex multa lætitia plenus, ad pro-
pinandum uertitur. Postridie uero ubi ex consuetudine
thoris omnes discubuere, rex sumpto tempore, eos qui
51 *supererant interrogat, à primo eorū petens: Quonam*
modo quis in superbiam non extollatur. Respondit ille:
Si æqualitatē seruet, & singulis in rebus suiipsius me-
minerit, reuoluens animo, ut homo hominibus præsit,
utq; deus deleat superbos, mansuetos & humiles extol-
lat.

lat. Hortatus hunc, sequẽtem ad dicendũ monet: Qui- 52
bus consultoribus utendum sit. His, ait, qui multis in re-
bus uersati, summam erga te beneuolentiã seruent, atq;
moribus sint tui similes. Sed dei claritas ostendit, qui sint
huiusmodi digni. Laudans & hunc, ab alio postulat:
Quid regi sit maxime necessarium. Subditorũ, inquit, 53
amor et dilectio: per hoc nanq; insolubile beneuolentiæ
uinculum texitur: deus enim ea perficit, quæ recte eli-
guntur. Huic annuens, alium diffinire hortatur: Quis 54
sit orationis finis. Tum ille, Proposito, ait, de quo dicen
dum sit, aduersario persuadere, diluendo contraria, &
inepta ostẽdendo. Sic enim inoffenso currens pede, finẽ
multa laude assequetur. Sed dei opere dirigitur persua-
sio. Bene et hunc dicere testatus, aliũ interrogat: Quo- 55
modo multis in regno populis se accõmodet. Si decen-
ter cuiq; distribueris, inquit, iustitiamq; (quemadmodũ
facis) ducem sequaris, præbente deo tibi recta discer-
nere. Congratulatus huic, ad alium dixit: In quibus est 56
tristandum. Ad hæc ille respondit: In amicorũ aduersis:
quandoquidem diuturna ea & ineuitabilia cernimus,
quæ'ue calamitatibus opertos interimant: nam in his
mæstitiam nulla ratio leuat. Sed de ijs in quibus despe-
ramus, neq; quicquam in his utile inuenimus, mortales
omnes contristantur: malum uero omnino effugere, di-
uinæ potentiæ est. Sic illi respondendum fuisse testatus,
ad alium transijt petens, Quare quis inglorius fiat. Re- 57
spondit ille: Siquãdo superbia quis ductus exasperetur,

uituperationes tunc subeunt & gloriæ priuatio. Nam
deus totius gloriæ dominator, eam quô uult declinat.
Hoc collaudato, alium exinde ostendere uelit precatur:
58 Quibus seipsum credere oporteat. Is qui tibi beneuolen
tia ita afficiantur, inquit, ut neq; timore neq; cupiditate
ulla lucróue tangantur. Amoris uero signum difficulter
apparet, & temporis obseruatione indiget. Nam qui
diuitijs intendit, natura proditor existit. At tibi omnes
tui amatores adsunt, deo tibi recta consilia præbente.
59 Prudenter & hunc dixisse dicens, alium rogat: Quid
regnũ conseruet. Ille, cura & meditatio, respondit, ne
quid à rerum præpositis male agatur, cõmittaturq́; in
plebem: quemadmodũ facies, cum tibi deus præstantem
60 intellectũ præbeat. Hoc laudato, deinceps petit: Qua
re gratia honorq́; seruetur. Virtute, ille inquit: ea enim
pulcherrimorũ operum perfectrix, malum conculcat:
quemadmodum & tu quidem excellentem erga omnes
bonitatẽ obseruas, quod diuino tibi munere præstatur.
Gratia multa huius quoq; dicta recipiens, undecimum
61 inde, quoniã duo à LXX. supererant, postulat: Quo-
modo & in bellis quoque animo pacifico se habeat. Si
proposueris animo, ait, nihil perperã à tuis ducibus cõ-
mitti, uerum omnes de uirtute inter sese certare, quoniã
eam spem animo fixam habeant, te suarũ rerum curam
gesturũ, si illos uitæ cedere contingat. Non enim tristi-
tia afficieris, quandoquidẽ cuncta diuino munere recta
disponas, præbente deo tibi bona sapere. Hic omnes ap

plausu

plausu suscipiens, lætitia effunditur, ac cuiq; propinãs, cum ijs diutius oblectatur. Septima uero die splẽdidiori apparatu, quod plures è ciuitatibus legationes adessent conuiuio instructo, rex per occasionẽ ad eos uersus qui nondum sententiã dixerant, eorum primum dicere mo
net: Quemadmodum recte ratiocinetur. Ille, si tecum, 62
inquit, reputaueris & dicta ipsa, & à quo dicantur, ac qua quisq; de re loquatur, eandemq; multo post tẽpore uarijs modis perquisieris. Nam ingenij acumen ad discernenda quæq; (quemadmodũ & tu poßides rex) dei pulcherrimũ est donũ. Ea plausu approbans rex, alium
postulat: Propter quid est quod plериq; uirtutẽ non as 63
sequãtur. Hic ille: Quoniam natura, ait, mortales omnes incontinẽtes & ad uoluptates pronos finxit, ex quibus iniustitia gignitur, & auaritiæ cumulus: uirtutis uero status alto loco fixus, eos maxime prohibet & reijcit, qui uoluptatibus deuincuntur. Fortitudinem nanq; & iustitiam potißimũ colendas iubet, quorũ ductor & largitor deus est. Recte & hunc respondisse asserens,
ab alio petit: Quid reges potißimũ sequi oporteat. Re 64
spondit ille: Leges, ut iustis operationibus mortaliũ uitam regant: quemadmodũ & tu peragens, perennem tui memoriã fecisti, diuina præcepta secutus. Hoc col
laudato, sequentem rogat inquiens: Qui magistratibus 65
præficiendi sint. Ille, quicunque, ait, iniqua odio habent, ac tuos imitantur affectus, laudumq; dulcedine tracti, iusta semper ad adipiscendam gloriam operantur.

Quod & tu profecto rex, quandoquidem deus iustitiæ coronam tribuit, assequeris. Et hunc uoce approbans,
66 *ad alium uersus poscit: Qui sint in duces eligendi. Qui fortitudine & iustitia excellant, inquit, quiq; hominum salutē cruentæ uictoriæ anteponant. Nam & deus bona ad omnes operatur: quem tu sequutus, bonis afficis subditos tuos. Huius responsum laudans, quærit inde:*
67 *Qui uir admiratione dignus sit. Ad ea ille: Quicunq;, refert, gloria, diuitijs & potentia exuberans, æquam tamen erga omnes mentem habeat: quemadmodum & tu talem te gerens, omnibus admirandus existis: deus enim in hanc curam te ducit. Annuens huic, ad alium di*
68 *xit: Quibus in rebus reges diutius uersari debeāt. Tum ille: In rerum gestarū cognitione, ait, in legendisq; incumbentiū operum libellis, temporis plurimū assumere oportet, & quæcunq; ad conseruāda regna, emendandosq; hominum mores scripta sunt perquirere: quod tu cum studio peragis, deusq; consilia tua fœcundet, excellentem supra alios gloriā obtines. Gestiens huic, iubet*
69 *ut inde ordine alius dicat: Quid per ocium agendū sit, ne inertia torpeas. Ille ad hæc: Considerandum est, ait, multa cum diligentia quæcunq; in mentem ueniunt, & ante oculos uitæ formam & imaginem quandam proponendam: tum qua quæq; ui perfecta sint, considerandum. Est enim & in his decus suū & eruditio quædam. Nam & sæpe in minimis egregium quiddam elucet, quod eligas. Tu uero quando bonitatē tibi deus sufficit,*
elegantiam

*elegantiã omnem propter philosophandi studium am-
plecteris.* Hũc *extollens dictis, nouum petens:* Dic, *ait,* 70
quomodo in conuiuijs transigendum sit. Is *discendi cu-
pidos assumendos esse refert, & qui regni negocia me-
minisse poßit, & principum uitas narrare: his nanque
suauius nihil, neq; iucundius inuenies: quoniam hi qui-
dem ad eruditionẽ pulcherrima quæq; instructi, deum
uenerãtur: quod tu profectò facis, cum præsertim cun-
cta tibi deus fortunet.* Quo *probato, rex ab alio petit:*
Quid *potius sit populis, an priuatũ quempiam regem* 71
*sibi constituãt, an uero ex rege genitum regem sequan-
tur.* Respondit *ille:* Id *quod naturæ decẽtius est.* Etenim
*cum reges ex regibus orti insuaues & asperi erga popu
los habeãtur, longe magis & qui à priuato loco ad hãc
magnitudinẽ uehuntur, quando & pauperiẽ & duros
labores experti sunt, truculẽtiores impijs tyrannis eua-
dent, ui quadam subiectis imperantes.* Verum *ut suprà
dictum est, mos optimus est, & institutio cõmunis ua-
lentißima ad regnandum, quemadmodũ tu rex magnis
imperas.* Nam *non tantũ gloria & imperio & diuitijs
excellis, quantũ mansuetudine & benignitate uniuer-
sos dei munere allicis.* Diutius *et hoc collaudato, uersus
ad ultimũ:* Et *tu dic, inquit, quid sit in regno optimum.* 72
Tum *ille:* In *pace, inquit, semper populos cõtinere, atq;
in causis peragendis quantocyus recte dijudicare.* Hæc
*per principem fiunt, quando malos exosus, bonos dili-
git, plurimiq; existimat si hominis animam saluam red-*

dat: ficuti & tu, qui hominis necem, fummū ducis fcelus, cunctaq; iuftitia moderans, perennem geftorū tuorum gloriam exornas, cum deus tibi liberam malis mentem, omniq; labe exemptam illuftrauerit. His fimul dictis ingens plaufus attollitur, cuncta lætitia & gaudio diutius complentur. Sed ut funt facta filentia tectis, rex craterem mero ftatuens propinat, & his qui fententias dixerant, & præfentibus omnibus, atq; ita orfus: Maxima, inquit, mihi ueftra præfentia adfulferunt bona. Nam & plurimum commodi ueftris refponfis, & doctrinam ad regnandū attuliftis. Hinc tria cuiq; talenta argenti, & puerum qui miniftrauit donari inftituit. Ea approbantibus uniuerfis & applaudentibus, lætitia & gaudio conuiuium effunditur, rege ante omnes feftiuiffime foluto. Plura equidem de his dixi Philocrates, hominum fapientiæ affectus. Mirabar nanq; uiros fic ex tempore ad propofita quæq; tam accōmodate, tamq; eleganter refpondere potuiffe, cum præfertim quæftiones huiufmodi diuturna meditatiōe perquifitæ fuerint, & qui interrogabat, multa prius cogitādo fingula proponeret. Et illi extēporaneis refponfis ita inter fefe conuenerūt, ac fi de his diutius confultaffent. Quapropter admiratione digni uifi funt, cum mihi & præfentibus omnibus, tum maxime philofophis. Verumenimuero legentum hæc fidem excellere arbitror, & maiora uideri quàm quifquam credere poffit. Sed quî ipfe falfum adijcere uolucrim, cum eadem & in regijs monumētis

cerni

cerni liceat, in quibus uel minimũ prætermitti summo sceleri ducatur? Vera igitur atque ut singula gesta sunt, omni prorsus errore abiecto, referimus. Qua in re quo uerius singula teneremus, ea diligentia usi sumus, ut assumptis regijs actis, in quibus gesta regis, dicta quæq; & responsa, conuiuiaq; referuntur, nostra hæc ex illis mutuati simus. Mos est etenim quotidie, quemadmodũ nosti, ex ea diei hora qua primum rex responsa reddere cœperit, usquedum in somno quiescat, singula eius dicta, gesta, facta literis demandare: rem profecto utilem & recte institutam, ut cum prioris diei responsa & acta releguntur, si quid minus cõmode gestum sit, emendari poßit. Igitur cuncta (sicuti diximus) regis monumenta diligentius perscrutatus, hæc ad te idcirco transcripsi, quoniam intelligerem quantopere bonarũ artium desiderio tenearis. Post tres uero dies quàm ea gesta sunt, Demetrius uiros ad maris insulam deduxit, trãsmissoq; aggere septem stadiorũ, pontem transgreditur: regionem inde quæ ad boream uergit petens, ad præparatũ cõsessum uenit. Domus erat supra littus, perquam decenter ornata, & quæ multo silentio quiesceret, rebus omnibus ad uitæ usum elegantißime dispositis: illic eos ad peragendam interpretationẽ hortatur. Viri singula inter se differendo, consonũ quid edebant. Rursusq; ex ijs in quibus omniũ consensus accesserat, illa Demetrio habenda seruabant, quæ digniora, elegantioraq; uidebantur. Extendebatur uero consessus huiusmodi & di-

sceptatio ad nonam usque diei horam: soluto huiusmodi cōsilio ad curanda corpora disceditur. Etenim, *ut prædiximus, cuncta sumptuosißime præbebātur.* Nam & *quæcunq; per singulos dies rex præparabat, eadem & his* Dorotheus, *cui ea cura demandata erat, studio assequebatur.* Ad *hæc quotidie regiam aulam inuisebant: ubi rege consalutato ad consueta loca diuertunt: atque ut mos est* Iudæis *omnibus, manibus prius in mari lotis, deo preces effundunt, lectioni inde & rerum interpretationi operam dant.* Interrogaui *equidē et illud quoq;, cuius gratia cum uota facerent, manus prius lauarent.* Q*uærenti talia, demonstrarūt illud testimonium esse, ne quid perperàm agant, sed pie cuncta sanctéq; perficiant: quandoquidē uniuersa opera manibus exerceantur: recte singula ad iustitiam & ueritatem, sicut prædiximus, referentes.* Igitur *uiri & loci silentio & quieti habiti, magnáq; ubiq; rerū amœnitate, splendore traducti, propositū opus expoliunt.* Euenit *autem ut duobus & septuaginta diebus quasi id è cōposito inter sese factum fuisset, perficeretur huiusmodi scripturæ interpretatio.* Enimuero Demetrius *rebus rite peractis, omnem* Iudæorū *multitudinē in eundem locum ubi interpretatio perfecta est aduocat, rem omnem à principio edocet à præstātibus interpretibus, qui ab uniuersa multitudine maximis gratijs, & laudibus prosequuti sunt, quippe qui præstantium bonorū causa extiterint.* Exin Demetrium *uenerantur, orantq; ut legem huiusmodi*

transcriptam suis principibus permittere uelit, donec eius compositionẽ considerent. Igitur dum lex cognoscitur, astantes interpretum seniores, urbiumq; legati, & multitudinis principes, unà omnes obtestãtur, recte, sancteq; unumquodq; interpretatum esse, beneq; se habere si sic permaneãt, neq; in uno quidem permutetur. Approbantibus ea omnibus & rogationi applaudentibus, iubet Demetrius ut pro eorum consuetudine imprecentur, si quis uel addere, uel mutare, transferre, delereue audeat quicquã ex ijs omnibus quæ scripta sunt. Cum uniuersa hæc rite expleuissent, ut perennis illa sit semperq; seruetur adiurat. Eadẽ ubi & illi læto plausu exoptarent, regi maxime gratificatus est, quod demandatum sibi munus egregie obijsset, traderetq; perfectũ. Hic rex post ubi studio cuncta explorat discitq;, legislatoris sensus quosq; longe admiratus, ad Demetrium ait: Vt fieri potuit quãdo talia hæc tamq; perfecta sunt quod historicorũ aut poëtarum nemo sibi assumpserit? Tum ille: Cum ob uenerandam legis institutionem, refert, tum quia deus prohibuerit. Nam quidam tantum opus sibi assumere ausi, mox diuina ultione percussi, consilio abstitere. Testaturq; inde se audisse Theopompum, quoniã ex lege secretiora quædam in historia audacius transferre conaretur, supra triginta dies mentis turbatione correptum. Qui cum per morbi interualla deum implorasset, ei manifestò per insomnium demonstratũ est, ea gratia id sibi contigisse, quod diuina per-

uertens, in uulgus proijcere tentasset: quibus uisis emendatus, & menti redditus est. Et quidem & *ipse comperi apud* Theodectum *tragœdiarũ scriptorem se luminibus captum, dum quædam ex huiusmodi libris in suum poëma trãsferre uellet.* Verum *ubi eam cæcitatis causam animaduertit, deum plures orasse dies, atq; ita restitutum ait.* Tum *rex obtestatus, hæc à* Demetrio *perpulchre dici, adiurat, iubetq; ut in seruandis custodiendisq; ab omni macula libris, summa exhibeatur cura.* Exin *interpretes perbenigne alloquens, ut cum in* Iudæam *uenerint, frequentius ad se commeare uelint, hortatur.* Aequum *enim est, inquit, ut nunc pro dignitate domum deducantur.* Si *uero redierint, amicos illos sicut fas est habiturum, & magnis insuper muneribus ornaturũ, pollicemur.* Mox *hominum reditus paretur, imperat, digna sui magnificentia erga eos usus.* Etenim *singulos tribus inclytis stolis donat, additq; præterea auri talenta duo, crateremq; præstantem, talenti pondo unius: addit omnem diuersorij ornatum.* Mittit *ad hæc* Eleazaro *thoros decem argenteis pedibus suffultos, cum his omnibus rebus quæ ad illorũ decus exquiruntur.* Alia *insuper talenta triginta, stolas decem, purpuram, coronamq; decentem: tunicas byssinas ad centum, & phialas & pelues crateresq; aureos ad libamina duos.* Literis *deinde suis eũ exhortatus est, ne homines prohiberet, si quando eorum quispiam ad se redire uellet.* Nam *cum doctorũ uirorum consuetudines pluris*

ris

ris faceret, in his consequēdis opes suas, nō quidem uanis in rebus, ut prodigi, sumptuosissime elargiebatur. Habes tu quidem Philocrates munus, quod polliciti sumus, in quo legendo maiorem te profecto uoluptatem capturum arbitror, quàm si in percurrendis fabulosarū rerum libris oblecteris: cum præsertim magnorum gestorum exercitatione, in quo quidem diutius uersaris, ingenium exerceas. Quapropter enitar digna quæq; ad te deinceps perscribere, ut præstantissimarū rerum inter nos amoris certamen excitetur. Vale.

ARISTEAE DE LXXII. LEGIS
Hebraicæ interpretibus finis.

